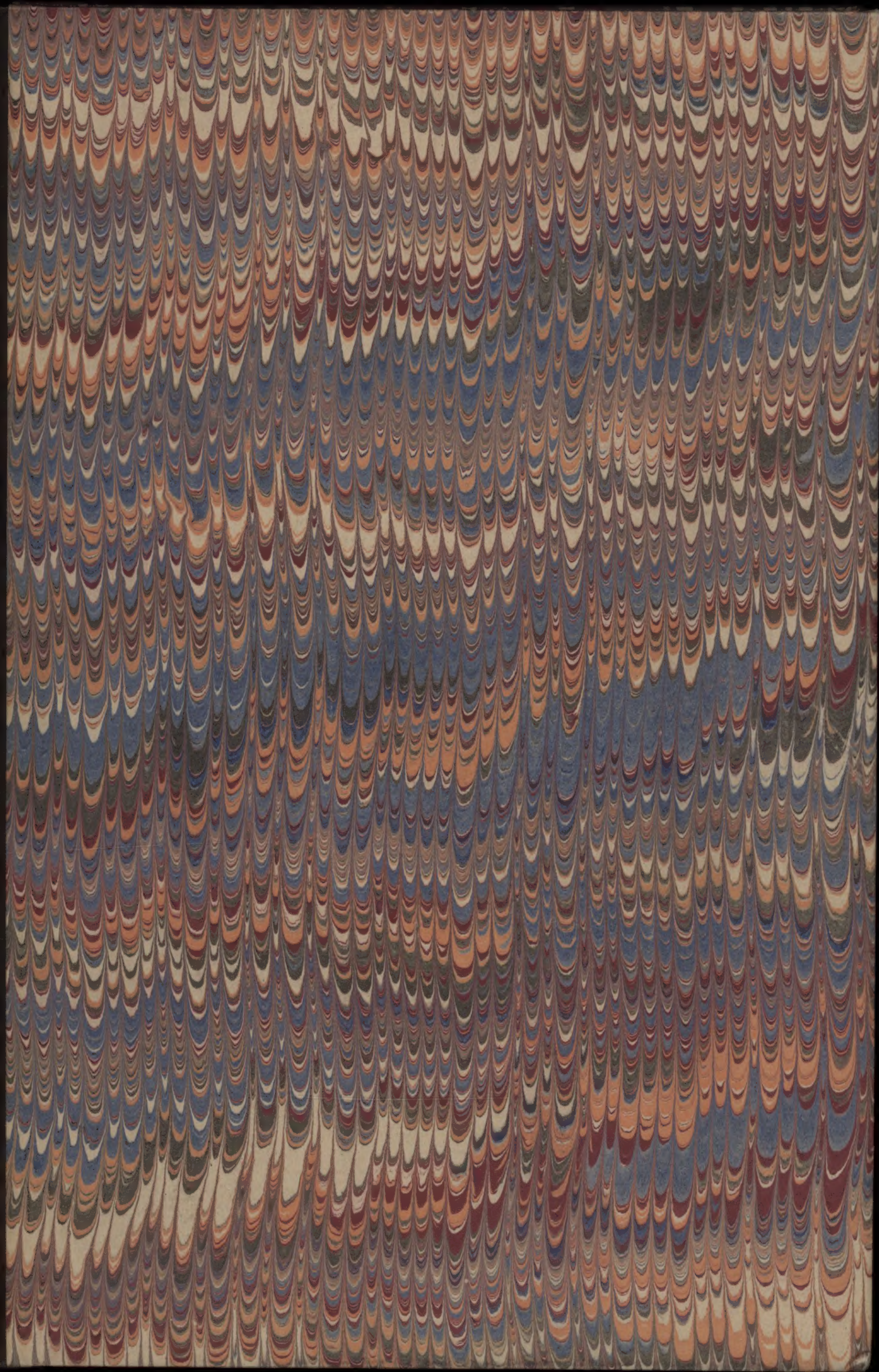
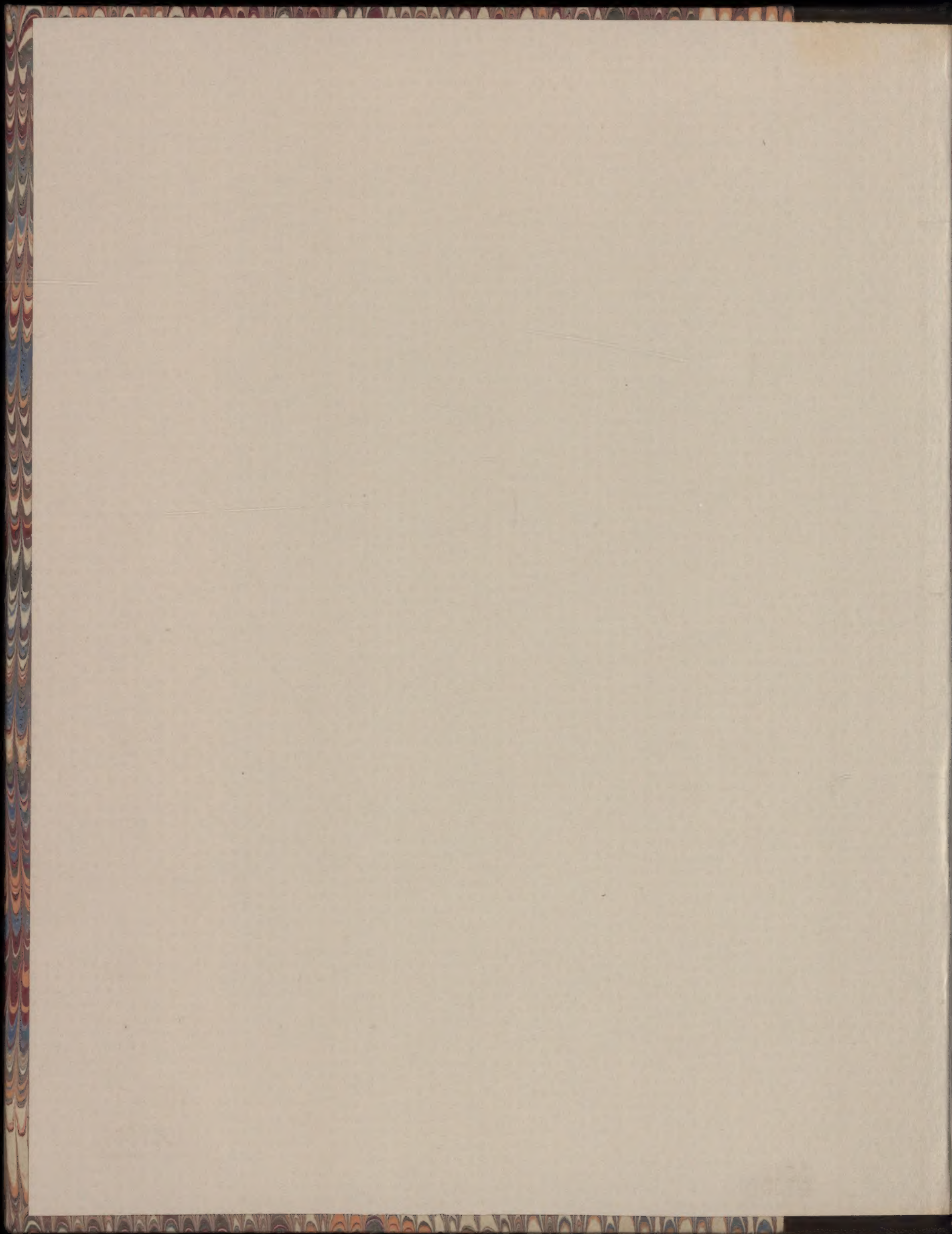

HERMANNI CONRINGII
DE
BIBLIOTHECA AUGUSTA

Quæ est in arce Wolfenbuttelensi

AD

ILLUSTR. ET GENEROSUM

JOANNEM CHRISTIANUM L. BAR.
A BOINEBURG

EPISTOLA

Quâ simul de omni re Bibliothecaria dissseritur.

EDITIO NOVA

A B. auctore notis margini adjectis, quæ locis congruis textui insertæ sunt, aucta prodit cura,

JOHANN. HERMANNI H. F. CONRINGII
Dicasterii provinc. Wolfenbütt. Assess.

(o)

HELMESTADI,

Typis & sumptibus GEORG-WOLFGANGI HAMMII Acad. Typogr.
Anno M DC LXXXIV.
Cum privilegiis perpetuis Vicar. S. R. I.

Summa Privilegiorum.

CAutum est Privilegiis Serenissimorum Potentissimorumque S. R. I. Vicariorum, ne quis unquam libros Hermanni Conringii cura scriptos vel editos, citra ejus heredumque consensum, intra limites Vicariatuum inprimat, aut alibi impressos divendat: pœna delinquentibus dicta amissionis omnium ejusmodi librorum & solutionis decem marcarum auri. Prout latius definitur ipsis Privilegiorum tabulis.

ILLUSTRI ET GENEROSO
DOMINO

IOANNI CHRISTIANO
L. BAR. A BOINEBURG
EQVITI AVRATO

EMINENTISSIMI PRINCIP. ELECTORIS MOGVNTINI CONSILIARIO SECRETIORI
ET
SUMMO AULÆ MARESCHALLO &c.

S. P. D.

HERMAN. CONRINGIUS.

ILLUSTRIS ET GENEROSE
BOINEBURGI

Audo equidem ſtudium tuum, quod hactenus ſtrenue profecto impendiſti in id, ut à Sereniſſimo Principe ac Domino D. AUGUSTO Duce Brunſvicenſium & Lyneburgenſium Domino meo clementiſſimo, editionem impetrares Catalogi librorum, quos Bibliotheca AUGUSTA comprehendit.

hendit. Enimvero hac etiam in re ostendisti, quo amore cultuque bonam doctrinam omnem (quamvis tutemet ejus jam satur videri possis, animo dudum per universum illius ambitum diffuso, & curæ civiles perpetuæ hanc sollicitudinem ægre patiantur) non in tuum duntaxat privatum, sed reipublicæ literariæ usum, prosequaris. Quam eximiam & planè inusitatam, in tui utique ordinis hominibus, virtutem, præsertim cum illa & aliàs abunde mihi sit nota plurimis experimentis, & à quam multis per Germaniam, Galliam & Italiam doctissimis viris mirifice prædicetur, impius equidem sim vel imprudens, si non hoc etiam in negotio agnoscam ego & commendem.

I. Nec vero non & per quam salutare est consilium illud, quod de edendo isto Catalogo suggessisti. Primo enim faciunt Indices id genus, vel sola titulorum recensione, haud leviter ad comparandam librorum notitiam; sive περὶ τῆς ἐμπειρίας βιβλιακῆς, quo titulo singulare olim opus, Suida teste, scripserat Telephus Grammaticus Pergamenus: hæc autem non infimus ad eruditionem gradus est. Utque non ita juverint Catalogi, (fateor enim ad plenam librorum experientiam non sufficere, librorum titulos novisse,) nescio tamen qua arcana voluptate vel soli tituli librorum mulceant ingenuos quoque φιλομαθεῖς animos. Quod percipere est saltim ex lectione indicum (ut recentiores nostros complures taceam) quos Diogenes Laërtius de Philosophicis, & post Eusebium S. Hieronymus de Ecclesiasticis, quammultos, quemque item singularem de scriptis unius Augustini Posidius, de Plutarchi Lamprias, de propriis Galenus, ad posteritatem transmiserunt; cum tamen pleraque in iis commemorata dudum perierint. Quanto magis autem licuerit, & fructum istum, & voluptatem illam ex AUGUSTÆ Bibliothecæ Indice accipere? cùm utique possit is exhibere (quantum memini) quinquaginta septem mille circiter varios auctores, librorum vero quasi centum & sedecim millia,

cos-

eosque in omni omnino doctrinæ genere: & quorum nihil hactenus periit, qualia veteres isti indices memorant; sed omne superest ad usum, eumque promptum.

II. Et vero hoc etiam nomine profuerit utique Indicis editio, quod ita compluribus, imo reipublicæ omni literariæ, possit demum innotescere, quos libros liceat ex thesauro illo exspectare, & promere in commodum eruditionis. Qui literariæ rei usus, est reapse unicus, saltim potissimus, inter prudentes, tantæ librorum collectionis scopus atque finis. Nec vero fas fuerit cogere immanem librorum vim, ut sit instar thesauri inutilis. Quemadmodum scilicet in Jugurtha refert Sallustius, Bocchum Numidiæ Regem opes ingentes in monte saxeo remoto, & Dio in Trajani historia narrat, Decebolum Dacorum Regem divitias suas sub Sargetia flumine recondidisse. Recte sapiens Hebræus in Eccles. 20: *Sapientia absconsa & thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque?* Ne ferendum quidem, condi bibliothecas tantum in ostentationem. Perstrinxit eleganter jam olim sui ævi in hoc luxuriem Seneca l. de Tranquillit. animi c. 9. *Quadringenta* inquit *millia librorum Alexandriæ arserunt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum. Alius laudaverit: sicut Livius, qui elegantiæ regum curæque egregium id opus ait fuisse. Non fuit elegantia illud aut cura, sed studiosa luxuria. Imo ne studiosa quidem: quoniam non in studium sed in spectaculum comparaverant: sicut plerisque, ignaris etiam servilium literarum, libri non studiorum instrumenta, sed cœnationum ornamenta sunt.* Et paulo post: *Apud desidiosissimos ergo videbis quicquid orationum historiarumque est, & tecto tenus exstructa loculamenta. Jam enim inter balnearia & thermas Bibliotheca quoque, ut necessarium domus ornamentum, expolitur. Ignoscerem plane, si è studiorum nimia cupidine oriretur; nunc ista exquisita, & cum imaginibus suis descripta sacrorum opera ingeniorum, in speciem & cultum parietum comparantur.* Hæc Seneca. Jam vero

in ſtudiorum uſum Bibliotheca tranſire non poteſt ſine indice. Tum demum autem etiam index prodeſt maxime, ſi publicatus fuerit. Privatim detentus ſolos qui propius acceſſerunt adjuvat & inſtruit.

Ad utrumque hunc uſum itaque cum reſpicerent nonnulli noſtræ ætatis, indices locupletium ſuarum Bibliothecarum in publicum ediderunt. Quos inter, niſi fallor, agmen duxere primi Batavi: non fraudandi proinde hâc gloria. Niſi malis Bajoariis laudem hanc tribuere: apud quos præcedentis ſeculi Chriſtiani anno nonageſimo nono Chriſt. Ferg~ Ingolſtadii publicavit Catalogum perpetuum, ut appellat, & alphabeticum, omnium librorum Bibliothecæ Ingolſtadienſis, ſecundum quatuor facultates in viginti quinque claſſes tributum. Idem voluerunt alii editis indicibus, non omnium vero ſed ſolorum operum manuſcriptorum, quibus abundabant. Cujus inſtituti initium forte Auguſtæ Vindelicorum urbi debetur: quæ Græcorum codicum manuſcriptorum catalogum publicavit jam ſuperiore ſeculo, primum anno ſeptuageſimo quinto, iterum ſed quadruplo auctiorem anno quinto poſt nonageſimum, tertia vice hujus ſeculi anno quinto, ſi non ſæpius: idque hac liberaliſſima præmiſſa quaſi invitatione: *Quisquis reipublicæ literariæ faves, ſive lector ſive typographe, horum omnium codicum, ſive interpretandi, ſive conferendi, ſive edendi, ita tibi futura copia eſt, ſi de iis incolumibus reſtituendis caveris.* Ad hujus exemplum anno fluentis ſeculi ſecundo Ingolſtadii vulgatus eſt catalogus Græcorum manuſcriptorum codicum, qui aſſervantur in inclyta Sereniſſimi utriusque Bavariæ Ducis Bibliotheca: minus liberali tamen facta utendi hac copia: *Quisquis catholica fide præditus prodeſſe voles reipublicæ literariæ, hos mſ. codices conferendi interpretandi edendi copia tibi eſto, ſi de iis ſine noxa reſtituendis caveris.* Biennio ante Londini in Anglia, eadem haud dubie fini, jam ediderat Thomas Jameſius Eclogam quam appellavit

Oxonio Cantabrigiensem, continentem manuscriptorum codicum florentissimarum Angliæ Bibliothecarum Oxoniensis & Cantabrigiensis accuratos indices; quales quidem tum fuerunt, pòst enim largis accessionibus, cumprimis illa Græcorum codicum à Francisci Barocii Veneti hæredibus per Arundellium Pembrochiæ Comitem redemtorum, & altera mille trecentorum ex omni Oriente conquisitorum liberalitate Guilielmi Laude infelicis illius Canthuariensis Archiepiscopi, plurimum locupletatæ sunt. Cui libro hæc verba inscripsit aliquando, librariæ rei peritissimus Caspar Barthius: *In hac collectione nominantur duo mille & octingenti omnis ævi scriptores, parte maxime nondum editi, nec alibi quam in Anglia exstantes.* Transiit eadem cura & in Italiam, sed occupantibus illud studium non ipsis Bibliothecarum possessoribus Quomodo Bibliothecarum Patavinarum publicarum privatarumque mss. codices indicavit erudito orbi Jacobus Philippus Tomasinus anno seculi hujus tricesimo nono: & ipsiusmet Mediceæ Bibliothecæ, quæ Florentiæ asservatur in cœnobio S. Laurentii, manuscriptorum codicum catalogum luci dedit biennio pòst Henricus Ernestius V. Cl. & non Daniæ tantum in quam concessit, sed oppidi hujus, cui debet natales, eximium decus: ut taceam alios. Aggressus est eandem operam, sed circa Græcos potissimum msstos, in Gallia Philippus Labbe Bituricensis Jesuitici sodalitii vir diligentissimus, Parisiis ante hos annos octo edito libro cui titulum indidit: *Nova Bibliotheca mss. librorum, sive Specimen antiquarum lectionum, in quatuor partes tributarum, cum coronide poëtica & decem supplementis.* Cui addita *Coronis libraria, h.e. Bibliotheca bibliothecarum aut Catalogus catalogorum*, longe meliora, pleniora & perfectiora ejus generis, facit nos merito exspectare. Jamdudum ante ipsum ejusdem sodalitii clarissimus Antonius Possevinus, Theologici generis manuscriptorum Græcorum indices varios, Italicos, Gallicos, Hispani-

cos & Germanicos, suo Apparatui sacro subjunxerat. Spectavit procul dubio idem Petrus Gassendus cum ederet Parisiis ante hos triginta annos Catalogum rariorum librorum, quos ex Oriente advexit & in publica Bibliotheca inclytæ Leidensis Academiæ deposuit, clarissimus & de bonis artibus meritissimus Jacobus Golius. Hi inquam & alii Catalogis editis studiorum usum multum sane adjuverunt: eoque operam præstiterunt utique laude dignam maximâ.

Nec tamen illi manuscriptorum indices plenum Bibliothecarum fructum decerpere faciunt: utpote cum hodie potissima librorum vis in arte typographica excusis collocata sit, & manuscripti qui superant fere sola vetera nobis exhibeant, quæ & ipsa jam tum magnam partem excusa sunt, & è manuscriptis nihil præter emendationem aliquam possunt accipere. Majoris certe, ad studia quidem promovenda, utilitatis sunt Indices Bibliothecarum integri. Cujusmodi in Batavis præcipue est Leidensis & Ultrajectinus, in Angliâ ille Bibliothecæ Oxoniensis Boddlejanæ à Jamesio publicatus: qualesque Gallicos complures promisit Ludovicus Jacob Cabilonensis Carmelita, hactenus tamen in lucem non protulit: quantum equidem novi. Nescio annon talis etiam fuerit Bibliothecæ regiæ Parisiensis Index ille, cujus mentionem facit in suo ad Philippum Regem, de recte instituenda Scoriacensi Bibliotheca consilio Joannes Baptista Cardona Episcopus Dertusanus, atque ad cujus exemplar, confecta jam bibliotheca illa Laurentiana, Indicem imprimendum divulgandumque suadet: nec vero ille mihi hactenus est visus. In hos usus vero omnino videtur publicatus Index Bibliothecæ amplissimæ Cordesianæ, cura incomparabilis illius condendarum Bibliothecarum artificis, & desiderandæ mihi semper memoriæ amici, Gabrielis Naudæi: nisi malis editum magis in id, quo inveniret emptorem, cum ab obitu demum Cordesii sit excusus; quemadmodum

dum & non multo pòst insigne quasi fundamentum jecit Mazarinianæ Bibliothecæ longe omnium in Galliis instructissimæ absolutissimæque.

Et vero editi quidem etiam sunt hactenus, & indies eduntur, Catalogi complurium illustrium Bibliothecarum, à summis viris magno studio collectarum, qui tamen illum usum quem secundo nos loco laudavimus minime præstare idonei sunt: propterea quod edi soleant non nisi cum jam distrahendi vendendique sunt libri ipsi, atque adeo cum Bibliothecæ istæ in studiorum usum non amplius patent, nec debent patere. Quin tamen usum illum quem primo loco indicavimus præbere possint: hoc est, quin possint facere ad ἐμπειρίαν βιβλιακὴν parandam, neutiquam diffiteor: imo ad id utilissimos mihi etiam fuisse tales Catalogos, ultro agnosco, & in prima statim adolescentia, in Batavis degens, nullo edoctus magistro, cum expertus sum, tum aliis laudavi. Et sane præstare idem possunt & Catalogi officinarum librariarum, qui passim solent publicari; quamvis suum commercium librarium præcipue spectent editores. Referendus autem isthuc videtur & ille libellus, qui Argentorati est editus anno 1578 titulo: *Bibliotheca Vrbis Constantinopolitana:* recenset quippe manuscripta varia quæ tum Constantinopoli erant venalia. Ejusdem præterea usus sunt & illi, quos typographi ipsi solent edere Indices librorum sua cura impressorum. Id quod recte jam olim observavit Conradus Gesnerus, τῆς ἐμπειρίας βιβλιακῆς summus artifex & princeps magistrorum: ac proinde non dubitavit, cum singulos præclari operis Pandectarum suarum libros celeberrimis ætatis suæ typographis consecrare, tum simul edere nonnullorum typographicos ejusmodi indices, Christophori scilicet Froschoveri, Aldi Manutii, Sebastiani Gryphii, Christiani Wechelii, Johannis Gymnici, Frelloniorum, & Frobenianorum: quamvis ipsi typographi nondum illos forte publicassent: recentiore

enim hoc videtur instituto cœpisse. Quinimo & qui commercii librarii caussa edi solent Indices, quales sunt jam centum amplius annis Francofurtenses nostri nundinarii, & qui nuper demum in Batavis & Gallia cœpere, prodentes anni cujusque novum proventum, juvare itidem librorum peritiam perquam idonei sunt. Hoc institutum Francofurtense cœpisse anno 1564. auctore Georgio Waltero testatur A. Miræus Biblioth. Ecclesf. parte altera cap 127.

Sed quo prolabor? Nec enim hujus operæ est, modum parandæ librorum peritiæ edocere, sed fortassis aliàs nos illa cura occupabit. Hoc unicum volebam, ILLUSTRIS BOINEBURGI, Indicis editionem duplici modo prodesse plurimum posse literariæ rei: idque quod præter alios Indices, qui non nisi ad βιβλιακὴν ἐμπειρίαν nonnihil faciunt, singulatim queat efficere, ut Bibliotheca AUGUSTA justum sui usum possit omnibus exhibere.

III. Est vero & Tertia ratio, eaque (nisi fallor) momenti non levis, quæ itidem editionem Indicis urget quam maxime. Ea est, quod sola Indicis editione possit æterna parari memoria operarum illarum ingentium, quæ in Bibliothecarum quarumvis admirabilium structuram impensæ sunt. Multis scilicet periculis & damnis, imo & variis interitus speciebus, obnoxia est Bibliotheca quælibet. Et vero privatæ cujusvis duratio penè momentanea est. Stant illæ plerumque & cadunt cum suis collectoribus: rarissime illis transeuntibus ad heredes perinde φιλοβίβλους, aut fortunatos adeo, ut vitæ tolerandæ necessitas distractionem haud imperet. Ut alia nunc taceam infortunia quibus affligi infelices illæ Bibliothecæ solent. Quale utiq; patrum memoria experta est, illa celeberrimæ quondam famæ & extra fere comparationem locuples Johannis Vincentii Pinelli, viri ad ingenium & mores Pomponii Attici nati pariter ac compositi; quæ cum herede diu conflictata,

cum

cum navigio Neapolim duceretur, à barbaris piratis intercepta, & velut exigui pretii merx in mare abjecta fuit, superstite relicta parte perexigua, quæ in Ambrosiana Bibliotheca, Friderici Borromæi liberalitate, Mediolani nunc conquiescit. Vide quædam de hac Bibliotheca ap. Thuan. *l. 4. d. vita sua p. 1213.* de reliquiis superstitibus ap. Gass. *vit. Peireskiana pag. 255.*

Satis ex privatis unam illam, ceu omnium celeberrimam, in exemplum tristium vicissitudinum memorasse. Sunt vero etiam publicæ Bibliothecæ, quamvis potentum tutela securiores, obnoxiæ adversantis fortunæ malis gravissimis. Quæ sanè forte omnium antiquissimis Osymanduæ Ægyptii regis, illius fronti quidem inscriptum fuisse elegans illud, ψυχῆς ἰατρεῖον aut ANIMI MEDICINAM, sive medicam officinam ψυχῆς, ex Diodoro Siculo discimus, ast cum nulla ejus mentio alia uspiam extet, eam dudum periisse argumento est certissimo. Non multo melius videtur fuisse fatum ejus quam in Græcia omnium primam instituit Pisistratus. De illa Gellius l. 6. cap. 17. *Libros Athenis disciplinarum liberalium publice ad legendum præbendos primus posuisse dicitur Pisistratus tyrannus. Deinde studiosius accuratiusque ipsi Athenienses auxerunt. Sed omnem istam postea librorum copiam Xerxes Athenarum potitus, urbe ipsa præter arcem incensa, abstulit asportavitq; in Persas.* Habet idem Isidorus: sed ut facile liqueat ex Gellio excerptum; Dixeris rediisse tamen libros illos. Ita sane narrat mox Gellius: sed id contigit forte fortuna, & diu pòst, rebus jampridem deploratis. *Hos porro*, inquit, *libros multis post tempestatibus Seleucus Rex qui Nicanor appellatus, referendos Athenas curavit.* Constat vero nec illam felicitatem diuturnam fuisse. Cum sane Athenis omnes Bibliothecas postea victor Sulla Romam avexerit, citra dubium & hæc isthuc cum aliis transiit. Ibi vero incendio una cum aliis tandem periisse per est verisimile. Quicquid hujus autem sit, quam infelici fortuna jactata sit ipsa prima &

forte unica Græciæ Bibliothecarum publica, etiam sic palàm est. Conflagrasse vero tandem bello Pompejano Alexandrinam, qua nulla in orbe celebrior unquam extitit incendio à Cæsaris milite excitato, certissime constat. Quanquam enim ejus non Cæsar ipse nec Hirtius meminerint, & Tertullianus adhuc sua ætate non dubitaverit gentiles ad Ptolomæi Bibliothecam superstitem provocare, refert id tamen Seneca, Plutarchus, Dio, Gellius, Ammianus, imo & Livium narrasse, ex Seneca colligere est. Quæ celebritate huic quondam fuit proxima Attalicorum Regum Pergamena, in Cleopatræ gratiam jussu M. Antonii Triumviri per vim Alexandriam deducta est, teste Plutarcho in vita illius Antonii. Immitiore fato interiisse plane videntur, (Neroniano nempe illo igne, quo universa propemodum Roma simul cum privatis bibliothecis tantum non omnibus in cinerem redacta est) luxuriosissimæ illæ Bibliothecæ quæ Octaviani Augusti forte auspiciis non ita pridem institutæ publicatæque erant, cum in montis Aventini atrio Libertatis Asinia, tum prope Marcelli templum Octavia. Nec vero post Neronem ullam earum memoriam licet reperire. Secus ac fit de Bibliotheca illa, quam in Apollinis templo Augustus consecravit: hujus enim tanquam adhuc integræ meminit Plinius cum *l. 7. cap. 8* tum *l. 34. cap. 27.* etsi nondum ulla fuisset Bibliothecarum perditarum facta reparatio. Quod nempe Domitianus demum instituit; de quo Suetonius: *Bibliothecas incendio absumptas impensissimè reparari curavit, exemplaribus undeque petitis, missisque Alexandriam, qui describerent, emendarentque.* Est autem per etiam verosimilis Justi Lipsii conjectura, quam habet in elegante illo *Syntagmate de Bibliothecis cap. 7.*: ab ipso illo Domitiano structam in Capitolio celeberrimam istam Bibliothecam, quæ Commodo imperante, fulmine icto Capitolio, itidem conflagravit: cujus infortunii meminit Dio *l. 72. sub finem* Herodianus *l. 1. c. 14.* Eusebius *in Chroni-*

Chronico & Orosius *l. 7. cap. 16.* Fuit autem hoc non alia ab illa in templo Pacis (etsi diversam crediderit Lipsius) sæpe adeo Gellio & Galeno memorata: quod vel ex solis querelis Galeni colligere fuerit, de libris suis cum templo Pacis Commodo imperante conflagratis, & situ illius templi, prope forum scilicet ad pedes Capitolini montis. Favit perquam benigna fortuna Bibliothecæ Palatinæ, & quæ gentili Principis conditoris Trajani nomine audire solet Ulpia. Et vero adhuc Constantini Maximi ævo P. Victor in descriptione Urbis memorat Bibliothecas publicas *undetriginta, & ex iis præcipuas duas Palatinam & Ulpiam*: imo seculo Christiano quinto adhuc in Ulpia utraque, h. e. Græca pariter Latinaque Bibliotheca (ita enim fere Romanæ Bibliothecæ omnes distinguebantur) Sidonio Apollinari statuam esse positam ex hoc carmine patet:

Cum meis poni statuam perennem
Nerva Trajanus titulis videret,
Inter auctores utriusque fixam
Bibliothecæ.

Neutram etiam harum legas vel flamma vel militari direptione periisse. Tandem tamen harum etiam utraque disperiit: idque fortassis præ ruditate partim partim & superstitione Romam incolentium. De ipsomet sane Gregorio primo id nominis Papa, quem Magnum cognominant, *l. 2. de Nugis Curialium* ita scribit Joannes Sarisberiensis non vanus aut proletarius auctor: *Doctor sanctissimus ille Gregorius, non modo mathesin pepulit ab aula, sed, ut traditur à majoribus, incendio dedit probatæ lectionis*

Scripta, Palatinus quæcunque recepit Apollo.

Verum illi quidem famæ fides debeatur nec ne, incertum arbitror. De eodem enim Gregorio nonnulli quidem memorant, *ejus mandato veterum ædificia Romæ dirupta esse, ne peregrini & advenæ, ad Urbem religionis caussa venientes posthabitis locis sacris,*

arcus triumphales & monumenta veterum cum admiratione aspicerent: veterum item statuas Gregorium obtruncasse & disjecisse, atq; hinc natum illud successoris Sabiniani in Gregorium odium: negat id tamen omne Platina, quanquam nullo adducto pro sententia sua firmo testimonio. Post Platinam fecit idem Ciacconius, sed nonnisi Platinæ verbis, quamvis nomine ejus improbe dissimulato; quod non attenderat doctissimus scriptor Josephus Maria Suaresius in illa luculenta sane *Diatriba de Foraminibus lapidum in priscis ædificiis*, qua me Tu antehac donasti. Quocunque autem modo tandem Bibliothecæ istæ perierint, certe perierunt. Valere cæteroquin plurimum ad libros delendos superstitionem, non est quod cuiquam videatur absimile vero, qui vel ad nostri ævi res attenderit. Nec enim opus est exemplum aliud adducere. Quamvis mereatur in majus fidei robur expendi & illud, quod de libris Græci Latinique sermonis per omnem Africam, superstitiosi nescio cujus Caliphæ jussu abolitis, narrat Joannes Leo *l. 1. Historiæ Africanæ*: quo effectum videtur, quod non tantum nulla illarum linguarum monumenta, sed nec eorum ulla Arabice ex Latino versa in Ægypti & Africæ Bibliothecis hodie supersint. Quæ Veteris Romæ Bibliothecarum, illa vero tandem & earum fuit, quas Nova Roma in æmulationem veteris construxerat. Narrat enim Zonaras pariter & Cedrenus, Basilisco imperante, Bibliothecam ibi conflagrasse: in qua centum viginti millia librorum essent recondita: inter ea draconis intestinum centum viginti pedes longum, cui aureis literis Homeri Ilias atque Odyssea fuerint inscripta. Testis idem est Zonaras tomo tertio, Leone Isauro imperante, subjecto igne periisse una cum ædibus Oecumenici doctoris, quicquid ibi asservatum hactenus divinæ & humanæ sapientiæ codicum. Præter Constantinopolitanam autem Orientale Romanum Imperium Bibliothecam nullam fere olim quidem habuit.

Bibliotheca CPltana magnitudo et incendium.

Haud

Haud necessum vero videtur, publicarum Bibliothecarum pericula & clades repetitis ex remoto ævo testimoniis ostendere, quum propinquiora (proh dolor!) omnibus sint nota Quis videlicet ignorat triste fatum . quo vere regia illa Budensis Bibliotheca, à Matthia Corvino primum structa, avorum memoria interiit, cum vix annos sexaginta floruisset? Cujus *librorum cultum luxuriosissimum*, *& miram utriusque linguæ fœcunditatem* fuisse, ne Bonfinio duntaxat credamus, faciunt quæ passim terrarum & in ipsa AUGUSTA, superant exiguæ quamvis reliquiæ. Historicorum Principis Jacobi Augusti Thuani verba hæc sunt *l. 1.* ejus operis quo ipsemet suam vitam posteritati instituit tradere. *Petrus Victorius subinde ingemuit, quod antiqua Medicea tanti nominis Bibliotheca, per seditiones domesticas Romam, & inde extra Italiam avecta erat. Ea est quam Catharina Regum nostrorum parens, magno pretio, quantumvis Cosmo contradicente, comparatam, in Galliam transportandam impetravit, & per Bibliothecarium seorsim, quamdiu vixit, apud se habuit. Quam demum Thuanus à creditoribus ejus pecunia Regis redemptam in Bibliothecam regiam inferendam curavit, & congestum à magnis Regibus thesaurum tanta accessione locupletavit.* Dixeris non periisse quæ tam feliciter translata est. Interitui tamen proxima fuit, & periit Florentinis; cui loco illam Laurentius Medices quasi consecraverat. Quid in Tunetanæ arcis direptione, quo tempore regnum illud Muleassi Regi Carolus Quintus Imperator restituit, contigerit, audi sodes *l. 37.* Historiæ narrantem Paulum Jovium. *In ea*, inquit, *arcis direptione Ara-tria incomparabilis jacturæ detrimenta Muleasses deploravit. Arabicorum voluminum inprimis, quæ conturbata atque direpta Bibliotheca perierunt. Asservabantur enim antiquissimi codices, non disciplinarum modo omnium præcepta, sed superiorum etiam regum res gestas, & Mahumetanæ superstitionis interpretationem continentes:* quos

quos Rex ipse postea, me audiente, se unius urbis pretio, si fieri posset, avide redemturum differebat. Africana hæc fateor sunt, atque itidem longe petita: cum vera tamen sint, doceantque etiam in Africa publicis Bibliothecis quamvis Regiis non semper esse satis consultum, cuivis alii idem contingere posse, etiam hinc est manifestum. Multo maxime vero nostris quidem hominibus id demonstrare potest, Palatina illa quæ Heidelbergæ ante ferale nuperum Germaniæ bellum summa floruit celebritate, & manuscriptorum cum multitudine tum bonitate omnem antehac Europam provocavit. Illa scilicet non ita pridem, atque adeo ipsa nostra memoria huc illuc direpta, meliore vero sui parte, æterno cùm Germaniæ damno tùm concedentium dedecore, per vim Romam avecta, curante à Pontifice in id misso Leone Allatio (nec vero silebimus viri nomen, cum hinc etiam laudem captet) in Vaticanam transiit. Documento tristi omnibus facto, quam nulla licet Regia & publici usus Bibliotheca, possit secura esse; sed solere etiam hasce tandem magnis vicissitudinibus esse obnoxias, imo denique totas sive violenta direptione, sive manu furtiva, sive ignis aut aquæ adversitatibus, sive quo aliquo modo perire atque occidere.

Ut ad rem vero accedamus; hi interitus ingentium illarum & publicarum Bibliothecarum, non cum literariæ duntaxat rei, sed etiam cum famæ & gloriæ, quam merentur conditores, summo sunt dispendio conjuncti. Interit scilicet fere cum opere fama etiam omnis in opus factæ impensæ & curæ. Quod profecto indignum est & deplorandum. Sumptus scilicet maximi, labor ingens, studium indefessum, animus erectus, liberalis, studiosus sapientiæ, vere regius, ad struendas magnas illas Bibliothecas requiruntur. Nisi omnia isthæc adsint, nulla talis Bibliotheca emerserit. Debetur utique tantis virtutibus & tam egregiis actibus gloria perennis, debentur gratiæ immortales.

mortales. Non hæc quidem potiſſimum ſpectaverit prudens Bibliothecæ conditor: nec peccaverit tamen ſi illo calcare patiatur ad tantos conatus ſeſe incitari. Utque omnia quis hæc magno animo contempſerit, & virtutem ipſam præmium ſibi eſſe voluerit; intereſt tamen reipublicæ, ne præclara facinora ſua laude fraudentur, neve poſteritati ſubtrahantur exempla in æmulationem. At vero in illa incertitudine humanarum rerum omnium, inque illo facili interitu quamvis regiis conatibus ſtructæ cujusvis librariæ ſupellectilis, ab ipſis operibus profecto æternum nomen, quod debeatur, exſpectate haud licet. Aliunde igitur perennitas illa petenda erit. Atque hiſtorica quidem monumenta juvant & hic non parum. Absque illis certe eſſet, periiſſet dudum & memoria univerſa Græci pariter Latinique orbis Bibliothecarum omnium. Plus juvant ipſæ librorum recenſiones: ceu apparet utique ex illis antiquis indicibus Græcis pariter Romanisve, qui etiamnum ſuperant, ne novos ac recentiores noſtros hic commemoremus. Enimvero laborat ipſa annalium fides circa Bibliothecarum veterum præcipue admirandas divitias, idque ex Indicum defectu. Recitavi paulo ante Antonii Bonfinii verba de Bibliotheca Budenſi. Quanto plus autem ad illius faciunt perennem gloriam, quæ in ſua ad Salviani *libros de gubernatione Dei* ab ſeſe primum editos præfatione, habet Johannes Alexander Braſſicanus! *Inſpexi*, inquit, *libros omnes. Sed quid libros dico? Quot libros tot etiam theſauros iſthic inſpexi. Dii immortales, quam jucundum hoc ſpectaculum fuiſſe quis credat? Tunc certe non in Bibliotheca, ſed in Jovis gremio, quod ajunt, mihi eſſe videbar. Tantum erat hic antiquorum Græcorum ſimul & Hebraicorum voluminum, quæ Matthias ille Rex, capta jam Conſtantinopoli, everſisq; multis aliis ampliſſimis Græciæ urbibus, ex media Græcia inæſtimandis ſumtibus coëmerat, ac tanquam mancipia ex barbarorum cataſtis atq; compedibus receperat. Tantum erat hîc Latinorum librorum, &*

veterum & recentiorum (procul tamen ablegatis omnibus sophisticis) ut nusquam alibi, quod ego quidem sciam. Siquidem Matthias Rex (quem recte librorum helluonem appellaveris) quatuor insignes librarios Florentiæ magnis impendiis alebat, quorum is unus & unicus labor erat, ut omnes melioris notæ auctores & Græcos & Latinos, quos commodum ex Græcia habere non poterat, exscriberent. Nam ipsa typographice, (ut exigua sunt omnium rerum principia) nondum tam late radices egerat, ut ardentissimis illis & vere regiis votis regis omnium excellentissimi satisfacere posset. Vidimus isthic (id quod syllabo nostro recensere possum, & oculata fide) vidimus integrum Hyperiaen cum locupletissimis scholiis, librum multis etiam censibus redimendum. Vidimus grandem librum Apostolicorum Canonum, opus incomparabile. Vidimus Theodoretum Cyrensem in Psalterium integrum. Vidimus Chrysostomi, Athanasii, Cyrilli, Nazianzeni, Basilii Magni, Gregorii Nissent, Theophanis, Dorothei infinita opera. Vidimus Marcum monachum, cognomento Anachoritam. Omitto Poëtas, Oratores, Philosophos atq; Historicos, quorum hîc immensam vim inspicere licuisset. Vidimus auctores Græcos innumerabiles, infinitaque in Poëtas ferè omnes commentaria, nemini doctorum, aut paucis omnino antea visa. Proculdubio BOINEBURGI, sentis, quantam vim habeat vel oratio ad memoriam inclytæ illius Bibliothecæ conservandam. Quid vero, si Bibliothecæ Catalogus integer præ manibus esset, nonne æternam illi laudem superesse diceres, quamvis ipsa jam pridem tota perierit? Periit Germaniæ Palatinus ille ad Rhenum librarius thesaurus. Modo tamen Index ejus superaret, cresceret quidem dolor, simul vero nullum priscæ fortunæ certius & perennius monumentum reperiri posset. Nunc legimus duntaxat in Josephi Scaligeri ad Janum Gruterum epistolis de Indice illo, altera vice, anno videlicet seculi hujus octavo, cum antehac anno tertio jam curasset, misso: *Indicem Bibliothecæ vestræ sedulo legi. Locupletior est & meliorum librorum quam Vaticana:*

ticana: itaq; voluptati fuit legisse: facta etiam collatione Indicum illorum omnium quos de scriptis Græcis codicibus Ecclesiasticis Possevinus Apparatui suo sacro subjunxit, reapse experimur, hanc unam omnium etiam istius argumenti longè opulentissimam fuisse, & omnibus aliis præripuisse palmam. Si integer ille Index superesset, num quid melius ad æternam gloriam parandam vel voto possis effingere? Sed frustra hisce immoramur.

Ut ad Epistolæ igitur hujus initia tandem redeam: justissimis profecto rationibus, ILLUSTRIS BOINEBURGI, motus es, ad id, ut à Serenissimo Principe ac Domino meo peteres editionem Indicis AUGUSTÆ Bibliothecæ. Feci & ego idem non minus strenue, iisdem plane adductis argumentis. Neque vero ipsemet sapientissimus atque optimus Princeps rationum à nobis adductarum pondera non probe est assecutus, vel iis animi tantum pertinacia quadam est reluctatus. Optime illas non etiam monitus pridem intellexit, nec quicquam hactenus habuit antiquius, quam omnibus modis ex stupenda illa sua librorum congerie debitum fructum accipere. Si quis sane Principum, φιλόβιβλος, utique maximus à prima usque ætate fuit Princeps noster. Ut non de sese minus quam olim Marcus Antoninus Imperator dicere potuerit: ἄλλοι μὲν ἵππων, ἄλλοι δὲ ὀρνέων, ἄλλοι θηρίων ἐρῶσιν· ἐμοὶ δὲ βιβλίων κτήσεως ἐκ παιδαρίου δεινὸς ἐντέτηκε πόθος. Qui talis vero est, quidni & amet alios omnes librariæ rei amatores, idque studium velit propagatum? Minime vero illum latet, quanta ad librorum notitiam parandam vis sit Indicum: longo scilicet usu illam sæpius expertus. Ac proinde non est quod dubites, nisi quid impediat Indice AUGUSTÆ Bibliothecæ edito, etiam cupere Principem optimum ἐμπειρίαν istam βιβλιακὴν quam maxime adjutam. Quam porro idem ille noster Heros facilis sit ac paratus, illo thesauro suo præclarorum quorumq; virorum

conatibus literariis prodesse, ut Tibi quidem multis tester, non arbitror esse necessarium: cum luculentum liberalitatis hujus ipsemet nuper experimentum feceris, in Amplissimi Ezechielis Spanheimii gratiam per me petens ex AUGUSTA illa supellectile & scriptos & antiquiores quosque excusos Lucani codices. Nec vero ignoras, simulac ipsiusmet Spanheimii literæ adventarunt, ex equestri Principis custodia, media hyeme, Heidelbergam in id unice nonnullos ablegatos, qui libros desideratos ultrò deferrent. Cujus rei nescio num quid simile in quoquam Principum alio Tu observaveris: mihi inusitatum videtur, nec aliter accepit doctissimus Spanheimius, Ut possit igitur quamplurimis cedere in usum AUGUSTUS thesaurus, quid ni Princeps velit Indicem illius edi: non ignarus utique, Indice edito potissimùm posse justum Bibliothecæ fructum decerpi ab eruditis? Qui ignoret porro prudentissimus Princeps pericula & damna, quibus etiam hæc sua AUGUSTA Bibliotheca sit exposita? cum nihil illum temere lateat vicissitudinum humanarum, abunde illas edoctus etiam ipsomet longo usu. Expertus etiam, quam parum aliquando hic ipse thesaurus, nuperrimo illo ferali bello Germanico, & quidem illo anno hujus seculi sexto post tricesimum, quo aulam suam in avitam urbem Brunsvicum transferebat, à violenta Martis pullorum direptione absuerit in Hiddonis agro adhuc hærens. Ex eo quidem de longe tutiore domicilio prospexit AVGVSTÆ suæ: recepta illa primum Brunsvici, urbe utique perampla & populosa & in medio illo bello pene sola secura, inde Wolfenbutteli oppido Germanicorum nulli robore ac munimentis secundo, & quidem utrobique data sede ab ignis etiam injuria sic satis tuta: conscius tamen sapientissimus Princeps, cuilibet contingere posse quod cuiquam contigit, ne ita quidem omni ex parte omnibus adversitatibus obviam esse itum, exactissime intelligit. Quamvis etiam dudum

dum contemnere didicerit conatus hominum, æternitatem nominis ex ſtructis operibus unice exſpectantes; neque tam hoc quam uſum publicum tantis impenſis, & laboribus quæſiverit Princeps optimus; quis tamen tam præclaro & vere incomparabili monumento quavis etiam cunque ratione æternam memoriam parandam eſſe, non arbitretur? Quis non Principi ſuaſerit hoc etiam agere, & præſertim illa usque adeo provecta jam ſenectute?

Vir doctiſſimus undequaque Varro

(liceat uti vetere Terentiani Mauri verſiculo, quo nec S. Auguſtinum puduit uti) Varro, inquam, initio eximii operis, quod de Re Ruſtica nunc etiam ſupereſt, lepide, ut ſemper: *annus*, inquit, *octogeſimus admonet me ut ſarcinas colligam antequam proficiſcar è vita.* Felicior quidem Varrone eſt Princeps noſter, propediem, proximo ſcilicet Aprilis decimo die, annum octogeſimum tertium jam inchoaturus, & ſenex ſine ſenio, hoc eſt ſine illis ſenectuti propriis moleſtiis: (addat Deus molles annos complures!) in vitæ tamen hujus negotiis *properandum* ſibi novit, qua valet ſapientia: *quod ut dicitur, ſi eſt homo bulla, eo magis ſenex*; quæ verba iterum ſunt Varronis. Hinc ſapienter cogitat utique, non etiam monitus, quo pacto AUGUSTÆ ſuæ, usque adeo adamatæ, cum ſtabilis diuturnitas, tum æterna memoria tempeſtive queat comparari: nihil temere ejus omiſſurus iſthuc quod faciat. Gnarus etiam nullum certius monumentum Bibliothecis, cum tot ſint infortuniis obnoxiæ, ſtatui poſſe, quam Indicibus publicatis & per manus hominum paſſim terrarum typographica arte diſperſis, nihil equidem malit, quam ſuæ quoque AUGUSTÆ perennitati ſic conſulere. Imo vero, quum ad tuas ſollicitationes ſtrenuus ego ſvaſor acceſſiſſem, jam conſenſerat tot rationibus inductus Princeps optimus in catalogi editionem; quod haudubie meminiſti. Quare non ſuccedit igitur? forte quæſieris. Fortaſſis etiam ſuſpi-

caris Indicem nondum confectum esse, atque adeo desperari ejus confectionem in tanto librorum numero. Desperârim sane & ego, nisi jam confectus esset. Nec vero illa librorum annotatio uno & altero mense à scriba aliquo, ceu tu visus es credidisse, posset expediri: sed occuparet hominem eruditum peritumque librariæ rei non unum, nec per menses binos sed per integros aliquot annos: à typographicis vero operis itidem vix intra biennium magnis sumptibus absolvi excusio posset. Non diffiteor & me in eodem fere tecum errore versatum aliquando, faciliora itidem quæque mihi promisisse: ut solemus sæpe aliena ex domesticis æstimare. Nosti illud vetus Tityri:

Urbem quam dicunt Romam Meliboee putavi
Stultus ego huic nostræ similem.

quodque mox sequitur:

Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes
Quantum lenta solent inter viburna cupreßi.

Difficillimi scilicet confectu sunt Indices, accurati quidem, maximarum quarumvis Bibliothecarum: præ copia immensa eorum quæ annotanda veniunt. Eoque rarô reperire est absolutum aliquem Bibliothecæ id genus Indicem. Plærique imperfecti sunt. Unius Vaticanæ catalogi possunt esse pro exemplo. Quam ille qui in manus incidit Josephi Schaligeri (fuit autem haud dubie tantum manuscriptorum codicum) fuerit pretii exigui, significant hæc ejus ad Janum Gruterum in epistolis verba: *Quod in alteris literis à me indicem Bibliothecæ Vaticanæ exigis, scito me illo ad tres horas tantum usum: in quo ego nihil prorsus reperi, quam vulgaria omnia: præter tres aut quatuor mathematicos, quos in Bibliotheca vestra & Regia extare scio. Reliqua ejusmodi sunt, ut te ignorare ea præstet, quam unius horæ jacturam in illis legendis facere. Statim librum reddere coactus sum: erat enim auctio facienda: & statim emptorem stultum reperit.*

Non

Non me latet, infra exſpectationem eſſe Vaticanam, etiam ex illo catalogo Græcorum manuſcriptorum codicum apparere, quem juxta cum aliis ejusdem argumenti ſubjunxit ſacro Apparatui Poſſevinus: adeo vilem autem eſſe, qualem indicem ejus Scaliger deprehendit, vix ſit veroſimile. Imo vero dixerim ego longe veriſimilius, forte ne nunc quidem Bibliothecæ illius catalogum integrum eſſe confectum, etſi jam à Sixto IVto usque, cujus juſſu confuſi antehac ſparſique libri in ordinem cœpere redigi, in id ſtrenue à quam multis fuerit laboratum. Et Peireskium anno 1616. ſupplementum accepiſſe indicis mss. Græcor. Biblioc. Vaticanæ ſcribit Gaſſendus *pag. 228.* Nata mihi ſane eſt illa ſuſpicio ex Leonis Allatii V. C. libro illo quem Apum Urbanarum titulo inſcripſit: ubi de Alexandro Raynoldo quem Clemens IIX Bibliothecæ Vaticanæ cuſtodem conſtituit diſſerens ita loquitur: *continuavit indicem librorum Latinorum, qui calamo exarati aſſervantur in Bibliotheca Vaticana, addiditq; Indici Sextum & Septimum tomum, cumquinque priores confecti eſſent à Dominico ejus fratre, dictæ Bibliothecæ cuſtode. Confecit idem Indicem Librorum Latinorum manuſcriptorum, qui ex ſpoliis Electoris & Heidelberga in Vaticanam Bibliothecam anno 1623 advecti ſunt; congeſſitque in eos varias obſervationes & notas.* Quin imo crediderim, nonniſi Græcorum codicum Indicem Scaligero viſum eſſe: perinde atque hujus unius etiam in catalogo Græcorum manuſcriptorum Bibliothecæ Bavaricæ codice cxxcv fit mentio. Quicquid vero hujus ſit, nihil certius, quam vaſtarum Bibliothecarum Indices integros, ut confectu perquam difficiles, ita rariſſimos repertu eſſe: ac proinde hoc etiam multis in locis obſtare, quo minus catalogi in lucem prodeant.

Cæterum ne hoc quidem: quo minus AUGUSTÆ quidem Bibliothecæ catalogus edatur, vel impediit hactenus, vel poterit inpoſterum impedire. Index ille (ſi pauca excipias,

ob

ob quotidianam Bibliothecæ acceſſionem) ea cura, eo ſucceſſu eſt elaboratus jam, atque ad matuitatem perductus, ut omnem ſuperet exſpectationem & nec voto quicquam magis omnibus perfectum numeris poſſit iſthoc in genere expeti aut deſiderari. In ſtuporem profecto abreptus ego ſum, ſimul ſpectavi ingentem tot voluminum molem, quæ Indicem iſtum referunt: multo magis, ubi ſpiſſos illos & amplisſimæ magnitudinis codices, curioſius inſpicere cœpi & evolvere. Librorum ipſorummet Index integris quinque conſtat vaſtis regali, quam vocant, proceritate voluminibus: ſeorſim duo ſunt volumina cum prioribus illis miro artificio connexa non libros ſed auctores memorantia. Quinque priorum tria volumina ipſemet Princeps manu ſua conſcripſit: id quod mecum hauddubie admiraberis cum plane omni careat exemplo. Omnia porro voluminum illorum & plene & charactere minuto ſunt ſcripta: ne vacuas chartas aut ſeſquipedales inanes literas obtrudi opineris. Eſt præterea & alius Index celebriorum quorumque typographorum univerſæ Europæ; alius adhæc omnium ſacræ Scripturæ commentariorum interpretationum annotationumque: uterque itidem ab ipſomet confectus Principe: cujus ingenio & induſtriæ in univerſum debentur hæc omnia, niſi quod ad nonnulla miniſtrantium manus adhibitæ ſint, nil tamen præter manus. Inuſitatam ſcilicet non in confectione duntaxat Indicum diligentiam, ſed etiam in ipſis Indicibus artem obſervare eſt. Nec vero equidem memini illam à quoquam ſcriptis proditam; quamvis Naudæus Bibliothecariam artem reliquam omnem eximio libello egregiè ſit perſecutus: imo nusquam illam alibi deprehendi, nec à quoquam audivi memoratam. Ut proinde illa ars AUGUSTÆ Bibliothecæ ſit propria: ſicut tota ſoli item acutisſimo Principis ingenio accepta ferenda eſt. Ea arte vero fit, ut primo librorum codici quatuor reliqui tanquam fundamento ſint ſuperſtructi: omnes porro librorum

Indicis moles, manuque conficiendo mira principis diligentia.

brorum auctorumque codices ita cohæreant, ut momenti pene ſpacio ab imperitiore etiam quovis, tantum legere ſi ſit peritus, indicari poſſit, cujuslibet auctoris ſcriptum unumquodvis, quam variis aut vicibus aut editionibus, quo item loco exemplar quodque in ipſâmet Bibliotheca, inveniatur. Neſcio num vel ſic hariolando vim naturamque artis illius aſſequaris: in rem præſentem ſane ſi venias, non dubito te affirmaturum, nihil temere ingenioſius tibi aliàs viſum.

Igitur ut non per optimi Principis voluntatem, ita nec per Indicis aut defectum aut imperfectionem ſtat, quo minus ille publicetur. Quæris, quid ergo obſtet? Magnitudo Indicis: ea videlicet ipſius prolixitas, ut vix duobus grandibus voluminibus, ſi etiam literas adhibeas minutiores, à typographo biennii ſpacio queat produci in lucem. Idem quin & aliis omnibus primi atque (ut ita dicam) regii ordinis Bibliothecis uſu veniat, haud equidem dubito: quare de talium, integris ſane, Indicibus publicandis, res apud me eſt plane deplorata. Et vero quos hactenus vidimus editos indices, vel Bibliothecarum ſunt non valde prolixarum, vel non niſi partium quarundam, & quidem potiſſimum manuſcriptorum Græcorum codicum. Quales excudere, nulla vel levis eſt moleſtia.

QUIN igitur, illam Indicis quidem exſpectationem uterque noſtrum deponamus impoſterum, & noſmetipſos accuſemus potius imprudentiæ, qui & ſuadere & urgere auſi ſumns rem effectu non difficillimam duntaxat, ſed impoſſibilem. Expende nihilominus mecum ILLUSTRIS BOINEBURGI illius AUGUSTÆ Bibliothecæ ſaltim iſta admiranda, quibus Bibliothecas omnium maximas veteris noſtrique ævi, nullas non æquat, multas imò omnes longo poſt ſeſe relinquit intervallo. Nec vero unum eſt aut alterum ejus quaſi miraculum, ſed multiplex: quæ proinde ſuo æſtimanda pretio à nobis ſunt ſi in Principem pii, & quod in prudentum bonorumque officio,

eſt præſtare velimus. Te autem non minus quam me velle id agere, habeo perſuaſiſſimum: minime ſcilicet ignarus, quâ ſis erga incomparabilem Principem obſervantia, quamve æquus præclararum quarumque rerum æſtimator.

Ac primum quidem habet AUGUSTA illa in conditore ſuo aliquid plane inuſitatum, & omni carens exemplo, ac proinde admiratione dignum maximâ. Non urgebo nunc, quod conditor ille ſit generis proſapia & antiquitate nulli magnorum Principum ſecundus, aut quod primus ſuæ gentis ad Bibliothecam operoſe inſtruendam animum appulerit. Jam tum olim ſcilicet & ſecuta tempeſtate fere omni, hæc cura Reges Principesque quammultos occupavit. Ægypti nempe Rex fuit quondam Oſymanduas, qui Bibliothecam ab ſeſe ſtructam ψυχῆς ἰατρεῖον nuncupare haud dubitavit. In eadem Ægypto Macedonica gente Rex fuit Ptolomæus Philadelphus Alexandrinæ longe omnium celeberrimæ Bibliothecæ ſtructor. Qui *Athenis libros diſciplinarum liberalium publice ad legendum præbendos primus poſuiſſe dicitur*, *Piſiſtratus* fuit, *Tyrannus* ut tum vocabant, ut nos Princeps, Athenienſis: quæ fere ſunt Gellii *l. 6. Noct. Atticarum* verba, jam tum adducta in medium. Pergamenæ Bibliothecæ auctores Eumenes & Attalus Reges in primis memorantur. Primus etiam Romæ Bibliothecas Græcas & Latinas publicare deſtinavit Julius Cæſar cum jam rerum omnium potiretur: opus deſtinatum Auguſtus perfecit. Ad ejus exemplum in domo ſua Bibliothecam Tiberius condidit, cujus meminit Gellius l. XIII. cap. XVIII. Domitiani opus fuiſſe videtur Bibliotheca illa celebris in templo Pacis, & Hadriani Ulpia in æde Trajani. Transgreſſorem Julianum Imperatorem hiſce verbis in ſingulari ejus laudibus dicata oratione celebrat Libanius: *βιβλία πάντα πανταχόθεν ἐξείλκυσε, καὶ τὰ ταμιεῖα διεξωνήσατο ταῦτα μᾶλλον ἢ τὰ τῶν χρημάτων ἔπειθι.* Ejus epiſtolam ad neſcio quem Catholicum Porphyrium recitat Suidas

in

in voce ἐπιστολὴ, qua jubet Antiochiam transferri Georgii alicujus Bibliotheeam πολλή τις ἦν, ſcribit, πάνυ καὶ μεγάλη Βιβλιοθήκη Γεωργίου, παντοδαπῶν μὲν φιλοσόφων, πολλῶν δὲ ὑπομνηματογράφων, οὐχ ἐλάχιστα δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ τὰ τῶν Γαλιλαίων (ſic Chriſtianos nuncupare amavit ille ὁ παραβάτης) πολλὰ καὶ παντοδαπὰ βιβλία. Fit vero in Suidæ Collectaneis mentio & Bibliothecæ à Juliano in æde Trajani Antiochiæ inſtitutæ, in voce Ιοβιανός. Ubi eruditio inter Sarracenicæ ſuperſtitionis homines ſui aliquam exiſtimationem accepit, in Aſia pariter & Africa locupletiſſimas Bibliothecas quam multi itidem eorum Reges coegerunt. Laudabilis hæc cura ad Europæos denique noſtros etiam Reges & Principes tranſiit, poſteaquam Turcica barbaries captâ Conſtantinopoli Græciam inundavit, & cum Græci in exilium pulſi priſcæ eruditionis Græcanicæ, tum alii Latinæ veteris litteraturæ deſiderium ſtudiumque quaſi poſtliminio reduxerunt. In Italia itaque hoc egit ſtatim, Romæ quidem Nicolaus V Papa (quidni enim & Romanos Pontifices in maximorum Principum ordinem referamus?) & non multò poſt Sixtus IVtus, cumprimis vero Sixtus V. Florentiæ vero Laurentius & Coſmus Medices: & Urbini Dux Federicus Feltrius ejusque filius Guido: in Gallia Rex Franciſcus: in Hungaria Matthias Rex: in Germania noſtra denique Palatini Principes Electores ab Ottone Henrico usque & Bajoariæ Duces: ut alios liceat ſilentio nunc præterire, ne recenſio hæc fruſtra excreſcat. Vide de Sixti V. ſtudio in Bibliothecam Thuanum Excerptis pag. 466. part. 1. Franciſcum Galliarum Regem Bibliothecam ingentibus ſumptibus ad Fontisbellaquei ædes exſtruxiſſe ſcribit Thuanus l. 3. pag. 57. Roc. pag. 386. ſcribit ab eodem inſtitutam illam etiam quæ eſt in Abbatia S. Victoris. Hactenus inquam hoc quidem eximium habet Bibliotheca AUGUSTA, quod itidem magnum Principem nacta ſit conditorem; non propria tamen huic dos illa, ſed cum aliis

quoque nonnullis est communis. Hoc vero proprium & citra exemplum: quod solius Principis industriâ collecta, quod solius Principis ære empta, quod solius Principis opera quam optime disposita, quod solius Principis curâ & arte in catalogum exquisite relata, quod solius Principis impendiis aptissimum domicilium acceperit, quod postremo non solius duntaxat sed plane unius ejusdemque Principis studio ex nihilo ad summam perfectionem deducta sit. Par nihil vel vetus vel nostra ætas vidit. Nemo Regum aut Principum simile quid vel conatus est.

Hoc illud est, Illustris BOINEBURGI, cur merito Bibliotheca hæc à conditore suo Principe nomen AUGUSTÆ acceperit: quod aliàs, fateor, hactenus pene insolens fuit, eoq; possit nunc obnoxium censeri cavillationibus. Neque vero in antiquis quidem monumentis legere est Bibliothecarum ulli inditum nomen nisi à loco. Quod sane recentiorum nonnulli nobis memorent, Juliam, Augustam, Octaviam, Asiniam Bibliothecas, id facere solent nullo veterum monumentorum præeunte. Unius *Ulpiæ* nomen in Flavio Vopisco & P. Victore occurrit nomine quidem gentilitio Trajani Imperatoris, non conditoris tamen sui, qui Hadrianus potius videtur esse, potissimum, ideo tamen, quod in templo Trajani, (quod ab Hadriano demum exstructum esse vel ex eo liqueat, quandoquidem ab obitu demum ex Hadriani sententia in Deorum ordinem relatus est Trajanus, ceu constat ex Lampridianea Hadriani vita, atque ita à morte demum idem ille Templum Romæ consecutus est: quale & Antiochiæ fuisse àb Hadriano conditum in memoriam & adorationem Trajani, ex collectaneis Suidæ, voce Ιοβιανός, palàm est) quod inquam in Trajani æde Bibliotheca Ulpia sedem fixerit. unde natum illud Gellii l. 2. cap. 27: *sedentibus forte nobis in Bibliotheca templi Trajani.* Dionis Cassii quidem l. 49. hæc etiam verba sunt Latine versa:

Augu-

Augustus porticus & Bibliothecas, à sororis nomine Octavias dictas, exstruxit: sed alibi *Octaviam porticum* reperire quidem est, Bibliothecam autem Octaviam forte nusquam: itaque Dionis illa narratio incertior est. Utque certa sit, nec illa tamen Bibliotheca à conditore nomen invenisset, quippe qui Augustus fuerit, non Octavia ipsa: quamvis ita narret Plutarchus, in quem proinde merito animadvertit Justus Lipsius. Quicquid vero hujus sit, in omni secuto ævo haud itidem reperias nomina Bibliothecis indita, nisi assentatione quadam scriptorum. Certe nulla Bibliothecarum majori jure à conditore meruit nomen accipere quam hæc AUGUSTA, cum nulla suo conditori tantum debuerit. Quanquam & absque hoc foret, præclarum illud nomen invidere Bibliothecæ huic deberet nemo; cum vere sit *Augusta*, consecrata scilicet Ecclesiæ & reipublicæ bono; instituta item non avibus quidem bonis, bono tamen & favente Deo: ceu ex felicissimo ejus ab incunabulis usque, ut ita loquar, incremento palàm est. Qualia significat vis illius vocis; Quod nos vel Ovidius docuerit, in Fastis canens:

Bibl. Augustæ Admirandum. I.

Sancta vocant AUGUSTA patres AUGUSTA vocantur
Templa, Sacerdotum rite dicata manu,
Hujus & AUGURIUM dependet origine verbi:
Et quodcunque sua JUPPITER AUGET ope.

Sed fortassis non est, ut multis nomini invidiam deprecemur. Majus operæ facturi sumus pretium, si quæ plane inusitata de Serenissimo AUGUSTÆ conditore paulo ante memorabamus, nonnihil plenius doceamus. Erat autem illa inter id quasi palmarium, quod ipse met Princeps & collegerit sibi vim illam magnam librorum, & longe optimo ordine disposuerit. Hæc sine exemplo esse, non equidem dubito affirmare. Enimvero de nullo Regum aut Principum, qui Bibliothecas æternâ cum nominis famâ instituerunt, illa quidem legas: de plerisque alia omnia. Philadelphum sane Regem ejus ordinis unum omnium

omnium celeberrimum, constans est cum Judæorum Hellenistarum tum Ecclesiasticorum veterum traditio, in colligenda pariter & ordinandâ Alexandrina Bibliotheca omnia egisse consilio & studio Demetrii Phaleræi. Verùm hoc fortassis haud æque est certum: quia Demetrio Philadelphus summe infensus, ejus vero pater solus, Lagi nempe filius, amicus fuit: quemadmodum quidem ex Hermippo refert Laërtius. Hermippi autem narratio non potest non apud nos valere plurimum, cum sit Smyrnæus ille qui Evergeta rege in ipsa Ægypto multa doctrina inclaruit, ipsomet Josepho *l. 1. contra Appionem* teste *diligentissimus circa omnem historiam indagator.* Berytium enim illum Hadriano demum Imperatore clarum significari, id quod vult Vossius *l. 1. de Histor. cap. XII.* neutiquam est verosimile. Omnis contra Hellenistarum & Ecclesiasticorum illa traditio nititur unius Aristeæ narrationibus: quas fabularum esse plenas jamdudum observatum est Scaligero & nostræ ætatis doctoribus aliis. Quid, quod nec illud satis constet, Philadelphusne primus an jam tum pater ejus condendæ Bibliothecæ fecerit initium, cum & Irenæus pariter & Anatolius versionem sacrorum codicum patri Lagidæ ferant acceptam, Clemens ipse Alexandrinus *l. 1. Stromatum* sit dubius? Quod si patri illa laus debeatur, hunc Demetrio esse usum per est probabile: quia ipsi à consiliis fuisse, à perquam multis traditum acceperimus. Utcunque vero illud sese habeat, de Julio Cæsare diserte in hunc modum Tranquillus: *Destinabat Bibliothecas Græcas & Latinas quam maximas posset publicare, data M. Varroni cura comparandarum ac digerendarum.* Augustum Pompejo Macro *ordinandas Bibliothecas* delegasse, ex Tranquilli Cæsare cap. 16. itidem palàm est. Idem Tranquillus de Melisso Grammatico: *cito manumissus Augusto etiam insinuatus est, quod eleganter curam ordinandarum Bibliothecarum in Octaviæ porticu suscepit.* Idem memorat *C. Julium Hyginum Palatinæ Bibliothecæ præfuisse.* Non

hisce

hisce annumerabo eos, qui *à Bibliothecis* isthoc ævo Romæ fuisse, antiquis Inscriptionibus memorantur : videntur enim serviles magis operas Bibliothecis præstitisse. Non ausim quoque iis tuto accensere Asinium Pollionem: quia fortassis propria auctoritate non auspiciis Augusti Bibliothecam in Libertatis atrio publicavit. Avorum memoria vero à Sixto IVto Pontifice usque, Vaticanæ restituendæ curam Platina atque alii susceperunt, non ipsorummet Pontificum quisquam. Mazarinianam quoque Bibliothecam studio Gabrielis Naudæi, non ipsiusmet Cardinalis, & structam & dispositam esse, nemini est ignotum. Mitto alias memorare, in re usque adeo liquida. Nec vero crediderim palmam hanc AUGUSTO Principi quenquam redditurum dubiam: quod Regum ac Principum primus suapte cura Bibliothecam longe locupletissimam & condiderit & ordinaverit, nullius alterius in id consilio aut opera usus.

Pertinet vero huc saltim ex parte etiam illud, quod unus ille Princeps, nemine antehac præeunte, & inceperit pariter AVGVSTAM suam & ad hanc stupendam magnitudinem perduxerit. Solent scilicet plærumque Bibliothecæ illæ majores, nonnisi longo temporis tractu, & multorum sibi succedentium industria, denique ad maturitatem suam pervenire. De Alexandrina omnium olim celeberrima scripserat Livius, teste Seneca, *fuisse id elegantiæ REGUM curæq́ egregium opus.* Ipsemet Seneca conditores ejus plures itidem agnoscens, addit: *non in studium sed in spectaculum comparaverant.* Strabo l. 1. itidem de Aristotele: Πρῶτος ὧν ἴσμεν συναγαγὼν βιβλία καὶ διδάξας τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ βασιλέας βιβλιοθήκης σύνταξιν. Gellius quoque l. VI. cap. ult. *Ingens numerus librorum in Ægypto à Ptolemæis regibus vel conquisitus vel confectus.* Ammianus etiam l. 22. *Loquitur monumentorum veterum continens fides, septingenta voluminum millia Ptolemæis Regibus vigiliis intentis composita.* Paulus quoque Orosius

Bibl. Augustæ Admirandum II.

sius l. 9. c. 13. sic loquitur: *singulare profecto monumentum studii curaeq; majorum, qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera congesserant.* Ita illi. Vni quidem Philadelpho solent & Hellenistae Judaei & Ecclesiastici plærique laudem hanc adscribere, sed ut ante jam dixi, fide Aristeae scriptoris fabulosi. Ex quo cum & Josephus l. xII. Antiquitat. c. II. & Eusebius l. 8. de Praeparatione referant illud: *Demetrium aliquando interrogatum quot millia librorum jam haberet, respondisse, ducenta millia admodum, sed sperare brevi ad quingenta:* secure credi non potest. A Philadelpho tamen eximie ornatam illam bibliothecam, haud equidem negaverim. Nam & Athenæus l. I. refert coëmisse illum bibliothecam Aristotelis, & alia cum Athenis tum in Rhodo, atque Alexandriam transtulisse. At vero & Ptolomæum Evergetem incredibili studio flagrasse librorum undique congerendorum luculente apparet ex iis quæ narrat Galenus com. II. ad libr. tertium Epidemiorum Hippocratis sect. IV. Prolixitas prohibet illa huc adducere: delectabit vero plurimum, spondeo, si Galenum ipsum consulere volueris. Evergetem autem hunc esse illum id nominis primum Philadelphi filium & successorem, non est cur quis forte dubitet. Etenim & Evergetem secundum profuisse propagandæ passim eruditioni, refert quidem Athenæus ex Menecle Barcæo & Androne Alexandrino, sed non illa laudabili ratione, verùm præ sævitiâ pulsis in exilium eruditis. Athenæi verba l. IV cap. ult. Latine sic versa sunt: *Renovatæ sunt omnes disciplinæ sub septimo Ægypti Rege Ptolemæo, quem alii præcipue Alexandrini κακεργέτην appellarunt. Hic enim multis Alexandrinis jugulatis, nec paucis qui cum fratre ejus adoleverant in exilium actis, urbes ac insulas replevit Grammaticis, Philosophis, Geometris, Musicis, Pictoribus, puerorum magistris, Medicis, & aliis multis artificibus, qui ob inopiam ea docentes quæ sciebant, omni humanitate præclaros viros expoliverunt.* Vsque adeo verò librorum studium fuit Ptolomæorum

mæorum familiæ quasi proprium, ut & Cleopatram ab Antonio suo Attalicam bibliothecam petiisse, atque impetrasse, à Plutarcho sit memoriæ proditum. Quod Alexandrina itaque Bibliotheca non uni Regi sed multis debeatur, sine hæsitatione licet utique affirmare. Par ratio vero est & hujus æmulæ Pergamenæ. Strabo enim quidem ita fere loquitur l. XIII: *Eumenes urbem instruxit, & donariis ac Bibliothecis, uti nunc est, diligenter excoluit.* Plinius quoque l. XIII cap. XI memorat duntaxat *æmulationem circa Bibliothecas Regum Ptolomæi & Eumenis*, qua factum, ut *supprimente chartas Ptolomæo, Pergami membranæ sint repertæ.* At vero ipse ille Strabo l. eodem, agens de Scepsi & bibliotheca Aristotelis ac Theophrasti Scepsin translata, significat, Attalicorum Regum commune studium fuisse, libros conquirere ad instruendam Pergami bibliothecam. Vt proinde nihil aliud voluerit, quam Eumene auctore cœpisse Bibliothecas Pergamenas. Et vero accipienda illa sunt de Eumene primo Attali patre, non de secundo, quod Lipsio placuit: qui proinde non poterat satis assequi illam Regum æmulationem: quæ plana tamen est, cum Eumenis primi regnum incidat in ævum Philadelphi atque Evergetæ: quorum alteruter chartas supprimens membranis Pergamenis dedit originem. Pergamenis, inquam: pridem enim ante membranarum aliquod genus fuisse in usu, certum videtur. Plures uno autem Pergamenorum regum Bibliothecæ struendæ dedisse operam, etiam Galenus Pergami natus, vir summæ eruditionis, testatur fine commentarii sui in Hippocratis libellum de Natura Humana. *Nam*, inquit, *ante ætatem REGVM Alexandriæ & Pergami, inter quos erat in comparandis libris veteribus contentio, nullus liber unquam falsum titulum habuerat. Verùm ut primùm acceperunt præmium, qui antiqui cujuspiam autoris libros iis afferrent, tum demum multos falso titulo insignientes attulerunt.* Vitruvius quoque l. VII. scribit: *REGES Attalicos magnis Philologiæ*

dulcedinibus inductos egregiam Pergami Bibliothecam ad commu-nem delectationem instituisse. Taceo & Ælianum pariter & S. Hieronymum epistola ad Chromatium, diserte æmulationem illam Attalo adscribere, primo scilicet id nominis, Eumenis filio, Evergetæ compari. Quid, quod fortassis ad copias illius librariæ supellectilis etiam sacerdotes juverint? Galenus certe cum in VI. Epidemiorum commentario, tum tertio de fractura ossium libro, memorat, sacerdotes Pergamenos collegisse medicorum antiquorum inprimis libros, partim in membranis partim in corticibus tiliæ exaratos. Quin igitur & Alexandrina & Pergamena Bibliotheca à non uno sit structa rege, non esse dubitandum videtur. Illa quoque Constantinopolitana, quam cum centum & viginti millibus librorum constaret, conflagrasse jam tum diximus, *multorum* cura ita excrevisse, iidem qui conflagrationem narrant prodiderunt, Zonaras pariter ac Cedrenus Præter hasce vero in veteri ævo nulla, summæ quidem notæ Bibliotheca, quæ Regum studio sit collecta, commendatur. De Sarracenicis Bibliothecis parca ad nos memoria pervenit: eoque non etiam est quod alterutram in partem disseri de iis possit. Ex recentioribus Regiam Gallicanam utique sensim crevisse, per varias diversis temporibus ac regibus factas accessiones, vel ex iis quæ non multum ante adduximus à Thuano commemorata, de antiquæ Mediceæ in Regiam translatione, abunde palàm est. De Oxoniensi itidem jam innotuit, ex iis quæ jam tum narravimus non semel. Quin imò ex Richardi de Buri Episcopi Dunelmensis opusculo, à Goldasto cum Epistolis Philologicis edito, cui ipse autor Philobiblio nomen dedit, manifestum est, Bibliothecam Oxoniensem jam tum Eduardo III Rege, h. e. anno seculi Christiani quartidecimi quinquagesimo circiter, ut rectè Tritthemius computat, per Richardum illum strui cœptam. Scoriacensem Regiam Hispaniæ Bibliothecam incepit quidem Philippus

lippus II: sed pòst demum excrevisse in eam quæ hodie admirationi est magnitudinem, docebunt quæ non multo pòst adferemus. Quâ celebriorem nullam Germania olim habuit, Palatina originem quidem suam debuit Ottoni Henrico Electori, sed justam amplitudinem pòst demum accessisse, itidem brevi apparebit. Ad Vaticanam complures Pontifices operam suam contulisse, notissimum in vulgus est. Anglus Roccha, (qui singulari libro Bibliothecæ illius historiam traditurum sese professus est, etsi nihil habeat dignum memoratu, præterquam quod ex compilatis Onuphrii Panvinii hactenus latentibus monumentis, illaudabili facinore est subductum) *sicut Bibliothecam*, scribit, *Vaticanam jam inde à S. Petro ortum traxisse, ita etiam ab eodem de ea conservanda curam successori suo fuisse demandatam, conjectari licet: ut ex inscriptione quæ infra legitur, videre est.* Exspectaret prudens quisq: inscriptionem ex primo Ecclesiæ Romanæ ævo: ut hominis judicium autem videas, adfert aliquid à Sixto Vto parieti inscriptum, hæc & alia quidem nonnulla referens, sed æquè ridicula atque inepta. Equidem haud negaverim superesse in Bibliotheca illa monumenta nonnulla vetustatis eximiæ, & à nonnullis Pontificibus sensim quædam illi addita: ipsum autem sanctissimum Apostolum Bibliothecæ struendæ dedisse operam, ejusque curam successoribus mandasse, non dubito, abs Te etiam febriculosis Curiæ adulantium somniis adscribi. Quid? quod nullo testimonio aut indicio sit probabile, Romanos Pontifices ante Nicolaum Vtum Bibliothecæ librariæ curam magnopere habuisse? *Librariæ* inquam; in alios enim usus ab eorum nonnullis aliquid collectum, haud nego. Ipsemet Roccha Volaterranum laudat testem, qui in hæc verba de Nicolao V scribit l. 22: *Bibliothecam Vaticanam instituit: missis quaquaversus doctis viris comparandorum librorum gratia. Primus nostri seculi literas penè extinctas excitavit, præmiis omnibus hominibus virtute præditis in-*

vitatis. Onuphrius in libri nondum publicati de Bibliotheca Vaticana iis fragmentis, quæ post Roccham protulit l. 2. Itinerarii Italiæ c. x. Franciscus Schottus, scribit: ante Sixtum IVtum *confusos sparsosque libros neque ullo certo aut digno loco interclusos: Sixtum* vero *indigne ferentem libros illos partim vetustate, partim hominum injuria consumi, certo & oportuno loco digessisse, armariis pluteis ceterisq; instructæ & bene cultæ Bibliothecæ necessariis exornasse, atque Bibliothecam Vaticanam multis additis voluminibus, Ecclesiæ decori, fidei catholicæ amplificationi, publicæ eruditorum hominum commoditati & honori consecrasse.* De eodem Sixto refert Onuphrius: quod denique anno ab orbe redempto M CCCC LXXV *perpetuum custodem & veluti Bibliothecarium Vaticanæ Bibliothecæ tum à sese erectæ, bulla plumbea instituerit Bartholomæum Platinam.* Idem Onuphrius vitam Sixti describens: *Bibliothecam*, inquit, *Palatinam in Vaticano, toto terrarum orbe celebrem, Palatino præfecto, adductisque ex omni Europa libris contraxit, certosque proventus, unde custodes & librarii, Græci Latini & Hebraici, menstrua salaria quibus ali possent haberent, libriq; emerentur, assignavit: opus omnium præclarissimum & Pontifice maximo dignum.* Ipsemet etiam Platina de Nicolao: *Misit & literatos viros per omnem Europam, quorum industria libri conquirerentur, qui majorum negligentia & barbarorum rapinis jam perierant. Nam & Poggius Quintilianum tum invenit, & Enoch Asculanus Marcum Cælium Apicium, & Pomponium Porphyrionem in Horatii opera scriptorem egregium.* A quo Nicolai ingenio quantum abfuerit tamen Paulus IIdus, prolixe idem narrat, hoc etiam adjiciens: *Humanitatis studia ita oderat & contemnebat, ut ejus studiosos uno nomine hæreticos appellaret. Hanc ob rem Romanos adhortabatur, ne filios diutius in studiis literarum paterentur; satis esse si legere & scribere didicissent.* Verùm hæc obiter tantum adjicere placuit, ut magis appareat falsitas ineptarum narrationum Angeli Rocchæ, & inscriptionum

num

num quas ille recenſet. Cum verò conſtet, jam ante Nicolaum fuiſſe aliquod Romæ inconditum chaos librarium, & jam à Nicolao ipſo, antequam Sixtus formam aliquam Bibliothecæ Vaticanæ indidit, undique vim eximiam librorum congeſtam fuiſſe, idemque egiſſe Sixtum, neminem etiam fugiat ſaltim illud Bibliothecæ iſtius ingens incrementum quod ex ſpoliis Germaniæ noſtrâ memoriâ partum eſt: non uni alicui Pontificum poſſe omnem illam Bibliothecam referri acceptam, vero utique eſt verius. Fruſtra fuerim, ſi alias etiam bibliothecas nobiliores fortunam ſuam itidem multorum ſtudiis debere, demonſtravero. Et vero illam Matthiæ Hunniadis Pannonicam, ac recentiſſimam Mazarinianam ſi excipias, fortaſſis nullam, quæ quidem Regum aut magnorum Principium auſpiciis ceperit, laudare licuerit, quæ eodem auctore orta pariter ſit atque ad faſtigium pervenerit., Contigit vero hæc felicitas AUGUSTÆ noſtræ, ceu ante diximus; Utpote quam optimus idem Princeps nulla plane adjutus à majoribus jam parata ſupellectile, quaſi ex nihilo novam omnino exorſus eſt, ſenſim auxit. & denique in hanc magnitudinem quam admiramur perduxit; quamvis ne nunc quidem magis magisque eam perficere negligat. Unicam dicere liceret hanc etiam AUGUSTÆ laudem niſi Pannonica illa & Cardinalitia veniſſent in partem. Id tamen manet, plærisque omnis ævi Bibliothecis maximis etiam hac in re AUGUSTAM antecellere.

Subjungam nunc, quo ſi non magis certe non minus priore, AUGUSTA Bibliotheca jactare ſeſe poteſt, tanquam aliquo præcipuo, quodque à ſuo conditore nacta eſt itidem vere *admirabile*, eoque tertio loco numerandum. Pertinet autem etiam illud ad comparationem tantæ librorum copiæ, & quidem ad ipſammet comparandi rationem: in qua itidem optimum Principem ſe ſingularem præſtitiſſe, niſi fallor, palàm futurum eſt. Apparebunt autem omnia etiam hæc, ſi præmiſero

Bibl. Auguſtæ Admirandum, III.

 non

nonnullis, quemadmodum & olim & nostro ævo maximæ quæque Bibliothecæ sint Regum Principumque studiis natæ & conquisitæ. Qua in re placet initium nunc facere à Latinis antiquis. Isidorus Hispalensis l. 6. Originum ita loquitur: *Romæ primus librorum copiam advexit Æmilius Paulus, Perse Macedonum rege devicto: deinde Lucullus è Pontica prædâ.* De Lucullo nonnihil aliter Plutarchus, quasi scilicet ære suam paraverit: *Laudanda ejus impensa & studium in libris: nam & multos & eleganter scriptos conquisivit, eosque ut liberaliter paravit ita etiam utendos dedit.* Sed utraque narratio facile conciliatur, si dixeris, æs illud quo parata Bibliotheca est ex prædâ Ponticâ esse acquisitum. Post Lucullum Isidorus statim narrat, quid molitus sit Julius Cæsar: non debuit vero præteriri Cæsare prior Sulla. Hunc captis Athenis avexisse inde Romam Bibliothecas, non unus memorat. Lucianus adversus indoctum: εἰ ἅπαντα ἐκεῖνα (τὰ βιβλία) κτήσῃ, ὅσα ὁ Σύλλας Ἀθήνηθεν εἰς Ἰταλίαν ἐξέπεμψε, τί ἂν ἐκ τούτου πλέον εἰς παιδείαν κτήσαιο; *Si omnes eos libros habeas, quos Athenis in Italiam avexit Sylla, num ideo eruditior es futurus?* Has inter fuisse & Apelliconis Teji locupletissimam librariam supellectilem, cujus pars erat ipsa Aristotelica, (de cujus amplitudine multa habet etiam Athenæus l 5. cap. 13.) luculente narrat Strabo l. 13. & Plutarchus in Panathenaico: qui eleganter τὰ βιβλίων ταμιεῖα fuisse ait μάλα τῶν Ἀθηναίων κόσμον οἰκεῖον. Hi tres igitur construxerunt Romæ Bibliothecas ex spoliis. Pergit vero Isidorus: *Primus Romæ Bibliothecas publicavit Pollio, Græcas simul atque Latinas, additis auctorum imaginibus in atrio, quod de manubiis magnificentissimum instruxerat.* Perquam autem verisimile est, ut atrium ita etiam Bibliothecam ipsam ex manubiis conditam. Dio Cassius l. 49. scribit Augustum *ex manubiis Dalmatarum paulo ante subactorum, porticus & bibliothecas, Octavias dictas, exstruxisse.* Ejusdem vero gentis manubiis usum & Asinium Pollionem dixeris, quoniam & ille Dal-

matas

matas bello superavit. Templum Pacis à Vespasiano esse constructum, Josephus, Tranquillus, Dio, S. Aurelius Victor, & alii referunt. Estque itidem verisimile, ex manubiis Judaicis id structum esse: utpote cum in ædem illam vasa & donaria templi Hierosolymitani sint deposita, ceu prodit S. Hieronymus. Quidni ergo liceat suspicari, ex iisdem manubiis etiam Bibliothecam templi illius celeberrimam esse conditam, quamvis forte demum à Domitiano? Fuit autem templum hoc quotidiano etiam conventu litteratorum nobile: quantum ex variis Galeni locis colligere est: non tamen & ægrotorum, quod Gyraldus credidit, cujus errorem docte coarguit Hieronymus Mercurialis *l. 1. Variar. lectionum cap. XXIII.* Ulpiam Bibliothecam itidem ex manubiis Dacicis prodiisse, haud immeritò quis suspicetur, si ab ipsomet fuerit Trajano condita. At verosimile saltim jam fecimus, deberi illam potius Hadriano. Hoc itaque esto incertum. Post hunc vero Bibliothecæ caussa Imperatorum nemo inclaruit. Gordianum duntaxat juniorem, Julio Capitolino teste, Bibliotheca, *in qua sexaginta duo millia librorum censebantur, ad cælum tulit: siquidem tanta Bibliothecæ copia & splendore donatus, in famam hominum ore litteratorum decore pervenit.* Illius autem structæ laus non Gordiano, sed Q. Sammonico Sereno debetur: à cujus filio cognomine ad Gordianum dono pervenit: quem acquirendi titulum nemo improbaverit. Quinam struxerint Bibliothecam illam Constantinopolitanam, amplissimam profecto, quam Basilisco Imperatore conflagrasse jam memoravimus, nusquam proditur. Nihil caussæ vero est, cur existimemus, esse alios quàm eos qui Constantinopoli magnifica illa auditoria ædificavere, habendis omnium artium liberalium scholis, de quibus alibi disseruimus. Imperatores igitur condiderint illam Bibliothecam, & quidem cùm ipsemet Maximus (sic enim in nummis pariter & inscriptionibus antiquis est, non vero *Magnus*) Constantinus, tum præcipue

cipue Theodosius. Ita vero si est, vix equidem dubitaverim, modò Christianæ doctrinæ scripta excipias, Bibliothecam istam, saltim parte potissima, ex spoliis templorum gentilium coaluisse. In hisce scilicet passim & libraria supellex reperiebatur. Constantini verò jussu atque auspiciis templa illa omnia spoliata, reditus item & donaria illorum impensa in structuram novæ Romæ, simulacra quoque templis detracta in Urbis illius ornatum translata esse, & denique templa ipsa Theodosii ævo monachorum præpostero zelo plurimis in locis omnino destructa esse, certissimum est. Lege, amabo, saltim Libanii pro templis gentilium non exscindendis ad Theodosium Magnum orationem, cum doctissimo commentario viri Clar^mi Jacobi Gothofredi. Detractas vero etiam Alexandriæ ædibus illis Bibliothecas per Christianos, fatetur diserte Paulus Orosius l. 6. c. 15: cujus verba & Miscellæ Historiæ inserta sunt, ut plæraque Orosii alia, l. 6. c. 37. Cum narrasset enim, quemadmodum Julii Cæsaris jussu incensa Alexandrina classe, simul *quadringenta millia librorum proximis forte ædibus condita perierint*, quæ jam tum adduximus, addit: *Hodieq; in templo exsistunt, quæ & nos vidimus, armaria librorum. quibus direptis, exinanita ea à nostris hominibus, nostris temporibus, memorant: quod quidem verum est.* Et vero de Constantino refert quidem Eusebius l. 3. de ejus vita, illum Imperatorios thesauros liberalissime effudisse, in colligendis scribendisque libris sacris, quos gentiles temporibus persecutionum ab Ecclesiis pene excusserant: de liberalitate autem aliqua etiam in alios libros impensa, nec ille nec quis alius habet quidquam. Ut ad antiquissimas porro Bibliothecas à Ptolomæis & Attalicis regibus institutas reflectamus oculos: ad Pergamenæ quidem collectionem etiam violenter abreptos interdum libros, haud obscure colligere est ex iis quæ narrat Strabo l. XIII de Aristotelis Bibliotheca, postquam illa per Neleum fuit Scepsin translata: sub terra scilicet defossam,

ne in

ne in Regum, libros undique conquirentium, manus incideret. Alexandrinæ unius ſtructura à nemine non ſoli opulentiæ & ſummæ in rem litterariam liberalitati regiæ adſcribi ſolet. Cujus ſane præclarum teſtimonium eſt id quod Galenus narrat: ab Evergeta pro Sophoclis, Euripidis, Æſchylique tragœdiis αὐτογράφοις, oppignorata Athenienſibus quindecim puri argenti talenta, ſed reddita exemplaria nova elegantiſſime exarata, cum pignoratis talentis. Cum periiſſet tamen incendio illa prior Ptolemæorum Bibliotheca, in reparationem damni illuc traductam Pergamenam, jam tum audivimus ex Plutarcho. Quo ſimul patet, Paulum Oroſium recte reprehendere Alexandrinos ſui ævi gentiles, qui à Chriſtianis direptas Bibliothecas, reliquias fuiſſe illius per Julii Cæſaris militem excitato incendio perditæ retulerant. *Honeſtius creditur*, inquit, *alios libros fuiſſe quæſitos, qui priſtinas ſtudiorum curas æmularentur, quam ullam fuiſſe tunc bibliothecam, quæ extra quadringenta millia librorum fuiſſe, ac per hoc evaſiſſe, credatur.* Cæterum ad noſtrum ævum veniamus. Ad Vaticanæ inſtitutionem à Sixto IVto Papa adhibitum illud antiquum librorum complurium chaos, jam tum audivimus: perinde atque non ſemel conqueſti ſumus, ex ſpoliis Palatinis Germaniæ noſtræ invidendum ipſi augmentum acceſſiſſe. Nec vero vel ipſum Sixtum IVtum liberali multum fuiſſe affectu, ad copiam aliquam inſignem librorum ære comparandam; vel ex eo diſcas, quod prodente Onuphrio, *ut facilius conſervaretur & augeretur Bibliotheca, Sixtus ſtrenam centum aureorum, quam Romanis Pontificibus collegium ſcriptorum Apoſtolicarum literarum quotannis dare conſvevit, in perpetuum addixit.* Quæ ſumma ſane eſt exigua, & niſi fallor indigna Pontificiis vectigalibus. In eadem Italia quam Veneti oſtentant Bibliothecam, donum eſt Cardinalis Beſſarionis: cujus hac de re ad Senatum Venetum epiſtola reperitur in operis quo Literæ multorum Principum publicatæ ſunt l. 1. epiſt. 2. In Rocchæ

item libro & Philologicis Epistolis Goldasti. Etiam Palatina Germaniæ (eheu quondam!) Bibliotheca, parte bona si non optima, liberalissimo Huiderici Fuggeri dono accrevit. Recitabo in id verba Jani Gruteri Bibliothecarii Palatini longe celeberrimi, quamvis sub nomine I. Gualtherii latitare voluerit. Is igitur l. 2. Chronici Chronicor. Politici ubi Academias recenset pag. 1257. *Heidelberga* inquit, *non tantum censetur & optime passim audit ob Academiam & Electoris Principiis aulam: sed etiam ob Bibliothecam Palatinam, dedicatam primum ab Ottone Henrico Electore, auctam vero egregie sub Friderico IVto, liberalitate Ulrici Fuggeri: adeo ut facile libris mss. Hebraicis, Græcis, Latinis, & quidem potissima sui parte authenticis, omnem provocet Europam.* Idem l. 2. Chronici Ecclesiastici, recensens obitus præclarorum quorumvis virorum pag. 1306: *Ulricus Fuggerus Raimundi filius, litterarumq; admirator unicus: qui Palatinatui, præter insignem Bibliothecam, mille aliquot voluminibus mss. Græcis, Latinis, Hebraicis spectatissimam, quindecim aureorum Rhenensium legavit millia, instruendis quinque studiosis: objit XIIX. Kal. Julii 1584. ætatis 58. Heidelbergæ.* In eandem sententiam obitum ejus celebrans loquitur Thuanus l. 80. De Regia porro Hispanica Bibliotheca ita refert Franciscus Schottus l. 2. Itinerarii Italiæ cap. x. *Regiam Bibliothecam, quæ in Carpetanis est ad D. Laurentium, Didacus Hurtadus Mendoza, Cæsaris olim apud Venetos Legatus, accepta ê media Græcia Græcorum librorum plena navi, mirifice ornavit.* Thomas Erpenius oratione altera de Lingua Arabica scribit, *Regis Maroccani Bibliothecam Arabicam, constantem septem mille & octingentis libris, in Hispaniam improbe avectam, & in Regis Bibliothecam translatam esse.* Non etiam dubio, id quod factum est à Mendoza, non neglectum esse & ab aliis. *Nec* vero vanum fuit illud Cardonæ: *Intellecto animo Regis librorum colligendorum, & studio honestissimo reipubl. litterariæ juvandæ, Principes multi, & Hispani & exteri, multique etiam homines eruditi, glorio-*

gloriosum putabunt, libros rariores, quos nacti fuerint, ad Regem mittere. Mariana testatur, ex omnibus Europæ partibus ad famam novi operis magno numero libros confluxisse. Quod tamen de solis donariis fortassis haud est accipiendum. De Mazariniana Bibliotheca gloriatur ipsemet Naudæus in sua pro illa ad Parlamentum Parisiense querela, ad illam ornandam complures Reges ac Principes universæ Europæ, omnes item Legatos Regios Gallicanos qui integro decennio in regiones quasque missi sunt, operam suam liberaliter contulisse. Oxoniensis denique tota, quanta quanta est, ex donariis coaluit. Alias tangere non est pretium operæ.

Ex hisce vero quæ attuli manifestum utique est, illas, quæ Regum Principumque auspiciis conditæ sunt, Bibliothecas saltim plærasque, etsi non omnino, in justam magnitudinem tamen, excrevisse, vel ex spoliis, vel ex manubiis, vel ex donis, vel ex majorum industria collectis. Etiam harum vero bonam partem magnis impendiis non coëmptam, nonnullas quamvis rariores integre nummis comparatas non esse, absit ut persuasum cuiquam velim. Ausim tamen affirmare, privatas Bibliothecas, aut à privatæ conditionis viris institutas, multo plures acceptas ferendas solis conditorum impensis nulla vi paratis, quam Regias. Hoc verò etiam unice attendi commeretur: quod illi fere Regum Principumque demum ex magnis Bibliothecis ære partis laudem consequuti hactenus sint, quibus proventus annui immensi, & bona orbis pars vectigalis fuit. Majorem autem laudem mereri qui ex modicis quam nimiis opibus liberales sunt aut magnifici, non prudentum duntaxat consensu pridem est constitutum, sed confirmatum etiam illa à Christo nostro instituta pauperis viduæ binos obulos in usum sacrum offerentis, invidenda ditioribus laudatione.

Jam vero attende obsecro, Generose BOINEBURGI, rationem illam qua thesaurum hunc librarium regia profectò, si

quod aliquod aliud verè magnificum opus, æmulatione Princeps meus condidit. Nulla hic ſpolia: raptus nulli: nullæ manubiæ: à majoribus nihil apparati: dona perquam exigua, reapſe igitur itidem nulla. Omnia nummis coëmpta: bona eorum pars, cum vectigalia perquam modica adhuc eſſent, imo propemodum infra modum. Annus hujus ſeculi quartus agebatur cum tanti operis facta ſunt initia. Erat is annus Sereniſſimo Duci vitæ Sextus Viceſimus: quæ ætas voluptatibus aut ludicris intenta plærumque eſt, rariſſime libris congerendis: in Principum præſertim ordine, ut ille multò pluribus eſt obnoxius vitiorum illecebris. Major ampliſſimi Ducatus Brunſvico-Lyneburgici portio tenebatur ab agnatis. Paternæ hereditatis potiſſimum ceſſerat fratri natu maximo. Nec ulla ſeſe vel eminus oſtendebat ſpes, fore, ut extincta fratris, multo minus agnatorum aliqua domo, (quarum quippe unaquælibet multâ ſobole maſculâ inſtructa pene æternitatem pollicebatur ſuæ poſteritati) in pinguis alicujus provinciæ poſſeſſionem Princeps Juvenis aliquando ſuccederet. In aulæ ſedem acceperat optimus Princeps Hitzkerium, ut vulgus contractim loquitur: cui genuinum nomen Hiddesacker (prout etiam Crantzio l. 12. c.5. Saxoniæ audire, ex Principis ad me literis didici) quaſi tu Latine Hiddonis agrum appellites. Quæ arx antiquisſimâ quidem reverentiâ genti meæ Friſiorum ſacra, tanquam ab Hiddone fortiſſimo heröe Friſio primùm condita: (qua de re majorum traditionem, quamvis præ vetuſtatis licentia fabulis corruptam, non ſine voluptate fortaſſe legeris, in Cornelii Kempii Hiſtoria rer. Friſicar. l. 3. cap. 6.) ſequiore tamen tempeſtate latronum receptaculo fuit profanata: donec pulſo illo peſſimo hominum genere in partem Ducatus accepta eſt. Ithacam dixeris Ulyſſis noſtri (nam & de noſtro jam tum juvene potuit cani illud Homericum de Ulyſſe:

πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω
Multorum mores populorum vidit & urbes:)
quod utramque antehac obscuram incolatu suo & cultu illustrem Principes illi bini reddiderint, nisi illam scopulis asperam hæc amænitate sua & commoda Jetzæ Albisque confluente multùm superaret. Illa ætate, illa vitæ conditione, illo loco erat Princeps, quum opus magnis duntaxat Regibus, nec eorum nisi paucis, tentatum, moliri haud dubitavit, idque nullâ vicinorum quidem Regum Principumque invitatus æmulatione. Nec vero quisquam viciniæ simile quid vel conatus hactenus fuerat, tametsi in amplissima positus fortuna: nisi quod inter adnatos Principes JULIUS Dux, ut animo regio nostram hanc Juliam condiderat, ita & Bibliothecam, quæ nepotis Friderici Ulrici Ducis beneficio denique cessit Academiæ, sibi struere incepisset: eo tamen successu, ut quod de Cæsare Julio & Augusto in doctorum monumentis legimus, meritò dicendum de nostris veniat, JULIUM Bibliothecam *destinasse* AUGUSTUM *perfecisse*. Cæterùm non magno magis animo Princeps quam prudente consilio rem aggressus est. Itaque non ex Germania duntaxat nostra universa, sed Gallia, Italiâ, Hispania, Britannia, Belgio, quicquid melioris notæ librorum accipi potuit, magnis impensis, quantum annui proventus patiebantur, ab illo usque statim laudato anno, fecit conquiri & comparari. Commodùm scilicet omnes illas terras, in Siciliam & Melitam usque progressus, lustraverat jam tum summo studio inusitatæ indolis Princeps, conciliaratque sibi cum literatissimis quibusque ut & aliis librariæ rei amatoribus, annos aliquot, propiorem familiaritatem: quorum proinde opera, passim terrarum, cumprimis, in Italia quidem Romæ Neapoli Venetiis ac Florentiæ, in Gallia Lutetiæ Parisiorum, in Anglia Londini & Oxonii, (ut Belgii, & Germaniæ loca celebriora nunc taceam) in coëmendis libris optimis, feliciter usus est. Ma-

 gnum

gnum vero operi incrementum accesiit ex Germania nostra, locupletissimis tribus comparatis bibliothecis, Marquardi Freheri, Curionum patris ac filii, Cælii inquam & Cælii Augustini, ut & Joachimi Clutenii, qui cum viveret Principi simul fuit à consiliis salario satis opimo. Ut enim hi fuere in omni literarum genere versatissimi; laudemque nominis æternam sibi peperere plurimis ingenii editis monumentis, ita & instructissimam in studiorum usum supellectilem librariam quilibet instruxerat. Quæ omnes ab heredibus eorum amplissimis impendiis comparatæ, nunc AUGUSTÆ partem, quamvis hodie perexiguam, constituunt. Nec vero ullo tempore urgere suum hoc opus desiit Princeps, sed quamcunque datam occasionem non passus elabi, jam in annum usque à primordio cæpti operis quinquagesimum septimum, undequaque congestis perpetuis accessionibus, immane quantùm thesaurum istum instruit atque locupletat. Enimvero ne ingentes quidem illæ calamitates bellicæ, quæ ruinam universæ Germaniæ, & propemodum ipsimet Serenissimæ Ducum familiæ interitum, annos complures minitabantur, restinguere illum ardorem, imo ne minuere quidem, valuerunt. Ex quo pax rediit, atque à morte Friderici Ulrici Ducis ut & fratris Julii Ernesti, amplissimarum magni hujus Ducatus Brunsvico-Lyneburgici partium possessionem felicissimus Princeps nactus est, creveruntque adeo plurimùm annua vectigalia, etiam solito plus Bibliothecæ impensum est. Summam factorum in Bibliothecam sumptuum dicere nequeo: ignorat illam Princeps ipsemet, quod in tabulas expensarum referri seorsim talia haud curaverit. Prudenter profecto; nec enim fas est numerare quæ in res sacras (cujusmodi est Bibliotheca quævis regia) impenduntùr: ne rescis̨cat sinistra id quod dextera liberaliter contulit. Et vero in emendis quoque libris ea fuit religione Princeps, ut cum Parlamenti Parisiensis decreto illa Eminentissimi Cardinalis Mazarini omnium optima Biblio-

Bibliotheca vili pretio distraheretur, quamvis essent quæ multum desideraret, vetuerit tamen Princeps quidpiam ejus sibi emi: ne quid ex illa in omne ævum haud temere excusanda venditione, quam boni publici amore aversabatur, quid adveniens sacra AUGUSTÆ suæ contaminaret. Quam generosam pietatem pristinæ pòst felicitati redditus Cardinalis actis gratiis & agnovit & miratus est. Sed de tertio Bibliothecæ AUGUSTÆ Admirando fortasse satis est actum.

Propius nunc ad ipsam Bibliothecam est accedendum: quæ hactenus enim admiratus mecum es, Illustris BOINEBURGI quasi extra illam sunt, atque ad illud caussæ genus quam effectricem appellamus tantummodo pertinent. Præbet autem ipsamet Bibliotheca non minus multa admiranda: in librorum numero, in bonitate, in dispositione, & in loco ideoneo. Et vero in hisce quatuor potissimum (addi enim & quintum debet, aptitudo scilicet utendi) cujuslibet Bibliothecæ perfectio consistit. Quorum proinde artificiosam rationem indubie ostendit Aristoteles si, quod Strabo testatur, non tantum congregavit libros multos primus, sed etiam Ægypti reges docuit βιβλιοθήκης σύνταξιν. Etiam hæc itaque Bibliothecæ AUGUSTÆ admiranda mecum, sodes, expende: initio à librorum facto ingente numero.

Antequam vero id agamus, non arbitror necessum esse, uti te quidem muniam adversum Senecæ sententias; qui immensam omnem librorum multitudinem ceu vitio laborantem traducit. *Distrahit*, ait epistola 2, *animum librorum multitudo: itaq; cum legere non possis quantum habueris, sat est habere quantum legas.* Libro de Tranquillitate animi cap. 9, *Quò*, scribit, *mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quorum dominus vix tota vita sua indices perlegit? Onerat discentem turba non instruit: multoque satius est paucis te auctoribus tradere, quam errare per multos.* Item *Paretur librorum quantum satis sit, nihil in apparatum. Honestius,* *inquis,*

Augusta Biblioth. Admirandum IV.

inquis, in has impensas, quam in Corinthia pictasq; tabulas effuderim. Vitiosum est ubique quod nimium est. Quid est, cur minus ignoscas nomen marmore atque ebore captanti, quam opera conquirenti aut ignotorum auctorum, aut improbatorum, & inter tot millia librorum oscitanti, cui voluminum suorum frontes maxime placent titulique? Non censeo, inquam, Te quidem hisce moveri. Id enim damus quidem Senecæ, non in ostentationem sed usum libros esse comparandos: at neutiquam recte hinc colligitur, paucos duntaxat comparandos esse. Non una nempe est usus illius ratio sed diversa ac multiplex. Privatus alius est usus, alius publicus ac communis. Adhoc, quemamodum rerum familiarium, aliæ ad necessitatem requiruntur, aliæ ad utilitatem, aliæ ad elegantiam, pertinetque ad felicitatem patrisfamilias nullo horum carere: ita etiam librorum alii sunt necessarii, alii utiles, alii ornatum præbent: Illa vero Bibliotheca demum vere suo in ordine perfecta est, quæ triplici illo est librorum genere instructa. Pro vario itaque illo usu, numerum quoque librorum diversum esse oportet. Et verò nec privato cuique idem numerus convenit, sed alius atque alius pro ingenii & studiorum diversitate. De Aristotele refert Strabo, illum primum, quod sciat, libros coëgisse, hoc est majorem sibi vim librorum comparasse. Recte sane: Primus enim mortalium, in Græcia saltim, per omne doctrinæ genus diffudit ingenium, interque alia primus *fere omnium non Græciæ solùm sed etiam Barbariæ civitatum mores, instituta, disciplinas* scripto tradidit posteritati: id quod fieri non potuit sine monumentorum locupletiore quodam penu. Si quis Aristoteli dispar idem conetur privatos quidem in usus, merito is ludibrium debeat sapientibus: certe prudenti cuique ac frugali patrifamilias, quem ex Catonis præcepto, *non oportet emacem esse*, ne quidem φιλόκαλον *ad emacitatis reprehensionem*, quod in Silio Italico notavit Plinius l. 3. ep. 7. Satis est, si cui tali, pro studiorum & fortunæ modulo, ut Poëta canit:

Sit

Sit bona librorum & provisæ frugis in annum
Copia.

Absit profecto, ut ineptulos nonnullos imitantes, multitudine librorum coëmpta docti viri titulum exspectemus, aceto poëtico ab Ausonio quodam defricandi, perinde atque ille exceptus est in quem lusit epigrammate:

Emptis quod libris tibi Bibliotheca referta est,
Magnum & Grammaticum te Philomuse putas.
Hoc genere & chordas, & plectra & barbita conde:
Omnia mercatus cras citharœdus eris.

aut vero exagitandi ab aliquo Scioppio: cujus in quosdam peritos Juris mordacissimos sales indubie legisti *Consultatione altera de studiorum ratione.* Aut deniq; acriter increpandi singulari libello à Luciano quodam, cujus in medio hodieq; est opusculum mordax πρὸς ἀπαίδευτον καὶ πολλὰ βιβλία ὠνούμενον. Sed redeo ad Senecam. Fateor & ego, vitiosum esse librorum parere nimium: aut parare librorum copiam in parietum ornamentum: aut vagari per libros multos si possis ex paucis tantundem vel etiam plus accipere commodi. At vero non quævis magna vis librorum semper est nimia: nec semper licet ex paucis æque multum fructus atque ex multis consequi. Alteri nimium est quod alteri parum. Quædam studia sine multiplici lectione atque adeo copiosâ bibliothecâ exerceri non possunt. Non sane (ut ex nostro ævo nihil adferam) Athenæus sua δειπνοσοφιστικὰ dedisset nobis nisi habuisset ad manus illam Laurentii sui Bibliothecam; non Plinius Naturalem historiam, absque fuissent Bibliothecæ Romanæ; non Clemens Alexandrinus στρωματέων libros, nisi vixisset Alexandriæ; non Eusebius præclara adeo multijugæ lectionis volumina, nisi Pamphilus Cæsenæ & Alexander Hierosolymis eam vim omnis generis librorum coëgissent. Ipse Seneca, *ignoscerem*, inquit, *si è studiorum nimia cupidine oriretur.* Quidni vero inde etiam nascatur alicubi librorum

parandorum desiderium? Imo inde nascitur inter eos qui sapiunt. Pro Regum Principumque immensis Bibliothecis alius attulerit etiam, ille ait apud Tacitum: *cæteris mortalibus in eo stare consilia quid sibi conducere putent: Principum diversam esse sortem, quibus omnia ad famam dirigenda.* Mihi non probatur talia in excusationem adferre. Ostentatio mera librorum semper in vitio est. At verò Bibliothecæ illæ regiæ merentur laudem, quoniam sunt idoneæ ad id ut omnis generis doctrinæ inserviant. Sunt nimirum quasi publica eruditionis universæ penuaria: qualia parare cum non sit perinde privatotum, si Reges Principesque curam illam suam faciant, magnis sane beneficiis sapientiæ studia exornant.

Verùm quid hisce immoramur? Quin potius Tibi, Illustris BOINEBURGI, ego ostendo illud quod Bibliotheca AUGUSTA inter ea quæ sibi sunt quasi essentialia Admiranda, merito habet primum, in librorum multitudine nempe collocatum: quod tamen reliquis annumeratum possis quartum appellare. Heic verò nolo equidem dissimulare, videri stupenda referri in monumentis antiquis, de numero librorum, in Bibliothecis quibusdam illius ævi Græcis ac Latinis reperto. Sunt autem illa accurate expedienda, ut eo rectius constet Admirandi illius quod jam tangimus certa ratio. Quamvis vero de paucis Bibliothecis veterum memoretur, quo illæ librorum numero fuerint refertæ, observare tamen est, & publicas pariter & privatas nonnullas à multitudine librorum plurimùm laudatas. Inter publicias prima omnium non dignitate minus quàm ætate fuit Alexandrina Ptolomæorum Regum. De numero autem librorum Bibliothecæ illius non idem ab omnibus traditur. Georgius Cedrenus l. 22. scribit: *Philadelphus libros sacros Chaldaicos, Ægyptios, & Romanos, aliosq; diversilingues in Græcam omnes converti curavit; in universum ad centum millia voluminum; quæ omnia in Bibliothecis suis Alexandriæ reposuit.*

Ast.

Aſt hunc numerum Cedrenus fortè non voluit eſſe univerſæ bibliothecæ, qui ſenſus ſolet ipſi adſcribi, ſed tantùm eorum quæ ex aliis linguis in Græcam fuerunt translata. Sed & in univerſum Cedreni narrationes plæræque parum fidei merentur. Et vero cui perſuadeat, Philadelphi ætate ex Latina lingua libros Græce fuiſſe verſos, cum nulli fortaſſis fuerint iſthac lingua tum conſcripti? Joſephus l. XII. ἀρχαιολογίας cap. 2. narrat: Demetrium Phaleræum à Philadelpho rogatum aliquando, quàm multa millia librorum jam comparaſſet, reſpondiſſe: τῶν μὲν ὑπαρχόντων εἶναι περὶ εἴκοσι, ὀλίγου δὲ χρόνου εἰς πεντήκοντα συναθροίσειν, Fuerint itaque minimum in Bibliotheca illa libri ducenties mille. Jam tum porrò recitavi illa Senecæ: *Quadringenta millia librorum Alexandriæ arſerunt*: ut & Pauli Oroſii in eundem numerum conſentiens teſtimonium. Gellii l. 6. cap. ultimo verba ſunt: *Ingens numerus librorum in Ægypto à Ptolomæis regibus vel conquiſitus vel confectus eſt, ad millia ferme voluminum ſeptingenta.* Ammianum Marcellinum citra omnem detractionem, provocatione facta *ad concinentem*, ut loquitur, *fidem monumentorum veterum* ſimpliciter ſcribere, *ſeptingenta voluminum millia, à Ptolomæis regibus vigiliis intentis eſſe compoſita*, itidem jam monui. Eſtque per veroſimile, in Iſidoro, ubi legitur vulgo: *Septuaginta millia librorum hujus* (Piladelphi ſcilicet) *temporibus Alexandriæ inventa ſunt*: reponendum *ſeptingenta.* De Pergamenæ Bibliothecæ librorum numero, quæ & fama & dignitate olim Alexandrinæ æmula, & proinde inter publicas veteris ævi jure ſecundo loco venit numeranda, unus Plutarchus aliquid certi perhibet in vita M. Antonii. Hunc ſcilicer amoribus Cleopatræ dementatum petenti huic χαρίσασθαι τὰς ἐκ Περγάμου βιβλιοθήκας, ἐν αἷς εἴκοσι μυριάδες βιβλίων ἁπλῶν ἦσαν, *gratificatum Bibliothecas ex Pergamo, in quibus erant ducenta millia ſingularium librorum.* De Romana publica nulla memoratur, quam fuerit numeroſa; niſi publica facta ſit illa à Sereno Sam-

monico donata Imperatori Gordiano minori. In illa vero *sexaginta duo millia librorum censebantur*, teste Lampridio. Ignoratur quoque numerus librorum, qui fuere quondam in Bibliothecis Constantinopolitanis aliisque: nisi quod à Zonara sit proditum, in illa quæ Basilisco aut Zenone imperante conflagravit, *centum viginti millia librorum fuisse recondita.* Privatas quod attinet, constat sane cum alibi passim, tum Romæ præsertim, imo & in villis Romanorum, excitatâ à Julii Cæsaris ævo aliorum æmulatione, fuisse propemodum innumeras, casque ab omni librorum supellectile largissime instructas. Ex Senecæ jam tum adductis verbis liquet utique, isthac tempestate, *inter balnearia & thermas bibliothecam quoque ut necessarium domus instrumentum expoliri* solitam, & quidem *tecto tenus exstructis loculamentis.* In privatas quoque sui ævi Bibliothecas videtur vibrasse illud: *Quô mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quorum dominus vix tota vitâ sua indices perlegit?* quodq; idem ait, *oscitare* nonnullos *inter tot millia librorum.* Fuisse vero & in villis instructissimas Bibliothecas vetat dubitare saltem illud Martialis l. VII:

Ruris Bibliotheca delicati
Vicinam videt unde lector urbem.

At vero jam tum ante, Luculli in Tusculano Bibliotheca, in disputatione *de Finibus* à Tullio erat celebrata. Qui epist. 9. libri IVti ad Atticum scribit, in Pompejano prope Puteolos se pasci bibliotheca Fausti. Silio quoque Italico passim in villis fuisse copiosas bibliothecas, refert loco ante laudato Plinius. Ab aliis aliæ memorantur. Non tamen proditus est privatæ alicujus librorum numerus, si excipias duorum Grammaticorum, Tyrannionis Pompejo & Lucullo æqualis, ut qui bello Mithridatico â Lucullo captus ac Romam missus, & Epaphroditi; qui à Neronis ævo usque in Nervam superstes forte fuit ille Mettius Epaphroditus, cujus imago marmorea hodieque

Romæ visitur, relata hinc in opus illustrium Imaginum à Fulvio Ursino, & cum jam ante tum & Gallæo ære expressa n. xci. De illo enim Suidas: διαπρεπὴς δὲ γενόμενος ἐν ῥώμῃ καὶ πλέσιος, ἐκτήσατο καὶ βιβλία ὑπὲρ τὰς τρεῖς μυριάδας. De hoc idem: ὠνέμενος δὲ ἀεὶ βιβλία ἐκτήσατο μυριάδας τρεῖς, τέτων δὲ σπεδαίων καὶ ἀνακεχωρηκότων. Longo autem intervallo tres illas myriades superaverit necessum est Laurentii illius δειπνοσοφιστῶν convivatoris Bibliotheca, si quidem Athenæi laudationibus credendum est; Qui libro primo refert: ἦν δὲ καὶ βιβλίων κτῆσις αὐτῷ ἀρχαίων, ἑλληνικῶν τε τοσαύτη, ὡς ὑπερβάλλειν πάντας τὰς ἀπὸ συναγωγῇ τεθαυμασμένους: quos inter non dubitavit numerare & ipsos Pergami Reges. Sed fortassis hæc quidem laudatio excedit modum. Magis fidem meretur, quod de beato Pamphilo martyre & presbytero Cæsariense scribit Hieronymus epistola ad Marcell. 141. *Demetrium Phaleraum & Pisistratum in sacro Bibliotheca studio aquare voluisse.* Hujus sane bibliothecæ condendæ studium insigne, & felices in illa opera progressus, prædicavit olim mirifice Eusebius; non dissimulans, ex illa ut & Hierosolymitana Bibliotheca ab Alexandro Episcopo congesta, cujus meminit l.6. cap.16. scribendæ Ecclesiasticæ historiæ materiam sibi præbitam. Quemadmodum & Pamphilo illi summa fuit amicitiæ junctus necessitudine, *ab eoque cognomentum sortitus est*, ipsemet etiam *bibliotheca divina diligentissimus pervestigator*, ut Hieronymus loquitur. Quamvis vero Pamphilus omnes Christianos, ipsosque locupletissimos Episcopos, qui illa tempestate Bibliothecis struendis operam dedêre, longe superaverit, numerum tamen collectorum librorum nemo veterum memoravit. Imo nec alterius alicujus Bibliothecæ, ex illo ævo magnitudinem narratam reperire est, præter eas quarum meminimus.

Non tamen vel sic fortasse certi esse possumus de cujusquam illarum Bibliothecarum veterum copia. In causa vide-

 tur

tur esse ambigua significatio vocabulorum βιβλίυ *libri* & *voluminis*. Utrum scilicet notent per se (seu, ut ita loquar) subsistens atque ab aliis distinctum quid, nec ne: quænam item olim fuerit quantitas aut moles per sese subsistentium. Enimvero hodie quidem *liber* promiscue audit etiam codex aliquis grandis per sese subsistens, & pars aliqua ejus interdum haud magna. *Volumen* vero solet audire non nisi quivis spissior grandiorque codex. Si libri itaque & voluminis vocabulo nonnisi majores codices fuerint intelligendi, stupenda profecto fuerit moles veterum Bibliothecarum, Alexandrinæ cumprimis & Pergamenæ. At verò non equidem crediderim, apud veteres sive *librum* sive *volumen* grandem aliquem codicem, prout fit hodie, significasse. Quoniam tamen promiscue accipi olim solitæ voces *libri* & *voluminis*, perquam fit verosimile, olim librum quemvis & volumen quodvis fuisse seorsim quid ac per sese subsistens, quamvis mole exiguum. *Voluminis* sane vox videtur utique palàm signare, aliquid separatim subsistens sive convolutum. Solet autem accipi etiam de exiguis libellis. Sic Tullius quemvis libellum Tusculanarum quæstionum volumen appellans 3. Tusculanar. 6. scribit: *Quoniam duobus superioribus de morte & dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficiet.* Auctor item Rhetoricorum ad Herennium l. 1. cap. 27: *Quoniam satis hujus voluminis magnitudo crevit, in altero libro exponemus.* Eadem ratione aliquot seculis pòst locutus est & S. Hieronymus passim. Nec vero ille dubitavit libellum de Ecclesiasticis scriptoribus, mole utique pusillum, volumen nuncupare: *si qui*, inquiens, *à me in hoc volumine prætermissi sunt.* Imo nulli scriptorum omnis illius ævi, alio sensu voce illa solent uti. Ch. Gerson cap. XI. pag. 79. ex Thabunde Baba Mezia docet olim omnes libros in voluminibus scriptos. Voluminis vocabulo aliquoties audit parvus indubie libellus quem Baruch ex ore Jeremiæ notaverat:

nec tamen fuisse forma voluminis scriptum, sed nostra, paginis sive foliis distinctum, liquet ex cap.36. ℣.23. Sed & LXX p.2. & 25. indicant chartâ scriptum non membranâ. Sic Codex Justinianeus, forte unum volumen fuit. Thora Mosaicum efficit volumen unum. Videndum etiam quot codicibus constent Pandectæ Florentinæ. Ex Historia Evangelica haud obscure liquet, Prophetam Esaiam Christo in Synagoga porrectum fuisse singularem libellum, volumini inscriptum. Cum legimus itaque, Illustris BOINEBURGI, numeratas in Græcis Latinisque veterum Bibliothecis triginta, imo quadringenta aut sexcenta millia librorum, non est quod juxta morem nostri seculi totidem grandes codices animo numeremus. Libri nimirum & volumina fuerunt; quorum hodie centena aliquot unus grandior noster codex complectitur. De talibus proinde etiam accipio illa Plutarchi ἁπλᾶ βιβλία. non autem cum Lipsio de voluminibus ex multis libris coalitis. Nec vero est quod videatur forte minus verosimile, olim singulos libellos distinctis voluminibus constitisse. Scripti scilicet fuere tunc libri omnes, & quidem charactere literarum non illo parvo, quo scribimus, sed illo majore quem capitalem hodie appellitant, ceu etiamnum apparet ex superstitibus antiquissimis quibusque manuscriptis: cujus generis Chrysostomi aliquot homilias Academica nostra Julia Bibliotheca potest tibi exhibere: nec illa fuit chartæ aut membranarum olim quæ hodie artificiosa ratio. Quod sane multi libri in unum volumen recepti sunt, id sequiore demum ævo videtur cœpisse, mutata scribendi pariter & chartæ membranæque veteri conditione. Nisi forte jam etiam ante minutiora opuscula aliquot jungi cæperint. Quò forte respexerit Plutarchus scribens Pergami fuisse ducenties mille ἁπλᾶ βιβλία: cum alia scilicet fuerint composita volumina. Dixeris forte, perire hac mea interpretatione gloriam veterum bibliothecarum: & tamen non dubitasse Senecam

cam quadringenta millia librorum Alexandrinæ Bibliothecæ appellare, *pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum.* At vero exigui etiam libelli carissimo tum præ summa raritate, constabant. Platonem sane unum libellum Philolai quadraginta minis Alexandrinis, & Aristotelem Speusippi scripta talentis triginta mercatum, à Diogene Laërtio memoratur. Quindecim argenti puri talentis αὐτόγραφα Sophoclis Euripidis Æschyli empta Ptolomæo Evergetæ, jam tum narravi ex Galeno. Quanta vis pecuniæ impensa sit à Philadelpho curandis sacræ scripturæ voluminibus, non sine admiratione legas in Josepho. Hodie librorum multo vilius pretium & frequentiam debemus inusitato olim Typographicæ artis beneficio.

In facili jam fuerit nobis, BOINEBURGI, comparationem instituere veteris illius ævi Bibliothecarum & nostræ AUGUSTÆ. Sed ante id quam agamus, dicendum præterea aliquid etiam est, de copia librorum, quâ sequentium temporum Bibliothecæ nonnullæ inclaruerunt. Et vero, quod fortasse mireris, etiam extra orbem Europæum, apud populos plane alios, cum inter Græcos Latinosque melior quæque eruditio extincta pene fuit, copiâ librorum instructæ sunt Bibliothecæ. Refert sane Thomas Erpenius oratione altera quam de lingua Arabica conscripsit, hodie quoque per Asiam, cumprimis per Africam, non uno loco locupletissimas reperiri bibiliothecas. *Perhibent,* inquit, *testes oculati & fide dignissimi, in una Bibliotheca Fessana triginta duo reperiri diversorum librorum millia. Scripsit quoque Constantinopoli D. Hagha Illustrissimorum Ordinum nostrorum apud Imperatorem Turcicum Legatus, duas esse ibidem Bibliothecas Arabicas, quarum singulæ æstimantur centum ducatorum millibus: id est, ut loquimur, quatuor auri tonnis: unam autem quæ quadringentis æstimatur ducatorum millibus, id est sedecim tonnis auri. Cari quidem iis in locis sunt libri fateor, utpote manu exarati, & in charta fere serica*

quæ

quæ magno quoque constat; sed non ita tamen, quin tanti pretii summa ingentem quoque codicum multudinem requirat. Hæc omnia Erpenius. Quibus non possum non Tibi addere quæ Petrus Gassendus l. 5. Historiæ Peiresciânæ de libris Cophticis Ægypti refert. *Peirescio*, ait, *retulit Ægidius Rochiensis Capuccinus, ex Ægypto redux, codices manuscriptos in cœnobiis variis exstare: visam sibi bibliothecam octies mille voluminum, quorum pars non exigua præ se ferret avi Antoniniani notas.* Chaldaicæ quoque linguæ complures hodieque libros reperiri, intelligo: & quidem eorum catalogum post illum ab Hebudjesu confectum Abrahamus Ecchesensis dedit: ut alii jactant copias Abyssinorum. Non invenio tamen memorari earum gentium bibliothecas illustriores, quæ librorum numero mereantur in comparationem adduci. Perinde atque hodie nullam ejus generis habet universa Græcia, ex quo Turcæ servìit.

Ut ad Europæ verò illum qui nunc obtinet statum veniamus, quælibet fere ejus pars opulentis Bibliothecis abundat quidem, etiam hujus Saxoniæ cùm Serenissima Holsatica familia tùm præcipuis urbibus, imo & nobilissimo Alvensleviorum genere, quondam & Henrico Ranzovio, viro generosæ suæ familiæ & doctissimo & maximo, in illud studium incumbentibus, numerum tamen librorum nullius fere Bibliotheco scripto proditum hactenus quidem invenimus. Aldum vero Manutium juniorem octoginta millia librorum Pisanæ Academiæ legasse, cum ab aliis memoratur, tum etiam à Francisco Schotto Itinerarii Italiæ l. 2. cap. 10. Quæ copia in primis est memoranda: nec privati tamen patrisfamilias, nec hominis parum diffusæ doctrinæ conditioni conveniens. Quæ res in memoriam revocat quod de bono isto Aldo refert Janus Nicius elegantissimæ suæ Pinacothecæ parte prima. *Aldus*, scribit, *reliquum familiæ Manutiæ Sixto Vto Pontifice Romam venit, adeo modicis facultatibus, ut illi necessum fuerit aliquot centum aureorum*

rum fœnori sumere, & quod est gravissimum, usura centesima, quæ pro vectura bibliothecæ suæ solveret, quam Venetiis usq; advehendam asportandamq; curaverat. Quo ex ære alieno, tam justam ob causam facto, vix unquam liberari potuit. Porro & de Bavarica Monachiensi Bibliotheca, jam tum proxime antegressi Christiani seculi anno nonagesimo quinto, in parvo Urbium Theatro, hæc tradidit Adrianus Romanus: *Aliud ædificium novum, ut novo castro majorem splendorem commoditatemque adferat, juxta interiorem hortum, quem variæ variarum elegantiarum deliciæ exornant constructum; cui vicina Bibliotheca est undecim circiter millibus voluminum, quorum non exigua pars diversarum linguarum manuscripti sunt, seorsim & scitissime compactorum refertissima, theatro peramplo & amœno distincta.* De Mazariniana præterea Bibliotheca in Querela sua refert Naudæus, volumina illam quadragies mille amplius comprehendere. Aliarum omnium nostri ævi Bibliothecarum magnitudinem definitam fateor me ignorare. Nec tamen ego dubito, saltim eas quæ præcipua hodie sunt fama, in Italia Vaticanam Florentinam Mediceam & Ambrosianam Mediolanensem, in Gallia Regiam Seguieriam & Thuanam, in Hispania Scoriacensem Regiam & Complutensem, in Anglia Oxoniensem & Westmonasteriensem Regiam, aliasque nonnullas, omnis generis librorum supellectile usque adeo abunde esse instructas, ut multitudinem suam librorum meritò queant jactitare. De Bibliotheca Bodleiana Oxoniensi vide Casaubonum Epistola 741. & 744. Mihi vero nihil de his fas est definire, in illo silentio eorum, quibus cum hæc sint comperta, ab iis etiam memorari & potuere & debuere.

In hunc modum itaque sese habet magnitudo Bibliothecarum omnis ævi, quantum equidem certa fide explorare hactenus licuit. Accipe nunc, Vir Illustris, & magnitudinem

AUGU-

AUGUSTÆ nostræ, eamque mecum contende cum amplitudine aliarum. Referam igitur seorsim librorum, seorsim voluminum multitudinem. Ne quis vero rursum error oriatur ex varia vocum acceptione, *libros* appellabo, non ea qua veteres significatione, sed omnia quæ sive scribentium sive τῶν τυπογράφων cura ita structa sunt, ut modò ita velint οἱ βιβλιοπηγοὶ separatim possint subsistere. Quo utique fit, ut talis aliquis liber interdum centum amplius libros primæ significationis sinu suo comprehendat. *Volumen* mihi dicitur, omnis ejus generis liber qui reapse distinctus subsistit. Quorum bona pars libros modò etiam adductæ significationis complures itidem complectitur. Jam verò testor tibi bona fide, id quod initio epistolæ jam tum dixi, reperiri in AUGUSTA, isthac vocum acceptione, librorum quidem centena sedecim millia, volumina autem quasi vicesies octies mille. Apparebit idipsum luculentissime ex indiculo quem seorsim mitto. Et tamen isthæc omnia non desinunt quotidianis pene additamentis crescere. Nego proinde, saltim ullam veteris ævi sive Græcam sive Latinam Bibliothecam, cum AUGUSTA vel contendere meritò posse de magnitudine; tantum abest ut earum ulla hanc vel æquaverit vel superaverit. Nempe audivisti quidem alias triginta, alias sexaginta duo, alias centum viginti, Attalicam ducenta, omnium locupletissimam Alexandrinam vel quadringenta vel sexcenta millia librorum numerasse: simul verò percepisti, numerasse libros, non eo quo abs me factum, sed alio longe sensu. Illa autem acceptione, ausim pene profiteri, exhibere AUGUSTAM posse, non sexcenta sed vel centies sexcenta librorum millia. Quantam librorum multitudinem, Ptolomæorum quidem Regum temporibus, nusquam terrarum vel sparsim reperire fuit. Nec vero vel tantum librorum illo omni ævo scriptum fuit, quantum proximo centum annorum spacio, industria nostræ ætatis hominum, in lucem

 prodiit:

prodiit: ſi, quod res eſt fateri velimus, non autem inepto quodam cultu ſola vetera admirari. Si tam magno autem intervallo ſuperat AUGUSTA, illas veteris ævi à magnitudine celebratisſimas Bibliothecas, quanto dixeris ſuperatas illas reliquas? Nec verò dubito, illas longe aliis iſtis, quarum libros in admirationem numerarunt nobis priſca monumenta, fuiſſe minores. Nos ſane librorum numerum non minus etiam de hiſce accepiſſemus, ſi non inferior multùm fuiſſet illo quem diſerte expreſſum veteres laudaverunt: non parci ſcilicet quæ ad gloriam eorum faciunt rerum ſuarum, præcones. Romanas utique bibliothecas non perinde amplas fuiſſe, colligas fortaſſis haud male vel inde; quod ex Aſinii Pollionis inſtituto ſtatuis ſimul & imaginibus, *quorum immortales animæ* (Plinii verba recito) *in iisdem locis loquebantur* repletæ fuerint: quo ſpacium libris reponendis dicatum non potuit non reddi peranguſtum. Sed non eſt, quod cum hiſce quidem Bibliothecis AUGUSTAM comparemus, cum usque adeo longe vincat ipſam illam, quâ omne vetus ævum nihil majus habuit, Ptolemæorum Regum Alexandrinam.

Si vera ſunt quæ de Feſſana aliisque Arabicæ linguæ Bibliothecis referuntur, illis forte palmam tribueris ob voluminum multitudinem. Aſt vero, ſolent Arabica quævis volumina magnitudinis eſſe exiguæ: ex adverſo AUGUSTÆ noſtræ ſpiſſa ſunt plurima: atque adeo reapſe librorum numero etiam Arabica iſthæc longo poſt ſeſe intervallo relinquunt. Trium illarum noſtri ævi & orbis Bibliothecarum, quarum magnitudinem expreſſi, Bavarica quidem quum longe itidem ſuperetur ab AUGUSTA, non etiam eſt quare in comparationem a dducatur. Tacebo, quod, ſi Dreſſero credimus, numerus librorum Bibliothecæ illius quatuor millia non excedat. Sed & altera illa Manutriana, non volumina octuagies mille ſed duntaxat tot numero libros comprehendit: atque ita totis

viginti

viginti millibus librorum est infra AUGUSTAM. Mazarinianæ tamen fateor cessit AUGUSTA. Cessit inquam: non tamen cedit etiamnum, quantum intelligo, postquam inconsultâ venditione plurimum illi detractum est. Utque etiamnum cederet, digna tamen esset AUGUSTA admiratione, quippe quæ non nisi uni potuerit in universo hoc orbe succumbere. Quamvis nimirum aliarum nostri ævi maxime illustrium Bibliothecarum magnitudo definita, ceu ante dixi, me lateat, non dubito tamen, etiam illis AUGUSTAM nostram amplitudine antecellere: idque duobus adductus argumentis, quæ neminem fallunt. Prius est, quod nullius illarum spaciosum adeo sit domicilium atque est AUGUSTÆ, utpote quod ea parte ipsammet etiam Scoriacensem, cujus omnium amplissima ædes creditur, haud parum vincat: quod paulo pòst tibi approbabo. Alterum, quod & Vaticana pariter & Scoriacensis (ne de aliis nunc dicam) picturis & inscriptionibus multis parietes suos pene occupaverint: quos libris refertos habet AUGUSTA. Legisti, arbitror, quo Bibliotheca Vaticana descripta est ab Angelo Roccha volumen. Quam ibi multæ imagines & inscriptiones memorantur! Audies vero non multo pòst, similia plurima ostentare & Scoriacensem. Fere nihil autem horum AUGUSTA habet: non certe loco libris reponendis idoneo. Quin itaque etiam hæc quarta palma AUGUSTÆ debeatur, nec tu quidem, BOINEBURGI, imposterum dubitabis.

Biblioth. Augustæ Admirandum V.

Nisi vehementer verò fallor, bonitate quoque librorum superat AUGUSTA, saltim plerasque nostri ævi quamvis celeberrimas. Utque non omnes superet, æquat tamen etiam optimas; certe nulli earum temere cedit: id quod satis est parandæ admirationi, atque adeo dignum quo nomine quintum quoque Admirandum AUGUSTÆ numeremus.

Heic verò non possum non ante omnia monere, caveas tibi ab errore, quo etiam doctissimos viros teneri video, circa

bonitatis Bibliothecariæ justam æstimationem. Deprehendere nimirum est, persuasum quammultis eorum, virtutem dotemque bonæ Bibliothecæ unice consistere in antiquorum manuscriptorum majore quovis numero. Inter ea autem, ab aliis sola Græca & Latina; ab aliis, recentiore instituto, quæ orientalibus ita appellatis linguis, Hebraica scilicet, Chaldaica, Arabica, Persica, Copthica, Æthiopica & similibus sunt composita, commendari. Non est autem difficile errorem hunc convellere, si justum Bibliothecæ cujusque regiæ sive maximæ scopum expenderis: ut oportet sane omnia ex usu suo æstimare. Est nimirum Bibliothecarum ejusmodi scopus, (is certe debet esse) ut possint omnigenæ doctrinæ atque sapientiæ studiis prompte offerre, vel omne vel saltim potissimum quod à doctorum ingeniis hactenus est elaboratum. Quod hactenus est, inquam, elaboratum. Id scilicet requiritur ad perfectum studiorum commodum: quem ultimum merito dixeris Bibliothecarum ejus generis & verissimum finem. Jam verò nemo utique temere crediderit, in solis manuscriptis istis omnem sapientiam haberi. Imo nemo paulum æquior & rerum peritior non fatebitur, multò maximam partem eorum, quæ sciri interest mortalium, post illa dudum exarata, à sequentium temporum, cumprimis hosce intra ducentos annos, præstantissimi ingenii viris compluribus, orbi productam esse. Aut imperitus recentis ævi certe est aut invidia improbus,

Qui redit ad fastos & virtutem æstimat annis,
Miraturque nihil nisi quod Libitina sacravit.
Quisquis item, *nisi quæ terris semota suisque*
Temporibus defuncta videt, fastidit & odit.

ut Horatiana illa liceat mea nunc facere. Igitur in solis quidem manuscriptis illis codicibus non sane perfectio Bibliothecæ cujuslibet eximiæ collocata est. Ne potior quidem pars perfectionis in iis est sita, quoniam potior studiorum usus ab iis

peti non poteſt. Ad hoc magna quidem doctrinæ omnigenæ pars per Græcorum quondam & Latinorum ſcriptorum monumenta ad nos devenit, atque ex iis hodieque maximo capitur cum emolumento; ſed cùm Græcorum tùm Latinorum illa plæraque, ſaltim optima quæque, jam curantibus viris præclaris, typis ſunt edita; ut ad illa quidem manuſcripta recurrere ſapientiæ hauriendæ cauſsâ non ſit neceſſum. Saltim horum igitur manuſcriptorum pretium longe jam ſolito vilius eſt. Et ſine cauſſa hæc quidem, ideo tantum quod manu ſit ſcripta ac proinde rariora inventu (ſi juſto rem judicio cenſeat) magni adeo, & tanquam theſauri ſint arcani, æſtimantur. Nec verò reapſe præſtantiora ſunt iis exemplis quæ typis ſunt edita: niſi forte quia ſcriptione diversâ nonnumquam juvare ſunt idonea ad genuinam verborum aliquot emendationem. Nonnunquam, dico: ſæpe enim non juvant ſed turbant, ſcripta ſcilicet etiam ipſa ab imperitis librariis. Non poſſum tibi non, mi BOINEBURGI, hoc loco recitare lepidam fabulam de Fulvio Urſino, verbis Jani Nicii, ex Pinacotheca illius prima petitis. *Pervetuſtis codicibus, quorum multos in ſua bibliotheca habebat, immania pretia faciebat. Atque illud accidit perridicule: quod cum die quodam Franciſco Cardinali Toleto Terentii Comœdias oſtendisſet, easq; affirmaſſet, ante annos mille fuiſſe conſcriptas; ac revera, eſſent antiquæ ſed mire depravatæ atque corruptæ: atq; addidiſſet nullam eſſe pecuniam quæ antiquiſsimi illius codicis æſtimationi par eſſet: Proh Deus, Cardinalis inquit, quid audio? equidem mallem codicem unum, quantumvis recens impreſſum, ſed caſtigatum emendatumque, quam decem alios mendoſos & corruptos, quamvis Sibyllæ manu exaratos. Riſus omnium qui aderant eſt factus, cum viderent rerum earum precia, quæ ille in cœlum efferebat, Cardinalis æſtimatione ſic concidiſſe. Hunc poſtea librum moriens Bibliothecæ Vaticanæ legavit.* Idem profecto jure etiam Tu dixeris cum Toleto, de quammultis manu exaratis ac typis impreſſis codici-

bus;

bus; ſiquidem ex uſu eorum pretium velis æſtimare, ceu fieri par eſt; præſertim poſt tam ſedulam operam excuſis libris à doctiſſimis quibusque impenſam. Alia, fateor, eſt ratio manuſcriptorum, quorum exempla hactenus per typos impreſſa ac multiplicata non ſunt. At verò quantum quidem ex indicibus eorum videre eſt, plæraque illorum minoris ad ſapientiam præſtandam momenti ſunt: ac proinde minoris etiam faciendi. Quin major tamen nonnullis quamvis paucioribus reverentia debeatur, abſit ut à me negetur. Quæ Orientalibus linguis ſunt compoſita monumenta (qualia ſpretis Græcis Latinisque à nonnullis jam calidiſſime omnium expetuntur, ut eſt ingenium hominum novitatis avidum) in noſtro quidem orbe longe Græcis Latinisque rariora ſunt, quoniam, ſi Hebraica & Chaldaica excipias, nihil fere eorum (pauca enim non moror) typis eſt editum; adeoque hactenus in majore merito ſunt pretio habenda. Si utilitatis tamen, quam ex iis ſapientiæ ſtudia debeant aut poſſint accipere, rationem habeas, vereor ne infra typis excuſos, & multùm quidem, rejicienda ſint. Seponamus ſane Hebraica: hactenus profecto ne ex fama quidem accepimus, eſſe ſaltim vel Perſicum, vel Copthicum, vel Æthiopicum quid aptum ſapientiæ (alia enim ratio hiſtoriæ eſt) quod non liceat longe plenius ex typis editis addiſcere. Quæ certe, tanquam invitamenta ad doctrinam illarum gentium deſiderandam, usque huc prodierunt, vetant nos ab iis præclari multum ſperare. Omnium eruditisſima citra controverſiam Arabica ſunt; ut numero etiam plura. Sunt autem eorum alia verſa ex linguis aliis, alia propria. Illorum potior ſaltim pars ex Græco profecta eſt. Quæ, quoniam Græce jam tum publicata typis ſunt, quis prudens ex aridis Arabum rivulis quæſiverit? Mathematica quædam, fateor, adhuc Græce deſideramus, quæ illi Apollonio Pergæo & aliis adſcribunt: ſed perquam pauca, & fortasſis incertæ fidei. De Apollonii Concii vide notata

Hac in re n. audiendus [illegible] Morhof. Polyh. l. 1. p. 60.

notata Vossio l. de Scientiis Mathematicis pag. 55. Scio & ex Latino versa quædam, ipsi Latino orbi hodie ignota, superare, à viris doctis Erpenio & aliis esse traditum: sed hactenus quidem decollavit illa spes, nec vel Asia vel Africa quidquam tale Europæ dedit, imò verò nihil tale quo speremus facit illud, quod Johannis Leonis testimonio jam tum narravi, de Latinis per Africam omnem monumentis abolitis præ superstitione Calipharum. Eadem de caussa & Bibliothecam Alexandrinam jussu Caliphæ Omari combustam traditur à Gregorio Abulpharajio pag. 114. Quæ propria sunt Arabum longe infra Græcam eruditionem esse, mihi quidem documento sunt Philosophica & Medica: utpote quorum potissima dudum habuerimus Latine sive Barbare potius versa: in quibus nihil ferè reperias non à Græcis acceptum, quod quidem majoris paulo momenti queat censeri. Sed quid hisce immoror! Fateor sane, BOINEBURGI, aliam hæc operam exposcere. Tibi tamen quin persuadeam facile hæc etiam quæ de Orientalibus libris disserui, non dubito: quoniam cum cura, ut soles, legisti saltim Bibliothecam Orientalem, in hoc doctrinæ genere longe omnium Clarissimi eoque nomine tibi quoque acceptissimi Joannis Henrici Hottingeri. Non licuit autem non saltem levi brachio hæc attingere, demum ut constet, quid revera ad perfectionem Bibliothecæ attineat. Sententiis populi huc illuc solo novitatis amore fluctuantibus, simul ille desperat ex eo quod jam præceptum est gloriam assequi. Qua de re prudentem Paterculi dissertationem fine libri ejus primi operæ fuerit pretium legere.

Et verò

Quid placet aut odio est, quod non mutabile credas?

Ne statim vero manuscriptorum curam relinquamus, equidem ita sentio, illustribus quidem illis & regiis Bibliothecis, præ Orientalibus saltim, convenire & illud manuscriptorum

 genus,

genus, quod sequiorum quoque imò & nostri temporis res gravissimas atque acta prodere aptum est. Qualia in Germania nostra summo studio princeps forte collegit Melchior Goldastus, in Gallia verò post P. Pithœum & Thuanum Petrus Puteanus & Lomenius. Recitabo tibi quædam argumenti hujus, ex Vita Puteani illius disertissime pariter & cum laude prudentiæ à Nicolao Rigaltio conscripta. Verba ejus sunt. *Eademque opera Puteanus ipsum Perescium, atque de Jussionum regiarum quatuorviris Antonium Lomenium Villoclarium, arctissimo secum invicem amicitiæ nexu conjunctos, fecit ut enixe conspirarent, qua pollebant gratia, requirendis undique arcanæ memoriæ chartis, curiosa rerum nostrarum externorumque studia valde juvantibus. Habentur illic Principum & Legationum, vicissimque ad Principes & Legatos literæ, Instructiones, Mandata, & hujuscemodi alia innumera. Quibus odorandis vestigandisq; mira fuit Lomenii Peresciique sagacitas; magna felicitas sive auctoritas obtinendis; maxima vero Puteani sedulitas & industria singulis ordine ac tempore distinguendis & componendis. Exinde autem vidimus instauratam Bibliothecam voluminum amplius quadringentorum, quæ Lomenius noster sumptu liberali, multo labore transcripta, magnificoque opere compacta, suis ædibus officiosissime habuit ad varios amicorum usus. Eo decedente, ex ærario regio librarum millibus quadraginta persolutis, regiam plane supellectilem Luparanis armariis custodiri placuit; donec accederet Bibliotheca omnium toto orbe bibliothecarum copiosissima* (Mazarinianam nisi fallor intelligit) *unde est tandem in Regiarum chartarum thesaurum comportata.* Idem vero Rigaltius jam scripserat, à Puteano ipsomet fuisse congesta *Memorialium septingenta & sexaginta quinque volumina, scripta ipsius plærumque manu.* Catalogi Puteanei tomi illi duo qui habentur in Bibliotheca Augusta mss. referunt volumina sexcenta & octo: ut videatur desiderari ibi tomus tertius illius Catalogi. Nec vero talia Bibliothecis condere

dere plane novum quid est, sed, invitante palàm usu, jam tum vetus. Ab Aristotele sanè talia congesta fuisse, scripsi jam ante. Clariùs ex Athenæo l. 5. cap. 15. patet, huc quoque incubuisse Apelliconem Tejum Peripateticæ addictum scholæ, cum Bibliothecæ locupletissimæ congerendæ olim in primis daret operam: *surrepsisse* nimirum *ex Metroo decreta majorum autographa: ex aliis etiam civitatibus, si quid esset antiquum, vel arcanum, vel reconditum, id omne corrasisse.* In Bibliotheca Ulpia Romæ talia reponi solere discere est ex iis quæ Flavius Vopiscus inde sibi acquisita, narrat non semel in historia Aureliani Imperatoris. Imò ea fere sola videntur fuisse divitiæ veteris Romanæ Pontificiæ Bibliothecæ. Ita enim scribit Onuphrius Panvinius libello quem de Bibliotheca Vaticana conscripsit, cujus fragmenta antehac non semel adduxi in testimonium. *Hilarius Papa, primus quod legerim Bibliothecas duas Romæ juxta fontem Laterani ædificavit, in quibus Ecclesiæ Romanæ scripta, & Epistolas decretales Romanorum Pontificum, Conciliorum actiones, hæreticorum palinodias & hæreses, sanctorumque Patrum libros, publico usui Christianorum conservaret; cum eo tempore libri ob paucitatem, & librariorum raritatem, difficile admodum invenirentur.* Idem paulò pòst. *Qui Bibliothecæ præerat, jam olim Bibliothecarius, & aliquando Cancellarius vocabatur. Hujus munus erat, Bibliothecam, & omnia ejus volumina scripta, membranas, & similia accuratissimè custodire: Bullas, sive Diplomata, vel Epistolas decretales Pontificum scribere, & si opus erat, dictare: Acta Conciliorum & Synodalia exscribere ac conservare: tandemque apud Romanum Pontificem ea omnia præstare, quæ Sedis Apostolicæ Cancellarii nostro tempore faciunt. Conveniens etenim visum fuit, ut is potissimum esset Papæ amanuensis, scilicet Scribarum Princeps, vel à Secretis, qui etiam Pontificiam Bibliothecam, quæ tunc erat veluti Cancellaria quædam, sive, ut nunc loquimur, Secretaria, tractaret. Nostris vero temporibus hæc omnia sunt divisa.* Hæc ille. Ut

 appa-

appareat, quæ Veterum autorum quidem manuscripta hodie habet Vaticana, à Nicolai quinti temporibus demum accessisse. Vidit hunc usum & Joannes Baptista Cardona: eôque suadet, in Scoriacensis Bibliothecæ reconditiore loco, clausis armariis *custodire & illa, quæcunq; jurisdictionem & jus Hispanum complectuntur, seu sint ea Hispaniæ totius communia, seu provinciæ & partis propria alicujus; ubi & Pontificum privilegia concludenda: qui locus tamen non pateat cuivis, sed quibus permiserit Bibliothecæ præfectus, ceu fit Romæ in Vaticana.* Quod tamen num in Bibliotheca illa factum sit, nescio. Mazarinianam fuisse ab id quoque genus manuscriptis optime, saltim olim, instructam, certum est. Videtur sane hisce potissimum fuisse comprehensas, centum ac quinquaginta etiam exterarum provinciarum civitatumque mores leges consuetudines: Leges item & fundationes, omnium religiosorum Collegiorum, Hospitalium, Communitatum & Fraternitatum: partem deniq; magnam Historiæ perpetuæ universalis: quorum in Querela sua meminit Naudæus. Id genus vero monumentorum non deberi à perfecta quidem Bibliotheca abesse, facillimum judicatu est, modò attendas ad Bibliothecæ perfectæ scopum atque adeo ad usum, qui ex libris exspectari potest. Et vero ille scopus demum recte definit, qui qualesque libri in Bibliotheca reperiri debeant. Et quidem, à perfecta atque omnibus numeris absoluta nihil alienum esse debere, quod quacunq; ratione studiis & doctrinæ inservire est idoneum, hinc plane est perspicuum.

Cæterum de perfecta ratione Bibliothecæ agere, proprie ad artem pertinet Bibliothecariam. Dicam ergo potius tandem, quid laudis à librorum bonitate mereatur nostra AUGUSTA: præsertim quoniam quæ modò attuli tantùm in id adducta sunt, ut errorem illum fere communem ex animis deleam, quo soli manuscripti codices, & quidem soli Græci ac Latini vel etiam Orientales, creduntur digni qui in Illustribus

Biblio-

Bibliothecis recondantur; aut ſi non ſoli receptu digni cenſeantur, citra diſcrimen tamen bonitate omnes alios ſuperare. Igitur non ſane deſtituitur AUGUSTA etiam manuſcriptorum inſigni copia: ut quorum poſſis ibi numerare bis mille circiter, Græcos, Latinos, Hebraicos, Arabicos aliarumque linguarum, & quidem optimæ notæ omnes, complures hactenus typis non excuſos. In quorum conquiſitione etiam illam felicitatem ſibi contigiſſe, impenſe lætatur Princeps Optimus, quod dum ardua Sereniſſimæ domus negotia Rudolphum II & Ferdinandum II Imperatores Vindabonæ adire compuliſſent, in Hungaria laciniam celeberrimæ quondam Bibliothecæ Matthiæ Corvini ſibi comparare, quamvis magno ære, conceſſum fuerit. Deprehendere verò in illo manuſcriptorum ordine licuerit Tibi ſimul, incomparabilem theſaurum, & in Germania quidem nusquam antehac viſum, prope ſeptingentorum, & quidem magnam partem ſpiſſorum omnique pagina pleniſſimorum (cujusmodi neutiquam ſunt illa Lomeniana Gallica) primæ magnitudinis voluminum, de arcanis negociis ac rebus præcipuis, non duntaxat Germaniæ univerſæ aut hujus inclyti Ducatus, ſed Galliæ etiam (de cujus unius negotiis integri trecenti nonaginta ſeptem tomi, maximis ſumptibus Lutetiæ Pariſiorum, ex Lomenianis fortè, deſcripti, & nitidiſſime formati, heic reperiuntur) aliarumque rerumpublicarum Europæ: quod genus manuſcriptorum in uſum civilem prolixiùs paulò ante commendavi. Non diffitebor tamen, manuſcriptorum multitudine, forte etiam ſi antiquiſſima illa ſpectes præſtantiâ, vinci AUGUSTAM ab Italiæ, Galliæ, Hiſpaniæ & Angliæ nonnullis Bibliothecis. Enimvero de Vaticanâ jam tum Onuphrius Panvinius non dubitavit referre, excedere ejus manuſcripta numerum ſex millium: qui tamen numerus quemadmodum iniri commode potuerit nondum indicibus confectis, equidem ignoro. Poſt Onuphrium vero crevit etiam illa Biblio-

theca plurimum, præsertim spoliis Germaniæ Palatinis. Ut proinde quamvis antehac non responderit exspectationi, nunc tamen manuscriptorum quidem nomine omnium forte sit citra controversiam princeps. Super optimorum scilicet auctorum præclara monumenta, etiam illo veterum actorum genere magis fortè quam alia quædam instructa est: quemadmodum ex Annalibus, Baronii, Bzovii, Odorici, aliisque editis scriptis apparet. Quanquam etiam hac in re perquam negligenter sæpe eam curatam esse, ex iisdem liceat Annalibus colligere; multis scilicet ibi deficientibus, quæ tamen cum curâ conservari interfuisset ipsi Romanæ Ecclesiæ, atque adeo aliunde Annalium scriptoribus illis fuerunt petenda. Vide Turriani verba apud Jacob. Capellum Vindic. Casaub. p. 318. Cujus generis sunt utique & Epistolæ Leonis III Papæ ad Carolum Magnum, quas ex MS. Bibliothecæ nostræ Juliæ ego heic imprimi curavi; non inveniri autem in Vaticana fassus est, horum satis gnarus utique Jacobus Gretzerus: *Multi sunt anni*, scribit Cardona Hispanus, *ex quo Romæ Decreto Gratiani corrigendo opera navabatur, quod mire id corruptum fuerit. Ad eam autem rem missi sunt à Gregorio Pontifice Romano cum mandatis qui inspicerent concilia quædam antiqua Bibliothecæ Regiæ S. Laurentii. Neque sane ea opera vana fuit, tum quia in ea Bibliothecâ concilia ejusmodi inventa sunt, quæ nos Romæ minime habebamus, tum quia quæ ibi erant manuscripta, visa sunt melioris notæ & scripturæ purioris, quam quæ inpressa habentur.* Italicæ aliæ Bibliothecæ satis quidem hac parte sunt opulentæ, non tamen multùm ad invidiam fortassis. Regiæ Scoriacensi itidem palmam ultro defero: utpote quam etiam Franciscus Schottus præferat Mediceæ ac Regiæ Gallorum; cum nihil tamen accepisset de Maroccanis libris isthuc translatis. Ante spolia illa Africana sane, videtur Græcis libris potissimam ibi fuisse dignitatem. Ita enim de Bibliotheca isthac Joan. Mariana, Jesuita Hispani-

Hispanicarum rerum peritia nemini secundus. *Libros servat, præsertim Græcos, manuscriptos; præcipuæ plerosq; vetustatis; qui ex omnibus Europæ partibus ad famam novi operis magno numero confluxerunt.* Cum Oxoniensi quoque non contenderim, imo ne quidem cum Regia Gallicana. In Anglia minorem esse copiam msstorum quam in Bibliotheca Regia testatur *Casaubonus in Epistolis. pag. 979.* Fortassis etiam, Græcorum saltim msstorum copia, vicerit Monachiensis Bavarica & Augustana. Verùm enimvero quantum hac parte AUGUSTA illis cedit, tantum profectò vicissim superat bonitate librorum aliorum, atque adeo verâ Bibliothecæ perfectionē. Enimvero si usum spectes, multo hæc nostra est omnibus illis aliis locupletior meliorque. Novit scilicet Princeps doctissimus suo justo pretio & manuscriptos & alios libros omnes æstimare: novit etiam pro sua sapientia, in quorumnam librorum possessione vera perfectio Bibliothecæ regiæ consistat: itaque msstorum habuit rationem quam par erat haberi, & usu spectato id unice dedit operam, ne quid ad omnigenæ doctrinæ studia commodum temere deforet. Quod profecto est consecutus: ut vel ex illo indiculo, quem seorsim mitto, Tibi etiam quamvis absenti liquidò poterit apparere. Non desunt autem præter libros & Sphæræ quas vocant armillares, juxta varias τῶν ἀστρονόμων veteris nostrique ævi hypotheses affabre confectæ: non eximii etiam cælestia pariter & terrena omnia exhibentes Globi: non in mathematicorum studiorum usum præparata insignia in-instrumenta. Quibus construendis hæc ætas nostra, non industriam duntaxat, sed conatus etiam, imo ipsamet desideria antiquorum temporum, sive Ægyptios, sive Chaldæos, sive Græcos, sive Latinos, sive Arabes denique spectes, longissimo post sese intervallo relinquit. Noluit vero sapientissimus Princeps talia etiam in AUGUSTA sua desiderari; quandoquidem possunt non minus ac libri, ex parte etiam plus quam libri, studiis

diis illis excellentium rerum, plurimùm conducere. Cæterum quo ſentias nihil me dare in Principem meum affectui, non diſſimulabo, videri mihi, quantum ex Querela Naudæana colligere eſt, Mazarinianam, qualem quidem illam Querela iſthæc deſcribit, tanquam ideam omnibus numeris abſolutæ Bibliothecæ haberi potuiſſe: cuique adeo par AUGUSTA non ſit. Cæterum quantum illa Cardinalitia à priſtina iſthac perfectione deſciverit, nemini (dolor!) eſt ignotum. Ut concedo igitur, primas Mazarinianæ antehac debitas, ita nunc easdem illi deberi, non equidem affirmaverim. Quantumvis vero etiamnum forte debeantur illi primæ, ſatis tamen fuerit ad parandam AUGUSTÆ admirationem, in ſecundo loco reperiri: quoniam reapſe Mazarinianæ illi, cum adhuc eſſet integra, ſimilem ſol neque viderit hactenus, neque unquam forte eſt viſurus.

Biblioth. Auguſtæ Admirandum VI.

Cæterum quinto etiam Admirando nimium fortaſſe ſum immoratus. Ero impoſterum brevior: nec tamen poſſum ſine culpa ſilentio præterire adhuc ſaltim duo Admiranda: de quibus proinde agam quidem, brevibus tamen. Inter illa autem ſummo merito admirationem parit Diſpoſitio librorum: digna idcirco quæ inter AUGUSTÆ admiranda ſexto loco numeretur. Enimvero non equidem dubito illam proponere in exemplum quod aliæ imitentur; idque quandoquidem exiſtimo, illam usque adeo omnibus plane numeris perfectam eſſe, ut nullâ prudentia humana vel addi vel demi quidquam poſſit. Duo ſcilicet ſunt quæ in ordinanda ut alia quavis domeſtica, ita & libraria ſuppellectile ſpectare oporteat, promptus uſus & elegantia. Utrumque aſſecutus eſt ſapientiſſimus Princeps: & primum quidem numquam ſatis laudando artificio. Ea videlicet artificii illius vis eſt, ut inter librorum centena ſedecim millia, volumina viceſies octies mille, liber quisque & volumen unumquodque deſideratum, pene momenti

menti ſpacio poſſit exhiberi, etiam ab homine imperito librariæ omnis rei, tantum legendi gnaro. Ut poſſint item ſuo loco numquam non inſeri libri recenter adducti, vel mille ſi opus ſit, ſine ulla novatione aut turbatione ordinis prioris numerique. Et verò hoc ut aſſequeretur Princeps, cum illa adhibuit ab aliis jam laudata & adhibita ordinis boni adminicula, tum ſuo, quo plurimùm valet, ingenii acumine, excogitavit, niſi fallor numquam aliis uſitata remedia. Videas nimirum hîc etiam in varias claſſes pro argumenti varietate volumina diſtincta: quod unicum nonnulli & commendant & obſervant. Imo quò diſtinctio ſit accuratior, videre eſt ſectam quaſi Bibliothecam in partes viginti: cum alii exiſtiment abunde magnam ſeſe curam adhibuiſſe, facta librorum in quatuor aut ſex ordines diviſione. Harum claſſium prima data eſt Theologicis: ſecunda Juridicis: tertia Hiſtoricis: quarta Bellicis: quinta Politicis: ſexta Oeconomicis: ſeptima Ethicis: octava Medicis: nona Geographicis: decima Aſtronomicis: undecima Muſicis: duodecima Phyſicis: decima tertia Geometricis; decima quarta Arithmeticis: decima quinta Poëticis: decima ſexta Logicis: decima ſeptima Rhetoricis: decima octa Grammaticis: decima nona Miſcellaniis ſive Quodlibetariis ut vocant, in quibus ſcilicet vel libri aliquot diverſarum claſſium vel miſcelli argumenti liber unus continentur: viceſima denique Manuſcriptis voluminibus. Ad hoc videas quoque heic plærumque dorſo accurate indicatum quid volumine comprehendatur. Qui mos quamvis communior ſit, quoniam tamen prodeſt indagantibus libros illis quibus indices ad manum non ſunt, non paſſus eſt Princeps heic etiam deſiderari. Præterea autem ſingula volumina numerorum notis ſignata ſunt, ac plæraque quidem duplicis alia & triplicis ordinis: quam rem præcipuum Diſpoſitionis vinculum dixeris. Cum illis enim numeris connexi potiſſimùm ſunt vaſti illi & ſine exemplo accurati Indices,

 quos

quos ſupra laudavi. Quæ omnia conjuncta præſtant denique illud inuſitatum, ut in tanto librorum numero nihil non quamvis exiguum repertu & promptu ſit facillimum.

Ut conſuleretur verò etiam elegantiæ, diſpoſita omnia ſunt, habitâ ratione diverſæ proceritatis. Multùm ſane elegantiæ officit, ſi absque diſcrimine magnis parva miſceantur, & alia emineant alia depreſſa ſubſideant, cumprimis ſi omnia cujuslibet formæ ob ſolam argumenti convenientiam jungantur: quod tamen à magno viro Jacobo Gothofredo factitatum, obſervo ex Bibliothecæ illius indice. Quo & ſplendorem ſapientiſſimus Princeps Bibliothecæ conciliaret, immenſam illam librorum vim non per multa exigua ſecuit conclavia, ſed duobus duntaxat ampliſſimis cubiculis, iisque pariete tantum diviſis, omnia quaſi uni oculorum obtutui offert. Nec vero temere quem latet, quantum intendat ſplendoris, ſpacium ædificii diffuſum & late patens, præ minutis ſubſtructionibus: maxime verò, quò plura ſpectanda ſimul exhibet. Eſt vero & jucundum valde, uno prope momento infinita quaſi ſic addiſcere: perinde ſcilicet atque aliàs etiam venire uſu ſolet, ſi multa ſubito detur intelligere. Quo nomine placere & μεταφορικὴν dictionem præ ſimplice & propria, rectiſſime Ariſtoteli eſt monitum: prudenter addito: τὸ δὲ μανθάνειν ῥᾳδίως ἡδὺ φύσει πᾶσιν ἐστιν. Ne quid nunc dicam, quod illa ratio ordinandi libros, ad cuſtodiam accurate inſtituendam magis conducat, quam altera illa per varia cubilia diviſio. Æmulatur ſane Perſicam ſupellectilis domeſticæ diſpoſitionem, Ariſtoteli quoque ipſi laudatam in Oeconomico: qua ſcilicet efficitur, ut patrisfamilias oculis omnia magis ſint expoſita. Ita porrò omnes utriusque cubiculi partes armariis & loculis, recipiendis libris aptis, Princeps ſapiens replevit, cùm ne ſuperſint loca otioſa, tum ne ſit ſpacium ſatis amplum & adeundis & tractandis, in aliquot menſis ad id compoſitis, libris ſingulis. Igitur primùm parietes, qua

per

per longitudinem ædis porriguntur, utrinque tecto tenus habent ſua armaria ſive pegmata perpetua, in octo diverſi generis loculamenta diviſa: quorum tria inferiora capiunt majoris illius formæ, quam à folio appellamus, quinque reliqua ſuperiora quartæ, octavæ, aut duodecimæ ſtaturæ volumina. Præter hæc medium cubiculi ſecant armaria, pari quidem cum illis ad parietes inclinatis longitudine, minore tamen altitudine, ne nimirum intercipere illa poſſint utriusque lateris jucundum illum adſpectum; cui defectui tamen ſuccurritur eo quod armaria illa ſint geminata, & utrinque conſtent quatuor loculorum ordinibus; quorum duo inferiores itidem maximæ, duo ſuperiores minoris magnitudinis libros exhibent.

Huic Bibliothecæ diſpoſitioni quid addi, aut quid illâ poſſit excogitari prudentius, equidem fateor me ignorare. Non dubito, Te etiam, Illuſtris BOINEBURGI, idem mecum affirmaturum. Utrum alibi unquam ea in diſponendis libris fuerit prudentia adhibita, diſcere itidem non habeo; ſilentibus fere talia cum antiquis tum noſtri ævi monumentis, quaſi minus memoratu digna. Qua in re tamen haud parum delinquunt; quandoquidem idoneè componere libros, non minoris utique prudentiæ ſit, quam congerere: imo liceat pene pronunciare de bibliothecaria re quod de oratione, l. 3. epiſt. 13. Plinius dixit, *Invenire præclare, magnifice ornare, etiam barbari ſolent: diſponere apte, digerere variè, niſi eruditis & perquam prudentibus negatum eſt.* Sed tamen & multum veriſimile eſt, ſi usquam ea fuiſſet obſervata accurata Diſpoſitio, certè ſi indices usquam ſtupenda illa cura fuiſſent confecti, non temere id tacituros, præclaros & ſcribendi peritos adeò multos omnium temporum artifices. Igitur ſilentium illud, quantum equidem ſuſpicor, certo indicio eſt potius, ultrà vulgarem induſtriam nihil curæ alibi in diſponendo collocatum eſſe. Quid? quod pauca illa quæ ſilentio præterita non ſunt, hanc diſponendi prudentiam dili-

 gentiam-

gentiamque potissimis etiam Bibliothecis defuisse, significent? Passim sane deprehendo querelas de catalogis laborantibus. Ipsammet Vaticanam â Sixto quarto usq; hærere hac parte, jam antehac demonstravi. At sine indicibus perfectis nulla librorum Dispositio integra est. Nusquam etiam non observo Bibliothecas in complura conclavia divisas: & quidem ipsam etiam Mazarinianam, qua nihil perfectius unquam fuisse jam confessus sum, septem conclavibus fuisse intercisam, Scoriacensem verò Hispanicam tribus, Vaticanam itidem pluribus. Regia porro illa Alexandrina videtur in non uno templo delituisse: quod vitium adhuc majus est. Id innuere utique videntur illa Pauli Orosii: *quadringenta millia librorum proximis forte ædibus condita perierunt.* Utque fuerint illi libri omnes non nisi in templo unico, Serapeo videlicet, per varias tamen bibliothecas fuisse sparsos, cum ex Tertulliano, tum ex Ammiano Marcellino est discere. Illius in Apologetico cap. XVIII. hæc verba sunt. *Hodie apud Serapeum Ptolomæi Bibliotheca cum ipsis Hebraicis literis exhibentur.* Ammianus l. XI. *Inter templa*, inquit, *eminet Serapeum, in quo Bibliothecæ fuerunt inæstimabiles.* Parem fuisse rationem Pergami, colligere est ex hisce Strabonis l. XIII: *Eumenes urbem instruxit, & donariis ac Bibliothecis uti nunc est diligenter excoluit.* Quicquid verò horum sit, nihil omnino in Dispositione librorum AUGUSTÆ posse desiderari, ac proinde hac etiam parte esse illam admirandam, abunde jam est manifestum.

Bibliothecæ Augustæ Admirandum VII.

In ipsius postremò domicilii Bibliothecæ AUGUSTÆ structura, admirari quoque merito debemus sapientiam conditoris. Ad duo nimirum attendendum videtur, ut Bibliothecæ alicujus Regiæ ædes queant commodæ æstimari. Nempe si aptæ sint præbere cùm tutum & sufficiens tanto thesauro receptaculum, tum simul ejus promtum usum. Prius impetraveris, partim justa capacitate atque amplitudine, partim ea sive collocatione sive structura, ne vel incendium temere vel hostilis

direptio

direptio librorum metuenda sit. Posterius, si sita sit Bibliotheca eo loci, ubi doctorum hominum in vicino est copia, qui libris Bibliothecæ reconditis adjuti rempublicam literariam, atque adeo sacra profanaque queant exornare. Nihil non horum habent AUGUSTÆ nostræ ædes. *Primum* enim spaciosus utique Bibliothecæ locus uti concederetur, non dubitavit optimus Princeps, cum domus, in quam Bibliothecam recondiderat, non sufficere videretur capiendæ multitudini librorum quam congerere destinabat, paris magnitudinis alteram priori adjungere: ita ut nunc quidem amplitudini nihil omnino desit. Patet nempe utrumq; Bibliothecæ cubiculum (liceat ita nunc appellare) in longitudinem Geometricos pedes centum triginta septem digitos duos, in latitudinē verò pedes triginta sex & sex digitos. Ab incendiis *secundò* securum uti sit Bibliothecæ domiciliū, cautum prudenter est eo, quoniam nulli est contiguum ubi igne est aut flamma operandum: habet vero & vicinum Ocrum flumen, & instrumenta varia restinguendæ flammæ, si quæ forte exsurgat, maxime idonea. Ab hostili *tertio* injuria præstant secura omnia, cum inusitatum illud munimentorum robur universæ Λυκοπόλεως, tum ipsa arx propriis adhæc viribus subnixa, in quam Bibliotheca est recepta. Incredibile scilicet dictu est, quâ arte, quave industria Urbem omnem Princeps muniri curet. Provocare sane jam tum potest munitissimum quemvis Germaniæ nostræ locum: nec tamen adhuc muniendi finis itidem non poteris non mecum admirari Principis prudentiam: quod nimirum sapientissima τῶν πολιτικῶν secutus monita, à naturâ negata toti regioni munimenta, arte circa unam saltim urbem quæ ipsi pro domicilio est, corrigi fecerit: in pace decus atque ornamentum, in bello certum universo populo refugium. Non desunt *quarto* in vicinia, qui librorum illa congerie cum Ecclesiæ & reipublicæ emolumento utantur. Habet enim utique ipsa aula Ducis numquam non viros doctrinæ omnigenæ studiis de-

 ditos

deditos, Habet Urbs variæ eruditionis & cupidos pariter & plenos. Julia noſtra, Principis utique Academia, quinto duntaxat milliari abeſt: ſtudiorum omnis generis amica, magiſtra, nutrix. Quod caput eſt, Princeps ipſemet non minus uſu librorum gaudet quàm poſſeſſione: eoque nunquam non horum aliquem ſive in conſilium ſive in liberalem animi delectationem adhibet. Quod ipſum ne quem lateret, exprimi curavit literis aureis, ſtatim in AUGUSTÆ veſtibulo, hanc elegantem ſane ſapientemque γνώμην:

QVANDO OMNES PASSIM LOQVUNTVR ET DELIBERANT, OPTIMVM A MVTIS ET MORTUIS CONSILIUM EST: HOMINES QVOQVE SI TACEANT, VOCEM INVENIENT LIBRI: ET QVÆ NEMO DICIT PRVDENS ANTIQVITAS SVGGERIT.

Omni ex parte igitur hac etiam tenus AUGUSTAM noſtram verè eſſe admirandam, nemo æquus & peritus talium arbiter quidem negaverit. Nullâ ſane vel veterum vel recentium Bibliothecarum etiam heic inferior eſt. Nonnullas etiam ex celeberrimis minùs bene conſtitutas, non difficile fuerit deprehendere. Enimvero perquam veroſimile quidem eſt, veteres ſecuritatis potiſſimum obtinendæ gratia, in templis plærumque Bibliothecas illuſtriores publicas dedicaſſe, ut locorum ſcilicet religione à vi & aliis injuriis defenderentur: ibi etiam ampla ſatis ſpacia bibliothecis conceſſa (quemadmodum ſcilicet legimus, Ægyptios antiquos in templo Vulcani, Ptolomæos in Serapidis, Auguſtum Palatinam in Apollinis, Domitianum in Pacis, Hadrianum Ulpiam in Trajani, alias alibi ſtruxiſſe) nec tamen vel ita cautum fuiſſe illis de conflagratione, quod ipſa illa templa ignis injuriæ fuerint expoſita, ex iis quæ de infelice Bibliothecarum plærarumque fato jam diſſeruimus innotuit. Audiviſti verò etiam, fraudi fuiſſe Bibliothecis illis

illis antiquis ipsam templorum inhabitationem, postquam reverentia & pristina auctoritas per Christiana sacra fanis detracta est; ita scilicet esse factum, ut à Christianis direptæ perierint. Suidas quoque in Ιοβιανὸς docere te poterit, ea fere occasione conflagrasse unà cum templo Trajano Antiochiæ illam Bibliothecam, quam struere in illa æde cœperat Julianus ὁ ἀποστάτης. Non negaverim tamen, nulla prudentia hoc quidem fatum prævideri olim & caveri potuisse à gentilismo addictis Bibliothecarum conditoribus. At vero longe minus ab injuriis istis securæ olim præstitæ sunt Bibliothecæ veterum reliquæ: eoque facillime periisse deprehendimus. Quod indicio est, à prudentia AUGUSTÆ conditoris multum abfuisse illorum structores. Dixeris etiam haud immerito, Pergamenam Bibliothecam loco usui studiorum inepto institutam; nec enim vel Pergami vel in vicinia ejus urbis magnopere unquam studia floruerunt. Certè Ptolomæi Reges ea in re ostenderunt præ illis singularem sapientiam, quod & aliàs Alexandria esset viris doctis plena urbs, & inusitato exemplo (nec verò vel secuto ævo tale quid institutum, nisi forte Mediolani cura Federici Borromæi) nobile illud Museum ibi condidissent, doctorum quasi commune receptaculum: de quo plenius libro de Antiquitatibus Academicis â me actum est. Vide & Nicii Pinacoth. alteram in vita Fr. Borrom. Ad nostra tempora si veniamus, nescio equidem an usquam capax adeo Bibliothecæ ullius domicilium reperiatur, quale est nostræ AUGUSTÆ. Adferam tantummodo in medium, quæ de ipsamet Scoriacensi literis prodiderunt cùm Joannes Mariana tùm Matthias Quadus: quorum uterque totum Scoriacense admirandum palatium Regium describere tentavit. Mariana sic loquitur l. 11. de Regis institutione cap. x. *Vestibulo Bibliotheca imposita, majori longitudine omnino pedum centum octoginta quinque, lata pedes triginta duos. Libros servat, præsertim Græcos, manuscriptos, præcipua plerosque*

vetusta-

vetustatis: qui ex omnibus Europæ partibus ad famam novi operis magno numero confluxerunt, auro pretiosiores thesauri: digni quorum evolvendorum major eruditis hominibus facultas contingeret. Quod enim ex captivis & majestate revinctis litteris emolumentum? Bibliothecæ parietes elegantes picturæ exornant, artes ingenuas artificiose exprimentes, cum antiquis comparandæ. Quadi hæc sunt verba Geographicarum enarrationum l. VII. *Bibliotheca in superiore parte præcipui introitus monasterii est, in longitudine centum octoginta quinque pedes, in latitudine habens triginta duos. Tota concamerata est; in cujus fornicibus diversarum artium imagines, aliæque historiæ conspiciuntur: cui loco aliud imminet tablinum, usui bibliothecæ destinatum. Habet autem Bibliotheca tria diversa conclavia, in quorum primario omnes depictæ videntur facultates: ad pedes autem cujusvis picturæ ejus facultatis libri omnes concinnò ordine locati sunt, omnes inaurati ejusdemque compacturæ. Ibidem ingens etiam positus est liber totus membraneus, in quo omnis generis animantia, quæ in universo terrarum orbe usquam conspecta sunt, ad vivum suis coloribus adumbrata conspiciuntur. Alterum conclave meros continet manuscriptos libros, Latinorum, Græcorum, & Hebraicorum Theologorum, quibus singulis authorum suorum imagines præposita sunt. Similiter & Tertium solis manuscriptis refertum est, variorum authorum ac facultatum: puta historicorum, poëtarum, artificum, variarum etiam linguarum. Quibus similiter & sui authores, quantum fieri potuit, ad vivum depicti adjuncti sunt.* Hæc illi de domicilio librario Scoriacensi, cui nec Italia, nec Gallia, nec Britannia par habet quidquam: perinde ac tota illa *insana ac superba substructio* (ita loquitur ipse Mariana: H. Grotius l. 7. Historiarum appellat, *immenso sumtu structum palatium, cum res interea Belgicæ pecuniæ penuria dilaberentur*) caret omni exemplo, hujus quidem nostri ævi. *Superbior* illa Scoriacensis quidem est quam AUGUSTA: hæc tamen ædes reapse capacior; utpote

quæ in latitudine vincat Scoriacensem Bibliothecam pedibus quatuor amplius; si utrumque cubiculum jungas, in longitudine superet totis octuaginta novem pedibus. Non hac vero tantùm ratione Scoriacense illud domicilium impar est nostræ AUGUSTÆ; sed etiam commoditate utendi libris. Procul scilicet locus ille omnis est remotus à commercio studia tractantium. Et huc spectat querela Marianæ de libris ibi quasi *revinctis & captivis*. Nec verò qui ibi scholas agunt puerorum Monachi, idonei sunt librario illi thesauro tractando. Totum porrò illud Laurentianum palatium inerme est, & nec à natura nec ab arte adversus vim hostilem munitum: Bibliothecam Laurentianam à duris & inhumanissimis lictoribus teneri, scribit H. Ernstius ad vitam Pomp. Attici p. 35. atque ita caret quoque Bibliotheca illa Scorialis justa securitate quâ pollet AUGUSTA.

Sed fortassis objecerit aliquis, quod AUGUSTÆ nostræ ædes tamen sint infra magnificentiam & splendorem illustrium quarundam Bibliothecarum, tum veteris tum nostri ævi. Nec sane me etiam latet omnium ornatus, cumprimis earum quæ Cæsaribus olim regnantibus sunt conditæ. Lacunaria scilicet aurea, pavimenta ex marmore, comptos ebore & vitro parietes, armaria eburnea illis fuisse. De armariis id patet ex illo Pandectarum Justinianearum titulo qui *de Legat.* inscribitur *l.3. §. sed si.* Ubi ita legitur: *Bibliotheca alias locum significat, alias armarium: sicut cum dicimus Eboream bibliothecam emit.* De parietibus ebore & vitro comptis diserta sunt verba Boëtii l. 1. de Consolatione. Aureorum lacunarium & pavimentorum marmoreorum, exemplum paulo post dabo tibi in Bibliotheca quam Athenis struxit Hadrianus. Plinii hæc verba sunt l. XXXIV: cap. XXVII. *Videmus Apollinem in Bibliotheca templi Augusti Thuscanicum, quinquaginta pedum à pollice.* Verùm hoc uni Bibliothecæ Palatinæ videtur fuisse proprium, idque

L quan-

quandoquidem totum illud templum Apollini fuerit ab Augusto consecratum: Idem Plinius l. VII. cap. LVIII: *Veteres Græcas literas fuisse easdem pœne quæ nunc sunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in Palatio, dono Principum Minervæ dicata in Bibliotheca.* Dixeris autem etiam hoc singulare: nec vero alibi tale quidquam observaveris. Perinde atque illud quod videtur Cicero in epistola IV. Libr. IX. Familiar. de horto dicere, plane novum quid atque insolens est. *Si hortum* scribit *in Bibliotheca habes, nihil deerit.* Mirum sane, si in Bibliotheca hortum & non potius in horto Bibliothecam habuerit Varro frugalis paterfamilias, neutiquam certe luxuriosus. Vereor equidem, ut locus ille sit sanus. Utut sit, nusquam aliàs horti in Bibliotheca fit mentio: itaque non est cur hoc etiam trahatur sine discrimine ad bibliothecas veteris illius ævi. Ast verò fuerunt passim ibi & picturæ & signa sive statuæ doctissimorum scriptorum: idque ex more ab Asinio Pollione introducto. *Non est prætereundum*, ait Plinius l. XXXV. cap. II. *& novitium inventum. Siquidem non solum* (inserendæ videntur voculæ: *libri, sed*) *ex auro argentove, aut certe ex ære in Bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iisdem locis loquuntur; quin imo etiam quæ non sunt finguntur, pariuntque desideria non traditi vultus. Asinii Pollionis hoc Romæ inventum, qui primus bibliothecam dicando ingenia hominum rem publicam fecit.* Non ex metallo autem duntaxat sed etiam marmore, fortasse Plinio jam defuncto, positas imagines, indicant ea quæ hodieque in Italia superant antiqua imaginum marmora & Hermæ. Ad gypso etiam confectas imagines videntur respicere illa Juvenalis:

Quanquam plena omnia gypso
Chrysippi invenias.

Est vero statuarum & imaginum ejusmodi non infrequens in scriptoribus ejus ævi mentio. Libris ipsis quoque videntur

pictæ

pictæ imagines scriptorum præfixæ: eoque respicere Senecam quando ait: *Ista exquisita & cum imaginibus suis descripta sacrorum opera ingeniorum.* Cujusmodi est imago illa Terentii: quam ex duobus antiquissimis Comœdiarum codicibus desumptam inter Illustres imagines reposuit num. CXL. Fulvius Ursinus. Quorum omnium quasi exemplum accipe, illam paulò ante laudatam Hadriani Bibliothecam Atticam. Facit ejus mentionem in Chronico Eusebiano Hieronymus Olymp. CCXXVII. *Hadrianus cum insignes & plurimas ædes Athenis fecisset, agonem edidit, Bibliothecamque miri operis exstruxit.* Illius *miri operis* autem rationem plenius nos docet in Atticis Pausanias Hadriani opera recensens: cujus verba tantum Latine versa adducam, ne sim molestus. *Sunt & cellæ hîc, ex lacunari inaurato & ex lapide alabastro: insuper ornatæ statuis & picturis: repositique illic libri.* Non me fugiunt etiam, quæ de Vaticanæ Bibliothecæ à Sixto quinto constructæ ornatu, picturis, & parietum inscriptionibus integro opere narravit Angelus Roccha. Ipsemet paulò ante recitavi nonnulla de Scoriacensis Bibliothecæ ornamentis, ex Mariana & Quado: ne sim longus aliis nunc commemorandis. Nihil inquam horum me fugit, Eoque fateor equidem, AUGUSTAM nostram ad illa non accedere. Verum enimvero ut nihil horum diffiteor, ita nec excuso. Laudo potius. Illa quæ AUGUSTÆ desunt aliena sunt à re libraria; luxus merus & insania hominum, non studiis sed superbæ ostentationi bibliothecas condentium. Quid, quod & officiant vero Bibliothecæ usui? Quò sanè mihi tot statuæ, & signa, & picturæ, intercepturæ locum recondendis libris? Quò ebore & vitro compti parietes, libris ornandi? Quò fulgor auri & nitor alabastri, oculorum, qui maxime libris legendis acuendi erant, vim hebetantes? Bene profecto ex aliquo jam veteris istius ævi Isidorus. *Peritiores architecti aurea lacunaria ponenda in Bibliothecis putaverunt: neque alia*

 pavimen-

pavimenta quam Caryſtio marmore; quod auri fulgor hebetet, & Caryſtii viriditas reficiat oculos. Nocet verò & quamvis viride marmor, nitore ſuo: ac proinde utilius eſt pavimentum ex gypſo aut lapide, ſi aſſeres damnes ob ſtrepitum inambulantium. Imagines doctorum amavi tantùm non tenerrime à prima usque pueritia: & verò fuerunt mihi illæ procul adhuc ab hominum literis illuſtrium conſortio viventi quaſi Miltiadis trophæa. Amavi & amo, ſuo loco poſitas: non ubi impedimento poſſint eſſe majori bono. Imaginum verò etiam affatim habet AUGUSTA, in multis voluminibus ære expreſſarum: quod ſatis eſt. Nec enim nunc memorabo, plurimas ære itidem expreſſas ſolere libris curâ typographorum præfigi: quaſi in imitationem ejus, quod olim obtinuiſſe Romæ ex Seneca, & Scoriaci factum ex Quado paulò ante percepiſti: harum ſane etiam ingentem numerum ab AUGUSTA haberi, facile quilibet conjecerit. Jam verò quales inſcriptiones & picturas Vaticana habet ex Sixti quinti inſtituto, utique riſum doctorum merentur. Igitur quæ quidem prudens aliquis judicaverit, ad elegantiam quoque pertinere Bibliothecæ exquiſitæ, eorum nihil profecto in AUGUSTA deſideraveris. Etſi pro eburneis armariis lignea viridi tamen colore picta, pro marmoreo pavimento gypſeum, pro lacunari inaurato itidem gypſeum, pro imaginibus fictis Scoriacenſibus ſcientiarum & artium, ut & pro commentitiis inſcriptionibus Vaticanis, omnes parietes libris optimis inſtructos, nihil autem ſtatuarum liceat deprehendere. Ut optimè matrona olet quæ non olet: ita elegantiſſime ornata Bibliotheca eſt quæ ineptiis & luxu ornata non eſt, contenta ſcilicet nativa quaſi librorum ſuorum pulcritudine.

CÆTERUM AUGUSTAM noſtram, ſaltim ſeptem de cauſſis, mereri admirationem prudentum, abunde, niſi fallor, demonſtravi. Tibi ſane quin ego ſatisfecerim, Illuſtris BOI-

NEBUR-

NEBURGI, non equidem dubito. Poterit verò tuus assensus mihi esse instar plurimorum: quum & acumine judicii, & candore, & doctrina, & prudentia denique, multùm emineas.

Ut quidquam Tibi addam, de AUGUSTÆ prompto usu, quod jam dixi itidem requiri ad Bibliothecæ cujuslibet perfectionem summam, haut necessum arbitror. Jam tùm enim constat Tibi propensa Principis voluntas, de libris in studiorum usum concedendis, modò idoneè de restitutione cautum fuerit: idque saltem illustri illo exemplo, quod memoravi de missis Heidelbergam Lucani codicibus ad doctissimum Spanhemium, didicisti. Qua valet verò sapientia, Princeps optimus, indubie modum, quo etiam imposterum & usui simul & indemnitati Bibliothecæ sit consultum, inveniet: ne quidquam denique desit absolutæ laudis. Consilium suggerere, in omni ejusmodi librario negotio usque adeo subacto Principi, fuerit Minervam artes docere. Ipse providebit: ne dubites.

QUANTUMVIS vero & ego bona fide AUGUSTÆ nostræ admiranda tibi narraverim, BOINEBURGI, & Tu ingenue credas narranti, idemque facturos meliores quosque certus sim: suspicor tamen, haud defuturos, qui ægre sint credituri, illa maximè quæ primo secundo & tertio loco adduxi in admirationem; idque propterea potissimùm, quoniam de nemine Regum, nemine Principum, similia vel fando acceperint. Neque ego ignoro, quâm suspecta soleant esse quæ exemplo carent: qualia utique sunt. Cæterùm quia narratio mea versata est non circa vetera aut remota, sed de iis quæ nunc etiam & in medio omnium superant, atque adeò videri indies & quasi palpari possunt, non sine impudentiæ culpâ profectò quidquam eorum quæ narravi poterit vocari in dubium. Quod autem Regum Principumque alius nemo tantum operæ impenderit, aut feliciter adeo Bibliothecam condiderit, id equidem contigisse ideo dixerim, quoniam in AUGUSTO Principe

meo quatuor obſervare eſt conjuncta, quæ tanto operi ſtruendo unice ſunt neceſſaria, & tamen rariſſime in hominum quoquam conjunctim deprehendas, tantùm abeſt ut in magnatum ordine non ſit repertu inſolens. Illa ſunt, ſtudium ardens rei librariæ, eruditio eximia, inuſitata φιλοπονία, & denique ætas molliter in extremam ſenectutem decurrens.

I. Primum haud dixerim defuiſſe vel Ptolomæis vel Attalicis regibus; defuerunt autem reliqua omnia: ac proinde non eſt mirum fortè, quod nec illi potuerint gloriam AUGUSTI noſtri plenè aſſequi. Etiam verò primum illud, hoc eſt illam φιλοβιβλίαν defuiſſe pene omnibus aliis Regibus ac Principibus Bibliothecarum conditoribus, haud injuria aſſerueris. Non certè eorum quisquam magnopere laudatus eſt hoc nomine: ſed hominum literatorum privatæ conditionis hæc laus fuit propria hactenus.

II. Ut eruditionem vero Principis, Tibi quidem BOINEBURGI, multis commendem haud equidem crediderim eſſe neceſſarium. Niſi enim vehementer fallor, lecta tibi dudum ſunt præclara illa multa volumina, partim ab ipſomet Principe elaborata, partim ipſo curante in lucem edita, quamvis vero nomine diſſimulato. Enimvero curavit Princeps adhuc junior imprimi Antonii Bonfinii, illius Hungaricarum rerum illuſtris hiſtorici Sympoſion trimetrum, & Bartholomæi Fontii in Perſii Satyras eximium commentarium, utrumque hactenus ἀνέκδοτον. Exinde autem & alia quammulta Principe curante in lucem ſunt reducta: quæ omnia nunc recenſere non eſſe neceſſum. Etiam ſic verò ſaltim eruditionis ſenſum eximium Princeps optimus declaravit. Quàm maximè autem elucet & ingenium & induſtria & varia plane ac recondita doctrina Principis, in voluminibus propriis. Quæ inter jam anno ſeculi hujus decimo ſexto, cum applauſu eruditiorum Germaniæ noſtræ, exceptum eſt GUSTAVI SELENI ficto eleganter

ganter nomine, illud grandioris formæ DE LUDO SCACCHICO volumen, vernaculo ſermone exaratum. Non te fugit, omnes inter ludos, ab antiquo usque ævo, omnium ingenioſiſſimum & liberaliſſimum ſemper viſum, quem latrunculorum appellaverunt: ac proinde etiam illos, qui maximè ſeriis fuere negotiis intenti, viros ſummos, illo luſu acuiſſe animum & quaſi præparaſſe ad illa magna & ſevera. Vel idem autem, vel vicinus admodum illi latrunculario eſt is, quem hodie, niſi fallor, Arabico vel Perſico nomine, Scacchicum nuncupamus, fortè etiam ab Arabibus aut certe à Mahumedanis accepimus. A Germanico Schach quod cædem notat ludum hunc dictum vult I. Sirmondus in Notis ad capitula Caroli Calvi. Nihil in eo fortunæ: omnia ingenio atque arti debentur. Ac proinde nec ſtupidior aliquis hic valet quicquam: ex adverſo τῶν χαριεστάτων nonnulli, Italos, Gallos, & Germanos noſtros inter, ſcriptis quoque libris ornare, illuſtrare, & novis inventis augere Scacchica haud dubitaverunt. Legiſti, opinor, ſaltim elegans hujus argumenti poëma Hieronymi Vidæ, illius Maronis æmuli. Longiſſimo autem poſt ſe intervallo relinquit non hoc duntaxat, ſed volumina plane omnia id genus, τοῦ σεβαστοῦ Principis opus; idque non tantùm repetitis ex priſci recentisque ævi memoriâ omnibus aliorum acutè inventis, ſed etiam additis ex ingenii proprio theſauro plurimis novis artificiis. Et verò jam tum iſto volumine oſtendit Princeps, etiam in ludicris ſeſe ſeria ſapere, & ſummam doctrinam non anguſtis vulgi limitibus coarctari. Lectum abs Te, BOINEBURGI, opus illud, ſpero equidem: eſt enim inventu rarum. Modò autem inſpexeris, admiraberis ſcio, & novam illius editionem mecum deſiderabis. Quam dare utinam per negotia facile adeo liceat Principum doctiſſimo, atque ad illam longe illuſtriorem priore omnia jam tum ſunt parata! Cæterùm ut fortè tibi illud opus Scacchicum ſit ignotum, non arbitror tamen non eſſe

notiſſi-

notiſſimum illud itidem GUSTAVI SELENI noſtri quod ſeculi hujus anno quarto poſt viceſimum prodiit SYSTEMA INTEGRVM CRYPTOGRAPHIÆ, in quo libris IX cum nihil non illius artificioſi argumenti, tum præcipue *Steganographiæ à Joanne Tritthemio Abbate Spanheimenſi & Herbipolenſi, admirandi ſane ingenii viro, magice & ænigmatice olim conſcriptæ, enodatio traditur.* Nec verò hoc grande volumen usquam terrarum potuit temere ignorari curioſæ doctrinæ ſectatoribus quibusque, quoniam Latinâ linguâ, quæ eruditis Europæ hodie eſt communis, conſcriptum eſt; cumprimis vero quandoquidem novitas argumenti allicere lectores idonea eſt. Paſſim ſcilicet antehac Tritthemiana illa Steganographia Magicæ impietatis ſuſpicione poſt Caroli Rovilli inſectationem laborabat, eòque & ſolemni Romanæ curiæ interdicto legi erat prohibita. Cardinalis Bellarminus ſcribere non dubitavit: *opus illud prohibitum merito eſt, cum ſit plenum pernicioſis dogmatibus ad Magiam pertinentibus, quod & ipſe agnovit & confeſſus eſt.* Franciſcus Junius Theologus profectò doctrina multiplice excellens, cùm Bibliothecam Heidelbergenſem curaret, αὐτόγραφον ipſummet Tritthemii Philippo Electori Palatino ab auctore oblatum, tanquam Magica refertum δαιμονομανίᾳ combuſſerat. Inter Magicos libros & Johannes Wierus referre Steganographiam non eſt veritus: cum ipſe præſtigiarum ſuſpicione ſeſe vix liberaverit. Quàm feliciter vero Princeps purgaverit boni Trithemii illud quidem opus, audi ſodes judicium Gabrielis Naudæi, viri utique multa eruditione clariſſimi in Bibliographia Politica. *Quod ad Steganographica*, inquit, *pertinet, quæ Carolo Bovillo doctori parum naſuto, ac ipſius relatione multorum credulitati magica omnino viſa fuerant, ea ſic nuper illuſtravit nobiliſſimus auctor Cryptographiæ Guſtavus Selenus, ut quicquid in illis obſcurum involutumque tamdiu in ſumma omnium opinione ac veneratione delituerat, non amplius ſui deſi-*

derium

derium excitet, postquam ab illo retectum est atque patefactum. Jam ante laudaverat eximio elogio hoc opus in suo libro Gallice scripto Apologetico pro iis qui Magiæ nomine infames fuerint cap. 17. pap. 511. editioni Hagiensis. Gustavi Seleni elogium habet Mallincroth libro de Literarum usu pag. 106. 126. & 127. Ipsemet Gerardus Joannes Vossius, vir itidem longe doctissimus, lecto Seleniano opere, soceri sui Francisci Junii de Tritthemiana Steganographiâ judicium non nisi trepide & leviter ausus est defendere, *viri doctissimi* præconio Gustavum nostrum prosecutus. Liberavit Tritthemium fateor & I. Caramuel Lobkowitzius ab infamia illa Magica, sed volumine multum dispari, & aliquot demum post Principem annis: quamvis inepte ausus sibi primo gloriam illam vindicare, Principis ingentibus meritis per κακοζηλίαν dissimulatis. Non Tritthemiana autem duntaxat illustrata sunt à Principe, sed etiam cætera omnia subtilium ingeniorum κρυπτογραφικὰ commenta; ut autoris variam lectionem, (ex omni enim ævo & omni gente videas ibi laudatos auctores optimos quosque, prope ducentos) acre judicium, & summam industriam, opus illud nemini non liquidò ostenderit. Quanta porro eruditio latet in illis sacris HARMONICIS operibus, quæ vernaculo sermone in id piissimus Princeps, media inter discrimina feralis belli Germanici, elaboravit, ediditque, ut eo promptiùs animos suorum rudiores ad religiosum Numinis cultum excitaret; initio facto à Passionis Dominicæ historia! Enimverò deprehendas utique hîc primùm exquisito judicio ex universa Evangelica historia concinnatam, cum potiorum vitæ omnis Servatoris nostri actuum, tum illarum περικοπῶν, quas jam aliquot seculis Occidentales Septemtrionalesque Ecclesiæ, ex Evangeliis & Epistolis sacris excerptas, Dominicalibus pariter aliisque festis diebus in sacris conventibus solent legere, Harmoniam: deinde & eorundem omnium luculentam, ac perpetuam paraphrasin.

Quanti verò sit laboris, quantæ doctrinæ opus, illud tum demum quis experietur, ubi ipsemet periculum fecerit similis conatus. Quanti sit παράφρασιν scribere possumus tutò credere hoc in genere versatissimo τῷ πάνυ Erasmo. Enimvero ante omnia unicè requiritur Sacri codicis lectio non diligens tantùm, sed judicio etiam accurato subnixa. Requiritur & consilium optimorum quorumvis, qui in illo studio sese exercuere. Qui enim aliàs possis variarum adeo, ut ita loquar, vocum in diversis libris sonantium, svavem illum concentum modulari? Qui possis hiantem sæpe & abruptum sermonem, sæpe etiam multis de caussis obscuriorem, ita formare, ne quid non sit perspicuum & apte cohærens? Nihil verò horum à literatissimo Principe neglectum esse, utique res ipsa loquitur. Si tertiam cumprimis Harmoniæ Evangelicæ editionem (nam quarta & quinta lectionibus publicis sacrorum conventuum potissimùm dedicatæ sunt) videas, admiraberis præterea diligens illud indicium omnium sacri codicis locorum, quæ ad illustrandam propositam aliquam sententiam, quoquo modo possunt facere. Consuluit verò summæ industriæ Princeps non illos duntaxat, qui primo aut secuto Ecclesiæ ævo in Concordiam, ut ajunt, vocare sacram Evangelii historiam allaboraverunt, Tatianum, Ammonium, Gersonem, Alanum Copum, Mercatorem, Jansenium, Chemnitium nostrum & alios; sed simul sacri codicis universi optimos quosque & celeberrimos commentatores: quorum omnium locupletissimum thesaurum AUGUSTA suppeditat. Et verô ne cujusquam opera temere sacro hoc in exercitio lateret, confectus ab ipsomet Principe est catalogus iste omnium sacræ scripturæ interpretum commentatorumque, quem supra jam tum alios inter Indices commendavi. Hinc sanè illud nostrum (quidnî enim *nostrum* appellem, quo optimus Princeps omnium nostrorum pietati & æternæ saluti voluit consultum?) Harmonicæ paraphraseos opus, vice est optimæ & luculen-

luculentissimæ simùl commentationis. Nescio num videris, BOINEBURGI, alium quenquam idem qui vel conatus sit. Ego, fateor, novi neminem. Summam sanè admirationem meretur unius Erasmi paraphrasis: sed harmoniam ille non attigit. Alii sive Harmoniarum, sive commentationum scriptores itidem suis sese limitibus continuerunt: nemo omnia simul aggressus est. Multo minùs aliquis Principum, inter gravissima regiminis negotia, tale quidquam vel levissimo est digito molitus, imò vel animo agitavit. De uno Carolo, Magni sane & ingenii & operis rege, legas, illum sive per Paulum Aquilegiensem Diaconum, sive Alcuinum Anglum, illas Ecclesiis nostris passim hodieque usitatas περικοπὰς sacris diebus aptavisse; curasse item ex Sanctorum patrum homiliis ad illustrandas illas περικοπὰς quæ idoneæ maxime sunt visæ excerpi. Quanto vero distant à Carolinis illis hæc AUGUTI Principis! Ibi utique nihil non alienum observes; hîc nihil non Principis proprium. Homiliæ præterea istæ harmonicum nihil ferè habent; & sensum litteralem, quem appellamus, frequenter obscurant potius quam illustrant, paræneticis præcipuè vel allegoricis intentæ: cum tamen maximè sensu litterali Sacræ Scripturæ Sanctus Spiritus nos ad veritatem & salutis obtinendæ viam deducat.

Sed quò me abripit Harmonici operis præstantia? Hoc tantùm volo: Vt ex aliis à Principe ipsomet confectis voluminibus, ita etiam ex hoc apparere omnibus posse ingentem illam Principis eruditionem, qua unus præ aliis Magnatum ordinis idoneus est redditus ad AUGUSTAM Bibliothecam proprio, ut sic dicam, Marte, proprio consilio, condendam disponendamque. Multò magis autem admiraberis illam Principis doctrinam, BOINEBURGI, si coràm audias eundem disserentem de omnibus fere & singulis tàm vastæ Bibliothecæ & auctoribus & libris. Admirata est antiquitas Cyrum Persarum, & Mithridatem Ponti regem, quod singulos numerosi

exercitus milites nominatim appellare potuerint: quidni igitur mecum admireris in Principe, tot millium auctorum & librorum promptam adeo memoriam atque accuratam notitiam? Non fallor; nihil certè do affectui: si coràm Principe fruereris, quemadmodum mihi feliciter est concessum, diceres, scio, illum, spectata isthac inusitata librorum peritia, Μουσεῖον περιπατοῦν καὶ βιβλιοθήκην τινὰ ἔμψυχον, velut Dionysium Longinum appellat Eunapius in Vita Porphyrii. Talis vero nisi fueris, tuâ quidem propria arte Bibliothecam haud struxeris. Quem Tu verò Regum, quem Principum, BOINEBURGI, omni ex ævo laudaveris mihi, qui illa librorum diffusa valuerit experientia? Quem adduxeris cui variâ eruditione Princeps meus sit secundus? si quidem Salomonem excipere placuerit, illum ultra humanam sortem positum. Tantâ verò eruditione præditus sit necessum est vastæ adeo Bibliothecæ qualis AUGUSTA est idoneus quivis conditor. Hinc sanè Varronis opera in id uti voluit Julius Cæsar, tanquam Romanorum undequaque doctissimi; &, si vera est fama, usus est Ptolomæus Demetrio Phaleræo. Feliciter quoque adeo auspiciis Eminentissimi Cardinalis Mazarini structa est illa Bibliothecarum omnium copiosissima, quoniam Gabriel Naudæus amplæ vir doctrinæ curam ejus condendæ suscepisset. Uno verbo; nulla usquam Bibliotheca eximia instituta est, nisi per doctissimos conditores, & quidem nonnisi per solos illos, quales *animatas Bibliothecas* & *ambulantia Musea* cum Eunapio quis meritò dixerit, ob variam doctrinam plurimorumque scriptorum usum & experientiam. Quoniam verò strui Bibliotheca aliqua verè regia non potest sine tam excellenti conditoris peritia, ejusmodi peritia autem in quoquam Principum alio quam in AUGUSTO nostro hactenus fortè inventa non est, non profectò fides illi meæ narrationi est detrahenda; quod videlicet ab ipsomet Principe, nullo accedente eruditi Bibliothecarii vel consilio

vel

vel opera, illa admiranda AUGUSTA à primis usque rudimentis instituta, congesta, disposita, & tam vastis indicibus sit ordinata.

III. Jam porrò non minor eruditione etiam Industria requiritur in eo qui AUGUSTÆ parem Bibliothecam velit condere. Multo certe opus est studio, ut undique terrarum congeras immensam adeo librorum copiam, utque congestam justo ordine disponas: incredibilis verò est industriæ opus Indicis accurati confectio. Quàm paucos verò Regum Principumque videas non in otium proniores quam laborem! Quàm exiguus est numerus eorum, qui cum cura & debito studio agere cupiant vel ea, quæ officii ratio, imò quæ salus, agere omninò jubet! Longè paucissimi verò ultra illa velint si quid est otii non animo relaxando impendere. Quis itaque illorum etiam sustineat temere laborem, quem Bibliothecæ constructio exigit? Unici verò planè ingenii etiam hac in re est noster ὁ Σεβαστός. Dixerim sanè illum nullo pene momento feriari à seriis negotiis. Nunquam certe minùs otiosus est quam cum est otiosus: quod Africanum Scipionem de sese quondam memorasse referunt. Admotus est jam anno seculi hujus tricesimo quarto, per obitum Friderici Ulrici Ducis, regimini amplissimarum regionum; & exceperunt illum tempora maximè turbulenta & difficilia qualia totos octingentos annos, ex quo universa Germania unum sceptrum cœpit colere, majores experti haud erant: quæ die noctuque Principis animum indefessum exercuerunt. Jurare tibi ausim tamen, BOINEBURGI, nihil ab illo usque tempore in republica esse gestum quantivis saltim usus Principe non conscio, nihil rei magnæ Principe inconsulto: imò neglectum nihil à Principe etiam eorum, quæ attendere boni & gnavi est patrisfamilias. Est autem rerum ejusmodi multitudo propemodum infinita: concurrentibus scilicet ad opulenti patrimonii & hujus Ducatus curationem perquam gravem

ac diffusam, negotiis cum Saxonici quem vocant, circuli, tum universi Imperii Germanici, pari industria exequendis. Interea tamen tantum abest, remissam esse ingentem illam Bibliothecæ curam, ut potius tanto ea creverit magis quantum magis accessit facultatibus. Julius Cæsar apud Lucanum Ægyptio sacerdoti sese jactitavit:

Media inter prælia semper
Stellarum cœliq; plagis superisque vacavi.

Id jure an injuria ille fecerit, non jam dixerim: hoc scio, posse merito optimo gloriari nostrum: media inter ardua quæque & difficillima reipublicæ ac domûs negotia, vacasse sese hactenus AUGUSTÆ suæ incremento. Quid censes, Illustris BOINEBURGI; num temere Principum alius quis potest idem? Ut potest nemo, ita nemo si idem præstiterit, non est quod miremur.

IV. Longo denique tempore opus profectò est ad usque adeo ingentem Bibliothecam, qualis AUGUSTA est, perficiendam. Nec verò quidquam simul magnum & cito fit. Brevis ætas itaque Bibliothecas condentium effecit plærumque, ut nulla pene illarum à primo conditore ad justam magnitudinem deducta sit. Favit verò hac etiam parte Principi inusitata felicitas; concessâ divinitus benignitate, paucos cis dies annum vitæ tertium post octogesimum auspicandi. Quàm paucis mortalium, BOINEBURGI, tantum ævi spacium decurrere datur! Jam tum vox fuit Moysis, cum spectaret quod jam illa tempestate passim contingebat: *vitam hominum septuaginta annorum esse, si multum crescat, octoginta:* & tamen hos etiam terminos assequi jamdudum fuit rarum. Cumprimis paucos Magnatum ordinis reperias, qui natalem octogesimum vel attigerint. Magno studio ex Græcorum monumentis collectos, recensuit illos ad sua usque tempora Lucianus ἐν μακροβίοις: (nisi quod Agesilaum Lacedæmoniorum Regem neglexit, cujus anni vel ex Xe-

nophonte

nophonte potuisset discere) pauciores adhuc sequentia nobis secula præbuerunt. Germaniæ Regum Principumque, si modo ulli, longe utique paucissimis, provecta ejusmodi senectus obtigit: quantum equidem in præsens memini; Majorum τȣ̃ Σεβαςμίȣ Principis, nisi vehementer fallor, nemini. Hodiè profecto non universa Europa (Europam quid dico?) non Asia non Africa non America in Principum ordine exemplum simile habet: imò jampridem nullum habuit. Usque adeo rarissimum hactenus est, & Principem simul esse & provectæ adeo senectutis. Et tamen in hoc quamvis paucorum numero nonnullis senectus illa, virium animi corporisque defectu, in dispendium felicitatis potius cessit quam aliquod augmentum. Principi autem meo non tantùm non gravis, hactenus quidem, senectus contigit, sed nec molesta; verè sine senio senectus, ceu dicebam antehac. Potest sanè cum Leontino Gorgia dicere: *non habeo quod accusem senectutem.* Quin ausim ego non vanè similem felicitatem in multos adhuc annos illi polliceri. Quidni enim pollicear, si expendam quod adhuc superest & animi pariter & corporis robur? Dedit scilicet natura Principi & animum vastum & corpus non validum minus quam prolixum. Hujus autem vires, cùm in vitâ omni temperantia, tum in juventute exercitatio nullius non generis quæ Principem decent (in omnibus enim etiam illis pares quosque antecelluit) etiam auxerunt. Quamvis igitur ætate nonnihil sit detritum, sic satis integra tamen adhuc sunt omnia. Nec enim morbis senilibus corpus languet: in animo autem etiam viget memoria, prudentia, sapientia, propria senectutis arma; ipsa morum senilis gravitas ità adhuc comitate condîta est, ut jucunda quoque, nec à jocis & salibus pristinis aliena, Principis sit conversatio. Si canos sane haud videas, sed indefessos Principis labores, juvenem dixeris te videre non senem. Hæc certè in hunc modum integra, vetant me brevi sequius quidquam metuere:
præser-

præſertim quum accedat victus ratio ætati & corpori maximè conveniens. Quâ in re habeo utique medicæ artis meæ anteſignanos omnes, eorumque præclara obſervata ac præcepta mecum conſentientia: ne me vatem temerarium fortasſis exiſtimes. Sed & quî irritæ ſint tot pro incolumitate Principis fuſæ ſemper ad Deum preces? Neque verò hîc duntaxat ſed etiam alibi, in locis remotis, ubi Principis virtus inclaruit, illæ fundi ſolent. Imò non dubito te etiam, BOINEBURGI, vota proximo natali Principis die nobiscum facturum; qualia Auguſto ſuo olim precatus eſt Flaccus:

Serus in cœlum venias; diuque
Lætus interſis populo Caycûm,
Neve te noſtris vitiis iniqua
Ocyus aura
Tollet.

SED quid te VIR ILLUSTRIS moror? Dixeram, meritò quidem admiratione eſſe digna quæ attuli: quod nimirum verè AUGUSTUS ille Princeps meus Bibliothecam ſuam *primum* ipſemet propriâ arte condiderit, & diſpoſuerit, *ſecundo* idem & inceperit pariter & perfecerit, *tertio* propriis ſibi impenſis comparaverit: non tamen ideo cui videri dubia oportere, quoniam nemo Regum aut Principum alius ſimile quid præſtiterit; neminem enim idem efficete potuiſſe, quoniam in illo Principe quatuor ſint ſingularia quæ in aliis vulgò deſiderantur, nempe inuſitatam φιλοβιβλίαν, eruditionem plane eximiam ac diffuſam, induſtriam indefeſſam, & denique ætatem molliter provectam in longam ſenectutem. Hæc quatuor ſingulari modo Principi eſſe quaſi præcipua, ſeorſim prolixe probavi. Non arbitror itaque jam quidem ampliùs repertum iri quempiam, qui auſit narrationem meam vocare in dubium. Licebit autem hoc impetrato tandem etiam omnem hanc Epiſtolam claudere: quoniam nihil ſupereſt de

Biblio-

Bibliotheca AUGUSTA ſcribendum. Quantum ſane ad inſtitutum meum facit. Aliàs enim ſi omnia, quæ vel poſſint vel debeant ſcribi, adferre equidem velim, fateor, longe plurima etiamnum ſupereſſe indicta. Cæterùm mihi non niſi per Epiſtolam ea quæ potiſſima ſunt viſa narrare tibi propoſitum fuit: cumprimis autem volui cauſſam reddere, quamobrem deſiderio tuo de Indicis editione ſatisfieri nequeat. Fortaſſis verò jam tum modum Epiſtolæ exceſſi. Neque ego id criminanti multùm repugnaverim. Habet hoc fere extemporanea ſcriptio, qualis mea eſt tantum non omnis, ut intra limites initiò inſtitutos raro ſeſe contineat: mihi hactenus, fateor, ſæpius pro urceolis amphoræ exierunt. Per me tamen licebit librum appellare, quam Epiſtolam eſſe volui. Enimvero minore culpa addi etiam ſuperflua arbitror, quam omitti neceſſaria. Nec tamen in alienis me verſatum eſſe, forte tu conquereris. Si quis alius nihilominus longitudinem incuſaverit, reponam illud Martialis:

Non ſunt longa, quibus nihil eſt quod demere poſſis.

Sed & amœniora hæc patiuntur aliquem exceſſum excurſumque. Mihi ſane nihil hac ſcriptione fuit aliquamdiu jucundius; quamvis tot moleſtis negotiis occupato. Sed nec promptiorem facile calamum ſenſi hactenus; procul dubio, pietate in Principem multis nominibus mihi ſanctum, & argumenti ſvavitate calamum impellente. Vale, Excellentisſime BOINEBURGI, & Salve plurimùm. Helmeſtadii in Acad. Julia propridie Kal. April. cIↃ IↃ.C. LXI.

RECENSIO VOLUMINUM quæ in Bibliotheca AVGVSTA reperta fuerunt x. Aprilis Anno cIↄ Iↄ c LXI. die natali Principis octogesimo tertio.

	In Folio	Reliquorum	Summa
1. THEOLOGICOR.	1813.	8328.	10141.
2. JURIDICOR.	979.	1511.	2490.
3. HISTORICOR.	1016	2180.	3196.
4. BELLICOR.	76.	129.	205.
5. POLITICOR.	66.	1071.	1137.
6. OECONOMICOR.	7.	47.	54.
7. ETHICOR.	73.	1424.	1497.
8. MEDICOR.	182.	611.	793.
9. GEOGRAPHICOR.	62.	93.	155.
10. ASTRONOMICOR.	54.	259.	313.
11. MUSICOR.	38.	75.	113.
12. PHYSICOR.	165.	472.	637.
13. GEOMETRICOR.	192.	182.	374.
14. ARITHMETICOR.	11.	72.	83.
15. POETICOR.	100.	423.	523.
16. LOGICOR.	4.	71	75.
17. RHETORICOR.	37.	545.	582.
18. GRAMMATICOR.	92.	503.	595.
19. QUODLIBETICOR.	530.	2919.	3449.
20. MANUSCRIPTOR.	1271.	732.	2003.
Summa	6768.	21647.	

Summa omnium { Voluminum —— 28415.
Librorum separatorum —— —— 116351.

Etsi autem per tres & viginti annos proximos Bibliotheca Augusta aliquot mille voluminibus aucta sit: quantum tamen singulis classibus accesserit nondum rescire licuit: quamprimum autem novæ recensionis omnium illiusmodi voluminum, quam quidem brevi speramus, nobis dabitur copia, eam novæ huic editioni Epistolæ Conringianæ adjiciemus.

BENEVOLO LECTORI
S. P. D.

NVnquam antehac induxi animum de re Bibliothecaria quidquam commentari; de Bibliotheca etiam Augusta aliquid scribere nuper deniq; cœpi consilium. Occasionem scribendi dedit Illustris Boineburgius, Indicem Augustæ hujus Bibliothecæ, de cujus ille divitiis multa audierat, desiderans, ejusq; impressionem Principi suadens, primùm per Amplissimum virum Polycarpum Heilandum Consiliarium Principis & jam Francofurti res Imperii pariter ac fœderis curantem, deinde per me, tandem deniq; negotium urgens propria quadam ad Principem epistola. Occœpi scilicet ego hac occasione intimius & magis solito in Bibliothecæ illius rem omnem advertere: statimque deprehendi, parere quidem thesaurum illum spectantibus omnibus sui admirationem, librorum inusitata multitudine, neutiquam tamen in justo esse pretio: idque quandoquidem paucissimi intelligant perfectionem veram numeris omnibus absolutæ Bibliothecæ, vel ejus comparandæ & disponendæ & collocandæ artem ac proinde AVGVSTÆ vim & pretium, quidq; à Principe sit præstitum, vel adhuc præstetur, per quam pauci valeant animo assequi. Id verò indignum esse equidem ratus fui; præsertim quod jam conscius essem, quàm inusitata & pulchra & perfecta heic sint omnia. Impulit igitur me & in Principem incomparabilem pietas, & boni literarii studium, per Epistolam publicam cùm Boineburgio tùm & aliis, omnia mihi de Augusta illa Bibliotheca jam

ea jam comperta, nonnihil plenius narrare, ſimulq; intexere quæ de Bibliothecaria re, vel adverſaria, quamvis hoc in argumento perquam egena & ſterilia, vel memoria, poßint ſuggerere. Sic natum mihi hoc opuſculum eſt; ſed ſcriptione tumultuariâ pariter & extemporaneâ. Inter perpetuas enim & varias occupationes, menſtruo ſpacio, horis ſucciſivis, in chartam ſimulac aliquid à me conjectum eſt, & exceperunt mox operæ typographicæ noſtræ & impreſſerunt; quamvis intereà temporis non niſi octodecim plagulas potuerint abſolvere. Hæc ideo narro, ut veniam impetrem erroribus, ſi qui forte abs me commißi ſunt. Fateor enim me nec plenâ omnium Bibliothecarum illuſtrium notitiâ, nec juſto otio aut tempore inſtructum, ad ſcribendum acceßiſſe, & tamen coactum omnes omnino Bibliothecas illas, repetitâ etiam retro memoriâ, quadam ex parte in arenam adducere: provocante me ſcilicet debito Principi officio, maximè poſteaquam a Conſiliis eſſe juſſus fui, ad tantum negotium ſuſcipiendum agendumque. Quicquid verò peccavi, non malitiâ ſed innocente errore commiſſum abs me eſt. Nec enim cauſſæ quidquam fuit, cur vel amor in Principem vel in quenquam odium me à veritatis tramite detraheret. Odii ſane cauſam omnem procul habeo. Et ea eſt cum Principis tum Bibliothecæ Auguſtæ manifeſta omnium oculis virtus, ut ex iniquâ aliorum detractione petitam anxie laudum conquiſitionem, amor ille haud poßit imperare.

INDEX

INDEX

A.

Biblio-

Complu-

O Fessana

Hermippi

I.

Manu-

Pisistra-

T.

V.

W.

X.

-❧(o)❧-

